



Metamorfosen
Tweeduizend
jaar inspiratie
voor de kunst
CULTUUR C4-5

Sarajevo
Onderzoek naar
'sluipschutter-
toerisme'
IN HET NIEUWS 5

Bewindslieden
CDA presenteert
generatie
Bontenbal
BINNENLAND 14-15

Lokale velden
Friesland wil
einde aan de
gaswinning
BINNENLAND 16-17



Democratie
Jill Lepore:
grondwet VS
werkt niet meer
IN HET NIEUWS 10-11

OUDERWETSE WETGEVING

Afwikkeling bankroet oogst kritiek

Schuldeisers komen er in faillissementen bekaaid vanaf. Het stelsel moedigt kosten maken aan: inkomsten voor curatoren.

Tom Kreling en Jeroen Wester
AMSTERDAM

Bij papierfabriek Crown Van Gelder in Velsen-Noord staan werknemers, ondernemingsraad en directie van de doorgestarte onderneming vrijwel eensgezind tegenover de curatoren in het faillissement. Dat is uitzonderlijk.

Afgelopen zomer trok personeel naar een van de betrokken advocatenkantoren aan de Amsterdamse Zuidas om te protesteren tegen het gedrag van de curatoren. Zij zouden te veel declareren en een tweede leven van de papierfabriek frustreren door een lawine aan rechtszaken tegen de nieuwe aandeelhouder. Een van hun leuzen: „Onze boedel roven, schaam je rot! Julliemaken personeel en schuldeisers kapot”.

Maar CVG is niet uniek als het gaat om kritiek op hoe een faillisse-

ment wordt afgewikkeld. Bij de omgevallen kredietbank DSB kreeg vrijwel iedereen na twaalf jaar zijn geld terug, en toch was er discussie over de manier waarop de beheerders van de boedel met het geld omgingen. De curatoren maakten 67 miljoen euro aan kosten.

Het bankroet van elektrotechnisch concern Imtech, het grootste in Nederland na de oorlog, was nog spraakmakender. De kluwen aan rechtszaken die de curatoren aanspanen, was niet goed voor de portemonnee van de schuldeisers maar wel voor die van de curatoren, luidde de kritiek. Hoewel schuldeisers wel veel geld terugkregen.

Voor Marcel Smits, voormalig financieel bestuurder van KPN en oud-bestuurder van Sara Lee (koffie) en Cargill (agro-industrie), was het aanleiding in 2024 een open brief te schrijven aan de staatssecretaris Rechtsbescherming, toen Teun Struycken (NSC). Daarin

klaagde hij over de manier waarop in Nederland met faillissementen wordt omgegaan. Volgens Smits, tegenwoordig investeerder, deden de curatoren veel te lang en onnodig duur onderzoek naar de achtergronden van het bankroet. In acht jaar tijd maakten zij 50 miljoen

Eerst krijgen curatoren betaald, daarna komt de Belastingdienst, dan het UWV en uiteindelijk ook de 'gewone' schuldeisers

euro aan kosten, waarvan 25 miljoen euro eigen salaris. En dat terwijl de informatie aan schuldeisers, voor wie al het werk wordt verricht, beperkt was, stelt hij.

Want dat is (volgens de wet) de belangrijkste taak van een curator:

die is er ten behoeve van de schuldeisers, om zoveel mogelijk geld terug te betalen aan de crediteuren. Maar in Nederland ziet de doorsnee schuldeiser, zoals een toeleverancier, slechts 0,1 procent van zijn geld terug. Dat roept vragen op. Doen curatoren hun werk niet goed? Of functioneert het stelsel niet?

Bij het zoeken naar een antwoord is de rol van banken niet te onderschatten. Zij hebben doorgaans de belangrijkste bezittingen van bedrijven in onderpand. Daardoor hebben ze speciale rechten en kunnen ze de beschikking krijgen over de opbrengst van gebouwen, machines of bijvoorbeeld royalty's.

Wat overblijft, is de boedel die de curator voor de rest van de schuldeisers beheert. Critici hekelen de manier waarop de curator betaald krijgt. Curatoren hebben een maatschappelijke functie, worden door de rechter benoemd, maar de afwikkeling van een faillissement

komt volledig voor rekening van de boedel van het bedrijf - lees: de overgebleven schuldeisers. In de rangorde van schuldeisers staan curatoren helemaal vooraan. Eerst krijgen zij hun salaris en vergoeding van de andere kosten, daarna komt de Belastingdienst, dan het UWV en uiteindelijk pas de 'gewone' schuldeisers.

„Dat is een grote weeffout”, zegt Marcel Smits telefonisch vanuit Singapore. „De eerste vraag die een curator stelt, luidt daardoor: hoeveel geld zit er in de boedel?” De systematiek moedigt kosten maken aan - dat zijn inkomsten voor de curator.

„Het gros van de curatoren doet heus zijn best”, zegt advocaat en raadsheer-plaatsvervanger Robert van Galen. „Maar curatoren hebben een prikkel om te procederen,

Lees verder op pagina 4



IN HET LAND
MARKEN

HANS STEKETEE



Hoe Amsterdam geen nieuwe zeestraat kreeg

Ze kan je dingen laten zien waar op het eerste gezicht niets te zien is. Ze laat zien hoe het anders had kunnen lopen. Corine Nijenhuis maakt een breed gebaar over het weiland. „Stel je voor”, zegt ze, „dat hier een schip vaart, hoog op het water tussen twee dijken, en daarachter aan twee kan-ten zee.”

Dit is het eiland Marken, een van de decors uit haar nieuwe boek, *De strijd om het IJ*. We zijn door mistige weilanden vol gan-zen naar het uiterste puntje ge-lopen waar de vuurtoren staat, het Paard van Marken. Als de strijd anders was uitgepakt, stond het Paard nu aan de ingang van een kanaal, dwars door het eiland ge-graven en zo verder via Water-land, een fonkelnieuwe scheep-vaartroute naar Amsterdam. Het is er echt geweest, heel even.

In de negentiende eeuw was de Zuiderzee open en zout, maar vol ondiepten. Het IJ, dat van Amster-dam een zeehaven maakte, dreig-de dicht te slibben.

Koning Willem I had het liefst een kanaal naar de Noordzee ge-wild, maar dat zou er pas onder zijn kleinzoon komen. Twee inge-nieurs hadden ook plannen. Jan Blanken bedacht het Noordhol-landsch Kanaal tussen Amster-dam en Den Helder en wilde langs het open havenfront van de stad een dijk aanleggen. Dat zou de stroming versterken zodat er min-der slib neersloeg. Adriaan Goud-riaan tekende zijn kanaal door Marken.

De twee botsten al jaren. Over het temmen van de rivieren, over het Nieuw Amsterdams Peil (NAP), over havens en sluizen. Maar de ‘kanalenkwestie’ spande de kroon, zegt Nijenhuis.

De stad die in concentrische halve ringen altijd open had ge-legen naar het IJ, wilde Blankens dijk niet. Bij Goudriaans plan hoorde een dam die het IJ afsloot van de Zuiderzee; zijn kanaal zou achter die dam uitmonden. „Dat was helemaal niet te verteren.”

De koning, die tijdens zijn En-gelse ballingschap meer dan een

beetje *canal mania* had opgelo-pen, hakte in 1825 de knoop door. Blankens kanaal was net af, maar nu al te smal voor grote schepen, en zonder die Amsterdamse dijk. Goudriaan mocht beginnen. Maar wie betaalde was onduidelijk, waarna ‘de kanalenkoning’ door het parlement werd teruggefloten en het werk drie jaar later werd stilgelegd.

Vanaf de IJsselmeerdijk kun je de loop ervan nog zien. Als je het weet. Een brede strook gras in een iets andere tint groen. Op Google Maps kun je er helemaal niet om-heen, de gekromde baan door Marken die zich voortzet door Wa-terland naar Durgerdam. „Soms kan ik nog steeds niet geloven dat het Goudriaankanaal er echt is ge-weest”, zegt Nijenhuis.

IJdele ingenieurs,
een eigenwijs
Amsterdam en een
'kanaalgekke' koning
vochten om een
dichtslibbend IJ

Ze wijst op de drie ‘werven’ in de verte, groepjes groen geschilderde huizen die op een verho-ging in het landschap samenscho-len. „Die zouden afgesneden wor-den van de rest van Marken. Was daar over nagedacht? De mensen die daar wonen weten misschien niet eens wat hier óók had kunnen gebeuren.”

Amsterdam koos alsnog voor Blankens dijk. Of beter: twee hal-ve; de Ooster- en Westerdoksdijk, die het Damrak open hielden. „Maar niet lang, want daar ligt nu het centraal station.”

„De stad, de koning en twee inge-nieurs stonden elkaar naar het leven”, zegt Nijenhuis. „Maar we vergeten dat het IJ de vijfde partij is.” Een kracht die nog altijd niet is getemd. „Toen in 2024 de gema-len weigerden, was Amsterdam bijna ondergelopen.”

Hans Steketeer doet elke maandag ergens vanuit Nederland verslag

SCHAATSEN

Noor Sander Eitrem wint goud op de 5.000 meter, bijrol Nederlanders

AMSTERDAM

De Noor Sander Eitrem heeft goud gewon-nen op de 5.000 meter. Bij de eerste afstand van het langebaanschaatsen voor de man-nen reed de 23-jarige Noor ondanks een moeizame start overtuigend naar de winst in een olympisch record: 6.03,95. Het zil-ver ging naar zijn directe tegenstander, de jonge Tsjech Metodej Jilek, die bijna 3 seconden langzamer schaatste.

Het thuispubliek in Milaan zag een grote verrassing: niet favoriet Davide Ghiotto pakte een medaille, maar zijn tien jaar jongere land-genoot Riccardo Lorello. Die zette al in de der-de rit een scherpe tijd neer: 6.09,22. De drie Nederlanders speelden slechts een bijrol.

Regerend wereldkampioen Eitrem verbrak twee weken geleden in Inzell al een wereld-record. Hij reed toen als eerste schaatser de 5.000 meter onder de 6 minuten. Hij is de eerste Noorse kampioen op deze afstand sinds 1994. De Italianen pakten voor hun thuisland de zevende medaille; meer dan elk land tot dusver op de eerste twee dagen van

de Winterspelen. Noorwegen leidt het me-dailleklassement, als enige land met drie gouden medailles.

Einde Nederlandse tijdperk

Nederlander Marcel Bosker, die voor het eerst op de Winterspelen een 5.000 meter reed, kwam meteen in de eerste rit op het ijs. Hij won eerder dit seizoen de Nederland-se titel op deze afstand, maar finishte in Mi-laan als elfde. Na hem kwam Stijn van de Bunt (21) op zijn eerste Spelen in actie. Hij zorgde bij het kwalificatietoernooi voor een grote verrassing door zowel de 5.000 als de 10.000 meter te winnen. Hij eindigde op de negende plaats.

Landgenoot Chris Huizinga (28), even-eens debutant, reed direct na de dweltpauze naar de beste Nederlandse klassering: ze-vende. De laatste keer dat de Nederlandse mannen geen medaille wonnen op de 5.000 meter tijdens de Olympische Spelen was in Sarajevo, 1984. Patrick Roest pakte zilver bij de vorige editie. Sven Kramer zette in de drie toernooien daarvoor goud op zijn naam. (NRC)

EPSTEIN-FILES

Rechterhand Britse premier Keir Starmer stapt op

AMSTERDAM

De rechterhand van de Britse premier Keir Starmer, Morgan McSweeney, heeft ontslag genomen omdat hij zich sterk maakte voor de aanstelling van de in opspraak geraakte politi-cus Peter Mandelson. Dat heeft de invloedrij-ke strateeg zondag bekendgemaakt. Mand-el-son stopte afgelopen week als lid van het Brit-se Hogerhuis en zegde zijn Labour-partijlid-maatschap op omdat de vrijgegeven Epstein-documenten lieten zien dat hij in zijn tijd als minister gevoelige informatie doorspeelde aan de veroordeelde zedendelinquent.

In een verklaring zegt McSweeney dat de keuze om Mandelson aan te stellen „fout”

was. „Hij heeft onze partij, ons land en het vertrouwen in de politiek beschadigd.” McSweeney zegt dat hij Starmer heeft gead-viseerd om Mandelson aan te stellen en dat hij voor dat advies de „volle verantwoorde-lijkheid” neemt.

Met zijn ontslag vangt McSweeney de klappen op voor Starmer, die eindverant-woordelijkheid draagt voor de aanstelling van Mandelson. De Britse premier staat als gevolg van een openhoping van controver-ses zwaar onder druk - ook van zijn partijge-noten binnen Labour. Maar McSweeney was, schrijven Britse media, een politieke vertrouweling van Mandelson, maakte zich hard voor diens aanstelling, en ruimt nu dus zelf het veld. (NRC)



Twee boeren die hun akkerbouwbedrijf vlakbij Lelystad Airport hebben: **Vincent Nijsten** (zonder bril) en **Johan van de Bergh**. FOTO OLIVIER MIDDENDORP

Laura Hoogenraad

LELYSTAD

Als biologisch akkerbou-
wer Vincent Nijsten (36)
op zijn akker werkt of in
de tuin zit, moet hij bij
overvliegende sportvliegtuiges of
helikopters zijn gesprek staken.
„Zoveel kabaal maken die al. Laat
staan als dat straks straaljagers of
vakantievluchten zijn.”

De velden waar Nijsten zijn
aardappels, uien en bieten teelt,
liggen vijf kilometer ter noordoos-
ten van Lelystad Airport. Het
vliegveld waar Nederland al meer
dan tien jaar over discussieert, ligt
te midden van hectares landbouw-
grond in de polder. Van zijn erf ziet
Nijsten 's avonds de lampjes van
de landingsbaan knipperen.

„Mijn opa is dit bedrijf begon-
nen. Ik ben de derde generatie en
de vierde zit naast me”, zegt Nijs-
ten met een knikje naar de hoek
van de tafel, waar zijn drie jonge
kinderen druk bezig zijn met een
berg lego. „Maar de laatste jaren
vraag ik me af of dit een goede plek
is om te blijven wonen met mijn
gezin. Niet weten waar je aan toe
bent, geeft veel onzekerheid.”

In het onlangs gepresenteerde
coalitieakkoord hakt de nieuwe re-
gering een knoop door over de toe-
komst van Lelystad Airport: de
luchthaven moet niet alleen een
uitvalsbasis zijn voor de F-35-
straaljagers van Defensie, maar
ook opengaan voor „tienduizend
vliegbewegingen” per jaar. Wat
volgens Lelystad Airport neerkomt
op dertien tot veertien vakantie-
vluchten per dag van en naar zon-
nige oorden.

Voor Nijsten - en veel andere
boeren rond het vliegveld - blijft
vooral veel onduidelijk: hoe hard
gaan de straaljagers doordreunen

REPORTAGE LELYSTAD AIRPORT

Hoe hard dreunen straaljagers door in een woning?

Er komen straaljagers én vakantievluchten op Lelystad Airport, volgens het coalitieakkoord. Omwonenden hebben veel vragen.

in hun woningen? Hoeveel uit-
stoot van vliegtuigen slaat straks
neer op hun akkers? En wanneer
gaat dit allemaal precies gebeuren?

Vliegscholen

Ooit werd Lelystad Airport gepre-
senteerd als de oplossing om de
druk op Schiphol te verlichten,
maar het vliegveld in de polder
groeide uit tot een politiek hoofd-
pijndossier. De beslissing over
openstelling van de desolate pas-
sagiersterminal werd telkens uit-
gesteld. Lelystad Airport wordt nu
voornamelijk gebruikt door vlieg-
scholen, onderhoudsbedrijven en
helikopterverhuurders.

De reacties op het coalitieak-
koord zijn gemengd. De burge-
meester van Lelystad schrijft in een
verklaring „ontzettend blij” te zijn
dat de luchthaven „eindelijk” open
kan. Op de Facebook-post van de
luchthaven reageren mensen en-
thousiast: „Yes, eindelijk op de fiets
naar Venetië”, schrijft iemand. „Is
die enorme investering toch niet
voor niks geweest”, reageert een

ander. Natuurorganisaties en actie-
groepen zeggen „diep teleurge-
steld” en „verbijsterd” te zijn.
Echt verrast was hij niet door
het coalitieakkoord, zegt Johan
van den Bergh (55) die zaterdag-
ochtend ook aan de keukentafel zit
en wiens akkerbouwbedrijf op
twee kilometer van de landings-
baan ligt. Hij ziet het eerder als het
zoveelste hoofdstuk in een lang-
durige politieke saga. „Op den
duur word je er immuun voor.”

Tien jaar geleden was Van den
Bergh betrokken bij de oprichting
van De Lelystadse Boer, een stich-
ting die de belangen van 115 boe-
ren rond Lelystad Airport verte-
genwoordigt. „Dit is niet echt het
feestelijke jubileumjaar dat we
voor ogen hadden”, grapt Nijsten,
de huidige voorzitter. „Het uit-
gangspunt was om samen te wer-
ken met Lelystad Airport en als
goede burenen door een deur te kun-
nen. Maar inmiddels is de rek er
wel uit.”

Eind 2025 besloot het demissio-
naire kabinet dat Defensie een der-

de vliegbasis voor F35's kreeg, op
Lelystad Airport. De gemeente Le-
lystad en de provincie Flevoland
waren niet tegen de straaljagers
mits de luchthaven ook open zou
gaan voor toeristen. Het zou meer
werkgelegenheid naar de regio te
brengen - al lopen de schattingen
van hoeveel banen het precies zou
opleveren flink uiteen.

Dat was voor Nijsten een om-
slagpunt. „Met én Defensie én va-
kantievluchten wordt de overlast
hier gigantisch”, zegt hij. „We zul-
len opstaan en naar bed gaan met
vakantievluchten die vooral vroeg
of laat vertrekken. En dan krijgen
we 's middags de straaljagers.”

Laagvliegroutes

Ook op andere plekken in het land
klinkt protest: de provincies Gel-
derland en Overijssel uitten eerder
bezwaren tegen vakantievluchten,
en acht burgemeesters in het ge-
bied Noord-Veluwe hebben her-
haaldelijk hun zorgen geuit over
de impact van de laagvliegroutes
op de natuur in hun regio.

Of de luchthaven nu echt open-
gaat, is nog niet zeker. De vluchten
naar zonnige vakantiebestemmin-
gen mogen alleen als de luchtha-
ven „aan alle wettelijke vereisten
voldoet”, staat in het coalitieak-
koord, „waaronder het beschikken
over een natuurvergunning”.
Sinds 2020 loopt bij het ministerie
van Landbouw hiervoor al een
aanvraag van Lelystad Airport,
maar die is nog niet ingewilligd.

Voor Leon Adegeest, voorzitter
van De Samenwerkende Actie-
groepen Tegen Laagvliegen , was
het coalitieakkoord een „klap in
het gezicht”, zegt hij telefonisch.
Vooral de ommezwaai van D66
noemt hij een teleurstellende ver-
rassing. In haar verkiezingspro-
gramma beloofde de partij dat de
luchthaven niet open zou gaan
voor commercieel vliegverkeer.
„Dit was hét moment om het dos-
sier te sluiten. Dan is het een flinke
tegenslag als dat niet gebeurt. Te-
gelijkertijd is er ook niks veran-
derd aan onze bezwaren: het stik-
stofprobleem is niet opgelost en de
natuurvergunning ontbreekt.”

Adegeest verwacht dat Defensie
op een vergunning kan rekenen,
omdat een vliegbasis voor F35's
„in het landsbelang” is. „Maar va-
kantievluchten? Als Lelystad Air-
port een natuurvergunning krijgt
of het besluit volgt dat de luchtha-
ven open mag voor commerciële
vluchten, dan zullen wij juridische
stappen nemen. Wij zijn daar al ja-
renlang op voorbereid.”

De twee boeren Nijsten en Van
den Bergh voelen zich na het ja-
renlange getouwtrek over de lucht
boven hun hoofd „gelaten”. Kijken
ze ergens niet uit naar een vakan-
tie die ze op de fiets kunnen begi-
nen? Beiden schieten in de lach.
„Dat lijkt me een verwaarloosbaar
voordeel”, zegt Nijsten. „Ik ga nog
liever op de fiets naar Schiphol.”

‘De faillissementswet stamt uit 1838 en is nooit ingrijpend gewijzigd’

» Vervolg van voorpagina

een stimulans om veel uren te maken.” Van Galen geldt als een autoriteit in het faillissementsrecht. Hij was bijna veertig jaar verbonden aan advocatenkantoor Nauta Dutilh, publiceerde regelmatig over de zwaktes in het Nederlandse stelsel en vocht een paar keer principiële zaken uit tot aan de Hoge Raad. Op zijn kantoor nabij het Amsterdamse Vondelpark legt de jurist met plezier uit wat er zo bijzonder is aan insolventies in Nederland.

„De huidige faillissementswet gaat terug op een regeling uit 1838, en komt dus uit een tijd voordat Nederland een democratie werd. De regeling is nadien nooit ingrijpend gewijzigd.” De meeste westerse landen moderniseerden hun regeling na 1970, maar Nederland niet. Daardoor is de invloed van belanghebbenden bij een faillissement „zeer beperkt”, zegt Van Galen. Hij spreekt van een regime vol 19de-eeuwse opvattingen, „een regenteske erfenis”.

Een curator wordt door de rechtbank in een besloten zitting benoemd. Bij een groot faillissement betekent dat een miljoenenopdracht. Zo’n benoeming gaat in ieder arrondissement anders. De plaatselijke handelskamer kiest een kandidaat uit een vertrouw-



Medewerkers van papierfabriek Crown Van Gelder protesteren in juli vorig jaar bij het advocatenkantoor van DLA Piper in Amsterdam tegen de hoge kosten en het uitblijven van een doorstart. FOTO SIMON LENSSENS

lijk lijstje gegadigden. Wie waarom benoemd wordt, is voor de buitenwereld volstrekt onduidelijk. „Het geeft geen pas dat het salaris van de curator, waarbij het om tientallen miljoenen kan gaan, in achterkamertjes wordt vastgesteld”,

schreef Smits aan de staatssecretaris.

„Het lijstje van curatoren dat rechtbanken gebruiken, is een gesloten systeem”, zegt advocaat Marcel Fruytier op zijn kantoor in Amsterdam Sloterdijk. „Je moet een bepaalde opleiding hebben gevolgd van [de beroepsvereniging van insolventierechtadvocaten] Insolad en praktijkervaring hebben. Daar kom je als beginner dus nooit tussen. Dit systeem houdt zichzelf in stand.”

De curator staat onder toezicht van een rechter-commissaris. Daar heeft advocaat Van Galen „ernstige bezwaren” tegen. „De rechter-commissaris heeft een problematische rol. Hij beschikt over vertrouwelijke informatie en is betrokken bij het beleid van een onderneming, en maakt zo afwegingen over doelmatigheid. Deze rechter overlegt intensief met de curator en krijgt van hem vooral zijn informatie.” Datis ongelukkig als iemand besluiten van de curator aanvecht. „De rechter-commissaris kan dan geen onafhankelijk oordeel geven, al was het maar omdat bezwaar wordt gemaakt tegen handelingen van de curator die al de zegen van de rechter-commissaris hebben gehad.”

Fruytier heeft er ervaring mee: „In het verleden heb ik namens schuldeisers vaak bezwaar gemaakt tegen gedeclareerde uren door de curator bij de rechter-commissaris. Maar die heeft die uren dan al goedgekeurd. Dus als hij mij gelijk geeft, staat hij in zijn hemd, want dan keurt hij eigen eerdere besluiten af.”

Dit punt - niet onpartijdig en niet onbevooroordeeld kunnen optreden - werd een kwart eeuw geleden al ter discussie gesteld door Reinout Vriesendorp, een vooraanstaand hoogleraar insolventierecht uit Leiden. Van Galen wijst ter inspiratie naar het buitenland, waar faillissementsprocedures aantoonbaar korter duren. In Duitsland en het Verenigd Koninkrijk zit veel

meer macht bij de schuldeisers, die de curator controleren in plaats van een rechter. In de VS doen ze het weer anders. Daar bestaat wel een soort faillissementsrechter, maar die heeft geen onderonsjes met de curator. „Het proces kent een grote mate van transparantie.”

Van Galen benadrukt dat rechters-commissarissen in Nederland hun werk naar beste vermogen kunnen uitvoeren. Tegen hen heeft hij op zichzelf geen verwijten. Een groot voordeel is dat de rechterlijke macht in Nederland integer is, zeggen critici los van elkaar. Daar bestaat geen discussie over. „Maar rechters-commissarissen vatten het nog steeds persoonlijk op als je kritiek hebt op hun rol”, weet Van Galen.

Rechters-commissarissen vatten het nog steeds persoonlijk op als je kritiek hebt op hun rol

Robert van Galen advocaat en raadsheer-plaatsvervanger

De gemiddelde rechter-commissaris in Nederland heeft honderden faillissementen onder zich. Dat hij zo afhankelijk is van informatie die de curator verstrekt, is een belemmering voor goed toezicht. „De controle op het aantal bestede uren dan al goedgekeurd. Dus als hij mij gelijk geeft, staat hij in zijn hemd, want dan keurt hij eigen eerdere besluiten af.”

Wellicht laten rechters-commissarissen zich daarom weinig zien. De Canadese eigenaar van de doorgestarte papierfabriek probeerde vergeefs in contact te komen met de rechter-commissaris toen hij ruzie kreeg met de curatoren. En toen Marcel Smits bij de rechters-commissarissen klaagde over curatoren van Imtech, kreeg hij als reactie dat „een inhoudelijk antwoord buiten

hun wettelijke taak viel”.

Smits: „Het is onbestaanbaar dat een rechter-commissaris die erop gewezen wordt dat hij onjuist wordt voorgelicht, niet op zijn minst uitlegt hoe hij voorkomt dat zijn toezicht en juiste besluitvorming in het geding zijn.”

Eigen kantoor

Curatoren zijn gewend advocaten in te huren bij conflicten, en dikwijls zijn dat naaste collega’s. Fruytier: „Het is raar als een procederende curator kantoorgenoten inzet. Aan de ene kant is het tarief voor curatoren wettelijk gemaximeerd. Maar aangezien curatoren vaak partner zijn van hun kantoor en in de winst meedelen, verdienen ze via de achterdeur als zij eigen advocaten tegen een hoger tarief inhuren. De curator is een verdienmodel.”

Critici zien procederen door curatoren als een spel zonder nielen. Wint de curator een rechtszaak, dan is iedereen blij en is er meer geld voor de boedel. Verliest de curator, dan is dat geen probleem: de kosten zijn al gemaakt - en dat zijn inkomsten voor zijn kantoor.

Voorzitter Bart Louwerier van beroepsvereniging Insolad zegt dat het heel goed verdedigbaar is om advocaten van het eigen kantoor in te huren: die kennen het dossier, het werkt vaak efficiënter. „Het belangrijkste is dat je moet kunnen uitleggen waarom je als curator extern inhuilt of bij het eigen kantoor.” Zelf huurt hij regelmatig advocaten van een ander kantoor in. „Ik heb geen behoefte aan de discussie die je het voor je eigen omzet doet.” Hij wijst erop dat voor het inhuren van advocaten doorgaans toestemming van de rechter-commissaris nodig is.

Het risico dat curatoren een prikkel hebben om veel kosten te maken acht Louwerier klein. Daar houdt de rechter-commissaris tenslotte toezicht op, zegt hij. „Mijn ervaring als curator is dat daar scherp op wordt gelet.”

De voorzitter van Insolad beaamt dat de lijstjes van de rechtbank in een gesloten systeem resulteren. Hij is er groot voorstander van dat rechtbanken hun lijstjes met curatoren openbaar maken en dat er meer mogelijkheden komen voor stagiairs en junior medewerkers om ervaring op te doen met een faillissement.

Marcel Smits betreurt het dat er na zijn open brief niet een serieus maatschappelijk debat ontstond. „Ik ben van origine accountant en heb van dichtbij meegemaakt hoe onze beroepsgroep moest wennen aan kritiek van buitenaf. Curatoren en rechters-commissarissen hebben er moeite mee zichzelf kritisch te beschouwen.”

Over de gebreken die hij zag bij de afwikkeling van Imtechs bankroet, is hij glashelder. „Dat is slecht voor het Nederlandse bedrijfsleven en daarmee voor Nederland in het algemeen. [...] Van enige openbare discussie over wat er is misgegaan en welke lessen daaruit kunnen moeten worden getrokken, is zo geen sprake.”



Sarajevo in de jaren negentig. Op een spandoek wordt gewaarschuwd voor sluipschutters. FOTO ANP/GAMMA-RAPHO AGENCY PHOTOGRAPHIQUE

OORLOGSMISDADEN

Organiseerde een Italiaans netwerk ‘sluipschuttertoerisme’ in Sarajevo?

Volgens media in Italië betaalden rijke westerlingenom in Bosnië burgers dood te schieten. Het OM in Milaan doet onderzoek.

Ine Roox en Mark Middel

ROME/WARSCHAU

Trokken welgestelde, schietgrage westerlingen in de jaren negentig in hun weekenden naar de Bosnische hoofdstad Sarajevo, om daar tegen betaling en voor de krik weerloze mannen, vrouwen en kinderen dood te schieten? Het klinkt buitengewoon wreed, zelfs in vergelijking met de al bekende gruwelen van de Balkanoorlog.

Dit verhaal doet nu zo hardnekkig de ronde dat het Openbaar Ministerie in Milaan een onderzoek is begonnen - dertig jaar na de oorlog in Bosnië (1992-1995). Maandag wordt een tachtigjarige man uit San Vito al Tagliamento, een gemeente in de Noord-Italiaanse provincie Pordenone, door een speciaal politiekorps ondervraagd. Volgens de Italiaanse krant *La Repubblica* reikt het onderzoek misschien nog verder, naar nog vier andere Italianen.

Uit navraag van *NRC* blijkt dat eerder onderzoek van Bosnische journalisten én de Bosnische autoriteiten geen bewijs opleverde voor deze ‘weekendscherpschutters’. Dat de politie de man wil spreken, hoort bij de beginfase van het onderzoek. Hij is niet gearresteerd. Volgens Italiaanse media gaat

het om een voormalige vrachtwagenchauffeur, die in de jaren negentig geregeld voor zijn werk naar toenmalig Joegoslavië reed, en in zijn woonplaats bekendstaat als een zelfverklaarde fascist, katholiek en wapengek.

De politie heeft twee pistolen, vier geweren en een karabijn in beslag genomen, schrijft de Italiaanse krant *Corriere della Sera*. De man wordt omschreven als een zonderling, die in het openbaar zou hebben gepoacht over zijn reises naar voormalig Joegoslavië, waar hij „op mensen joeg”.

Regelrechte terreur in Sarajevo

Sarajevo werd in de jaren negentig vier jaar lang onder vuur genomen, nadat Bosnië en Herzegovina de onafhankelijkheid van Joegoslavië hadden uitgeroepen. Tijdens dat beleg vielen er meer dan tienduizend doden in de hoofdstad. Vooral de scherpschutters zaaiden terreur, door willekeurig op straat burgers - ook kinderen - neer te schieten.

Het hardnekkige gerucht dat rijke westerlingen veel geld wilden betalen aan Bosnisch-Servische soldaten om in Sarajevo op burgers te gaan jagen, is niet nieuw. Het dook voor het eerst op in 2022, in de documentaire ‘Sarajevo Safari’

door de Sloveense regisseur Miran Zupani. Bosnisch-Servische oorlogsveteranen hebben de aantijgingen hevig ontkend.

Maar de film bracht Ezio Gavazzeni, een schrijver uit Milaan, ertoe uit te zoeken welke westerlingen mogelijk bij die ‘menselijke safari’s’ betrokken zijn geweest. Gavazzeni overhandigde zijn bevindingen aan de rechtbank in Milaan, die in november een onderzoek begon. Daarnaast ging ook Marianna

Tot nu toe geen hard bewijs. Intussen rakelt de Italiaanse affaire in Sarajevo oude trauma’s op

Maiorino, een journaliste uit Pordenone, afgelopen zomer met het verhaal aan de slag. Zij sprak in een video over de zaak en kreeg nadien „verschillende meldingen over mogelijke betrokkenen”, zegt ze aan de telefoon.

Voor verdere details verwijst ze naar haar krantenprofiel over de 80-jarige man die maandag wordt ondervraagd. In dat profiel schrijft Maiorino niet alleen dat bij de man zeven wapens werden gevonden, maar dat hij bovendien bij wapen-

handel betrokken zou zijn geweest, en het bedrijf waarvoor hij werkte een dekmantel was.

Schrijver Ezio Gavazzeni zegt dat hij aangifte deed bij het Openbaar Ministerie van Milaan, en daar een soortgelijke aangifte van Benjamina Kari, de voormalige burgermeester van Sarajevo, aan heeft toegevoegd. Verder wil hij er niet veel over kwijt. Gavazzeni werkt aan een boek dat in maart verschijnt en hoopt ook op „andere mogelijke deals met grote media”.

Hobbyscherpschutters

Even later vertelt hij wel dat de hobbyscherpschutters - aantallen noemt hij niet - „uit alle westerse landen kwamen, de VS en Canada inbegrepen” en dat de Noord-Italiaanse stad Triëst bij deze vermeende weekendtrips naar Sarajevo „een belangrijk knooppunt” was. Volgens Gavazzeni is er in Bosnië jarenlang niks met die informatie gedaan, ook niet na de documentaire uit 2022, en leidt de mediastorm rond zijn bevindingen nu pas tot een gerechtelijk onderzoek. Klopt niet, klinkt het bij Balkan Investigative Reporting Network (BIRN), een netwerk van onderzoekersjournalisten. Na de documentaire ging het gerecht in Bosnië wel degelijk op zoek, maar er dook

geen enkel bewijs op dat weekend-scherpschutters tegen betaling van grof geld op burgers zouden hebben gejaagd. Drie onderzoeksjournalisten van BIRN zochten 3,5 jaar vruchteloos naar concrete aanwijzingen of bewijs, zegt Azem Kurtic, een van hen, telefonisch.

Waar komt zo’n hardnekkig gerucht volgens hem mogelijk vandaan? „Er waren tijdens de oorlog in Bosnië wel buitenlandse vrijwilligers die mee kwamen vechten, zowel bij de Bosniakken, de Serviërs als de Kroaten”, zegt Kurtic. Maar dat is niet te vergelijken met de theorie over westerse ‘toeristen’ die een klein fortuin zouden betalen om willekeurige burgers dood te schieten.

De hele affaire in Italië „rakelt oude trauma’s weer op”, zegt de onderzoeksjournalist. „Velen lijken te vergeten dat we het hier hebben over mensen die dierbaren hebben verloren, en belegeringen, honger en beschietingen hebben meegemaakt. En dat het nog maar dertig jaar geleden is.” Als het verhaal waar blijkt te zijn, zegt Kurtic, zal dit opnieuw een bewijs zijn van de gruweldaden tijdens het beleg. „En in het andere geval zullen Servische hardliners het aangrijpen om te beweren dat ook andere oorlogsmisdaden zijn verzonnen.”

Advertentie

BijzondereZaken.nl
Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Relatiebemiddeling

We kennen iedereen persoonlijk
Zoekt u een partner? Ik kom graag bij u thuis voor een vrijblijvend persoonlijk gesprek.
Bel dan nu : 088-0221900 (alle regio's)
Sinds 1984 de hoogste slagingskans bij Mens & Relatie.
www.mens-en-relatie.nl

LATE LIEFDE VOOR 60-70 en 80 jarigen
ALERTE RELATIEBEMIDDELING
0613863420 - www.hellasmets.nl

Ze bestaat. Echt.

DPSPartnerSearch.nl *distinguished & discreet*

VAN SLOBBE
EXCLUSIEVE
PARTNER SEARCH

VANSLOBBEDATING.NL +31 (0)6 5397 54 26



Vind alle aanbieders op één rij!

BijzondereZaken.nl



Facebook



Instagram



BijzondereZaken.nl



De Amerikaanse skiër **Lindsey Vonn** wordt op een brancard met een helikopter weggevoerd naar een ziekenhuis. FOTO JACQUELYN MARTIN/AP PHOTO

PROFIEL **LINDSEY VONN** SKIESTER

'Oh my god', schreeuwt Lindsey Vonn uit na haar harde val

Skilegende Lindsey Vonn (41) leek bij haar onwaarschijnlijke rentree een kanshebber voor het podium in Cortina. Maar met een afgescheurde kruisband, negen dagen eerder opgelopen, komt ze hard ten val.

WINTERSPELEN
Geertje Tunter
AMSTERDAM

Op de doodstille piste van Cortina is maar één ding te horen: Lindsey Vonn, die kermt van de pijn. „Oh my god”, roept ze een keer uit. Het publiek, beneden bij de finish, houdt geschrokken de adem in. Even later wordt Vonn afgevoerd per helikopter.

Een paar minuten eerder was de Amerikaanse skilegende Vonn (41) hard van start gegaan. Met vertrouwen, dat straalde ze althans uit. Ondanks de volledig afgescheurde voorste kruisband in haar linkerknie, negen dagen eerder opgelopen, en de titanium prothese in haar rechterknie.

Maar al binnen enkele secondes raakt Vonn met haar rechterarm een poort. Ze verliest haar balans, maakt een duikeling en stuipt op beide knieën. Zelfs om te zien is het pijnlijk. Daarna blijft ze minutenlang liggen



Vonn vlak voor haar val tijdens de wedstrijd. JACQUELYN MARTIN/ASSOCIATED PRESS

op de plek waar ze tot stilstand is gekomen.

Het sprookje is voorbij. De rentree van Vonn, tot een paar dagen terug nog zo beloftevol, eindigt hier. Het goud is voor haar landgenoot Breezy Johnson.

Het was niet waar ze op had gehoopt, zei Vonn dinsdagmiddag nog bij een persconferentie in Milaan. Op het eerste gezicht onbewogen, maar bij nader inzien leek ze daar aan tafel, met haar witte ski-jas aan, ook wat emoties weg te slikken. Niet gek, wie hoopt er op een afgescheurde kruisband, bij de laatste wereldbekerwedstrijd voor het begin van de Olympische Winterspelen?

Carrière vol blessures

Voor elke sporter een gigantische tegenslag, maar bij Vonn een ongekende wending in een verhaal dat toch al op weg was om mythische proporties aan te nemen. En ook al had ze het natuurlijk niet zo gewild, ergens paste deze laatste episode ook bij haar carrière. Zelfs voor het zeer riskante alpineskiën heeft Vonn veel blessures gehad en veel pijn verbeten. Ze wist dat de kans op succes



Lindsey Vonn tijdens een training in Cortina d'Ampezzo. FOTOJEAN-CHRISTOPHE BOTT/EPA

niet al te groot was, zei ze afgelopen zaterdag zelf op Instagram, vanwege haar leeftijd, die kruisband en haar titanium-knie. „Maar ik geloof er nog steeds in. Als het lijkt alsof alles tegen zit, haal ik meestal het beste in mezelf naar boven.”

In 2019 stopte Vonn op 34-jarige leeftijd als alpineskiër. Vooral haar rechterknie had ze tijdens haar carrière aan gort geskied. Die was „onherstelbaar kapot”, zei ze zelf. Bij haar afscheid was ze de meest succesvolle skiester allertijden met 82 wereldbekerzeges op haar naam (tegenwoordig is dat haar landgenoot Mikaela Shiffrin). En passant was ze daarnaast haar sport ontstegen: ook buiten de piste werd Vonn een beroemdheid, onder meer door haar tweejarige relatie met golfer Tiger Woods, die eindigde in 2015.

Inmiddels ruim met sportpensioen ontmoette Vonn in 2024 chirurg Martin Roche uit Florida. Hij adviseerde haar een gedeeltelijke knieprothese van titanium. Met een robotarm verwijderde hij beschadigd bot en kraakbeen en plaatste de prothese tot op de millimeter nauwkeurig, terwijl hij spieren, ligamenten en pezen niet aanraakte. De operatie werd een succes: voor het eerst in jaren was Vonn weer pijnvrij. „Ik denk helemaal niet meer aan mijn knie”, zei ze afgelopen december tegen *The Guardian*. „Dat is gek, want dat is het enige waaraan ik de afgelopen elf jaar heb gedacht.”

Een paar maanden later, nadat ze onder de radar al aan het trainen was geslagen, kwam de grote aankondiging: Vonn maakte haar rentree, op haar veertigste. Ze wilde nog één keer de Spelen halen, haar vijfde. Al in 2002, in Salt Lake City, was ze er als 17-jarige voor het eerst bij. Acht jaar later, in Vancouver, werd ze olympisch kampioen op de afdaling. Daarnaast won ze twee keer brons: op de super G, ook in Vancouver, en op de afdaling in Pyeongchang (2018).

Vileine reacties

Er kwamen wat vileine reacties op Vonn's terugkeer. „Ik dacht: zo dom kan ze niet zijn. Maar blijkbaar wel, helaas”, zei voormalig alpineskiër Sonja Nef over Vonn's rentree, die ze onverantwoord achtte. Bruno Kernien, eveneens voormalig skiër, zei dat Vonn nooit meer een wereldbekerpodium kon halen. Vonn reageerde laconiek: „Heel vriendelijke woorden, Sonja en Bruno”, postte ze op X. „Ik zal ze niet vergeten.”

En, de beste reactie van allemaal, Vonn haalde het podium wel: maar liefst achtmaal dit seizoen, zowel bij de Super-G als bij de afdaling. Bij dat laatste onderdeel won ze ook twee keer goud. Ondertussen merkte ze dat haar terugkeer veel losmaakte. „Ik werd aangesproken door mensen van mijn leeftijd die zeiden: 'ik ben zo trots op je, dat je het weer probeert', vertelde ze vorig jaar zomer op een persconferentie met het Amerikaanse team. „Toen wist ik dat deze comeback niet over sport ging, en zeker niet alleen over mij.”

Vonn werd een symbool voor „oudere Amerikanen” die „*fearlessly*” wilden leven,

schreef de *New York Times*. Haar terugkeer kreeg ook een feministische lading. Een rol die ze zelf ook oppakt. „Ik denk dat veel mensen vinden dat wij vrouwen op een zekere leeftijd onze ambities achter ons moeten laten en ons ergens anders op moeten richten”, zei ze tijdens diezelfde persconferentie. „Dat is wat de maatschappij ons oplegt. Maar dat is niet waar. We kunnen veel meer dan we zelf denken.”

Vonn kon weleens geschiedenis gaan schrijven. En toen, met de finish in zicht, besleedde ze dus haar andere knie. Bij de laatste wereldbekerwedstrijd, in Crans-Montana op 30 januari, verloor ze de controle na een sprong, waarna ze hard ten val kwam en om haar as richting de omheining werd geslingerd. Even daarna, terwijl grote vlokken neerwarrelden en de wedstrijd inmiddels was afgelast vanwege het slechte weer, werd Vonn weggetakeld.

Einde verhaal, normaal gesproken. Maar niet voor Vonn. Dinsdag vertelde ze bij de persconferentie dat ze alweer op de ski's had gestaan. Haar linkerknie voelde goed, zei ze, niet dik. „Ik weet wat mijn kansen waren vóór de crash en ik weet dat mijn kansen vandaag niet dezelfde zijn. Maar er is alsnog een kans. En zolang er een kans is, ga ik het proberen.”

Dat Vonn toch besloot te starten is onge-

„Veel mensen vinden dat wij vrouwen op een zekere leeftijd onze ambities achter ons moeten laten. Maar wij kunnen veel meer dan we zelf denken.

Lindsey Vonn
Vijfvoudig deelnemer aan het olympisch skitoernooi

bruikelijk en risicovol, maar uniek is het niet. Zo won de Fransman Pierre Vaultier met een afgescheurde kruisband goud in Sotsji (2014) op de snowboardcross. Maar hij zei desgevraagd wel tegen Eurosport dat de klappen tijdens de afdaling „veel harder” zijn. „Dat maakt het gevaar groter.”

Toch zeiden experts de afgelopen dagen in diverse media ook dat iemand die zo fit is als Vonn met haar enorme spierkracht die afgescheurde kruisband tijdelijk mogelijk kon opvangen. Na een trainingsronde liet haar coach Aksel Lund Svindal weten dat Vonn bij landingen nu meer op haar rechterknie leunt, om haar geblesseerde linkerknie te ontlasten.

Op de vroege zondagmiddag is het allemaal weinig meer waard. Het is Vonn niet gelukt, al werd al snel gezegd dat ze mogelijk niet viel vanwege de kruisband, maar een technische fout had gemaakt. Hoe dan ook: de teller blijft voor Vonn staan op drie olympische medailles. Bij haar laatste, brons in 2018, was ze al de oudste skiester die ooit op het podium stond bij de Winterspelen.

PROTEST

Premier Meloni haalt uit naar demonstranten

‘Wie tegen de Spelen protesteert, is vijand van Italië’, schreef de Italiaanse premier bij een video van de zender Fox News.

Ine Roos
MILAAN

De Italiaanse premier Giorgia Meloni (Broeders van Italië, radicaal-rechts) haalt op haar Facebookpagina zwaar uit naar de duizenden betogers die zaterdagmiddag protesteerden tegen de Olympische Winterspelen. „Duizenden Italianen, onder hen veel vrijwilligers, zetten zich in om van deze Spelen een succes te maken. Maar dan zijn er ook de vijanden van Italië en van de Italianen, die protesteren tegen deze Spelen”, schreef Meloni boven een video van de Amerikaanse rechtse zender Fox News, met beelden van de kortstondige escalatie tussen de politie en een groep heethoofden, zaterdagavond in Milaan.

De betoging tegen de Spelen, waaraan onder meer klimaatactievoerders hadden deelgenomen, was zaterdagmiddag urenlang

vreedzaam verlopen. Aan het begin van de avond kwam het toch tot een korte, maar hevige confrontatie tussen een groep manifestanten, die de politie uitdaagden in een poging om de ringweg op te komen. Ze gooiden met stenen en staken vuurwerk af, de politie remde hen af met het waterkanon. Zes relschoppers – evenveel mannen als vrouwen – werden aangehouden. Na de confrontatie was het de rest van de avond weer rustig in de stad.

Zaterdagochtend hadden ook al sabotageacties bij Bologna en Pesaro, twee belangrijke knooppunten van de spoorwegen, het treinverkeer in de war gestuurd. Ook hierop kwam er een felle politieke reactie. De Italiaanse minister van Infrastructuur en vicepremier, de radicaal-rechtse Matteo Salvini (Lega) noemde de sabotage bij Bologna een „aanslag door wie Italië kwaad toewenst.”

De actie werd niet opgeëist, maar in Italië wordt aan anarchisten gedacht. Er zit een solide organisatie achter, schrijft *La Repubblica*. Volgens de Italiaanse krant bevinden de meest actieve groepen zich in de Noord-Italiaanse steden Treviso, Turijn, Bologna, Milaan en in de hoofdstad Rome.

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN 675- ex btw Ze persoon half geld

Op de cursus halen we live 500 tot 1000 euro uit de markt

In 2025 behaalde onze handelsstrategie een resultaat van +35%

(resultaten uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst)

Originele reacties cursisten

■ Lekker los

Deze cursus is geschikt voor zowel beginnende als ervaren beleggers en daytraders. Het kost even tijd om de methode echt te voelen, maar door een tijdje mee te kijken in de ochtendsessies valt alles steeds beter op z'n plek. Ondertussen leer je ook rust te bewaren als de markt even spannend wordt.

■ Rob's kindjes

Het team neemt de tijd om al je vragen te beantwoorden. Na vier maanden, een rendement van 140% gerealiseerd. Dank aan Rob en zijn 'kindjes'.

Na de cursus kunt u nog 8 weken 's morgens risiceloos meehandelen met een oefenaccount (via Zoom).

* Gratis handelsrobot om het handelen makkelijker te maken.

Cursusdata Hotel vd Valk Breukelen: vrijdag 6 mrt, woensdag 1 april en vrijdag 24 april

Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15

Advertentie? Ziekte Media - Info@zadkmedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

INTERVIEW JILL LEPORE HISTORICUS EN AUTEUR

‘Ik verwacht dit jaar veel politiek geweld in de Verenigde Staten’

Het verleden bestuderen redt de VS niet uit de huidige politieke situatie, zegt de Amerikaanse historicus en auteur Jill Lepore. „Er is weinig politieke wetenschap over hoe afbladderende democratieën zichzelf weer oprichten.”

Emilie van Outeren

CAMBRIDGE

Jill Lepore is helemaal klaar met het Trump-bewind van historisch vergelijkingsmateriaal voorzien. De Amerikaanse historicus weet als geen ander voor een breed publiek de kleine en grote geschiedenis aan het heden te verbinden. Maar op een oude, rode bank in haar kantoor aan de universiteit Harvard wil ze dat niet meer. „Het is een vreselijke tijd in dit land. We zien agenten van de federale overheid, bewapend door de federale overheid, getraind door de federale overheid, op wetteloze, willekeurige wijze en met schijnbaar volledige juridische immuniteit mensen lastigvallen, aanvallen, verwonden en zelfs vermoorden op de straten van onze steden.”

Hebben we zoiets eerder gezien in de Amerikaanse geschiedenis?

„Nee. En ... ik wil niet onvriendelijk overkomen, maar ik heb mijn geduld echt helemaal verloren met journalisten die vragen of dit een precedent heeft of niet. Het is duidelijk waar historici goed voor zijn in het publieke debat. Maar ik denk dat het behoorlijk gevaarlijk is in de context van deze regering.

„Natuurlijk kun je altijd iets vinden dat hier een beetje op lijkt. Je kunt kijken naar de Palmer Raids [opsluiting en deportatie van vermoedelijke socialistenvlak na de Eerste Wereldoorlog] of, nu met de schietpartijen, naar het Kent State-bloedbad [het doodschieten van vier studenten door de Nationale Garde in Ohio in 1970]. Maar het is een valse geruststelling. Het zijn bedrieglijke analogieën. Ze zijn onvolledig en missen de ware nieuwigheid van dit politieke moment.

„De geschiedenis is in dit politieke moment een doodlopende weg voor begrip van de uitdagingen waarmee de Verenigde Staten en de wereld geconfronteerd worden. Het verleden bestuderen gaat ons niet uit deze situatie redden.”

Want hoeveel Lepore ook weet van de turbulente Amerikaanse geschiedenis, dit moment is uniek. Uniek gevaarlijk. Dat het land al zijn andere donkere periodes is doorgekomen, biedt geen

garantie dat opnieuw gebeurt. Noch dat de uitweg helder is.

We hebben dus ook geen voorbeelden van hoe een land, dit land, over zo’n fase in de geschiedenis heenkomt?

„Er is heel weinig politieke wetenschap over hoe afbladderende democratieën zichzelf weer oprichten. Daar zijn weinig historische voorbeelden van. Dus dat is een haat in onze kennis.”

Toch wenden journalisten, studenten en lezers zich telkens tot haar om iets van deze situatie te begrijpen. Lepore (59) doceert sinds 2003 aan Harvard, waar ze ooit begon als secretaresse. Ze schrijft al bijna even lang voor het weekblad *The New Yorker*. Na een aantal microgeschiedenissen, over onder andere stripheldin Wonder Woman en Jane [de vrouw van Benjamin] Franklin, schreef ze twee monumentale boeken over de Amerikaanse geschiedenis. *These Truths*, „een Amerikaanse geschiedenis van begin tot eind”, verscheen – toevallig – kort na Trumps eerste verkiezing. En *We The People*, over de in de VS schier heilige grondwet, gepubliceerd direct na zijn tweede zege.

Ze trekt volle zalen met haar betoog dat de grondwet bedoeld is om gemendeerd te worden. Op het moment dat de Verenigde Staten 250 jaar bestaan, wil iedereen van haar weten: komt het nog goed met het land en de democratie?

Het is een vraag die ze onmogelijk kan beantwoorden, maar haar vermoeden is: het zal erger worden voordat het beter wordt. In november schreef ze over de naderende Amerikaanse verjaardag: „De vooruitzichten op een vreedzame herdenking lijken gering. Een revolutionair jaar lijkt veel waarschijnlijker, en politiek gezien kan dat beide kanten opgaan.”

Wat bedoelt u met een revolutionair jaar?

„Ik verwacht veel politiek geweld dit jaar. We zien die losgeslagen agenten van de vreemdelingenpolitie, die blijkbaar gerekruteerd zijn uit witte supramatistische groepen: Capitool-bestormers, motorclubs en pro-militiegroepen die zich inzetten voor wapenbezit. Dit is een oorlog die zij al heel lang willen. Wat hierna komt, weet niemand,

maar ik denk niet dat het op de korte termijn vreedzaam zal zijn. Als de situatie verder verslechtert, moet er een constitutionele oplossing komen. Maar zover zijn we nog niet.”

Nadat de Amerikaanse democratie in 2021 bijna omviel, met de Capitool-bestorming, richtte Lepore haar academische aandacht op de grondwet. De federale tekst komt uit 1787, maar de constitutionele geschiedenis begon toen de Verenigde Staten zich in 1776 onafhankelijk verklaarden en verschillende van de dertien oorspronkelijke staten hun eigen grondwet schreven.

Haar boek *We The People* – de eerste woorden van de inleiding van de grondwet die destijds weinig mensen betrof – is een breed uitwaaiende vertelling. Over de vrouwen, zwarte mannen en oorspronkelijke bewoners die streken voor hun vrijheid, kiesrecht en plek in de democratie, meestal zonder succes. Maar ook over het komen en gaan van de drooglegging en alle pogingen de VS officieel tot christelijke natie om te dopen.

Lepore beschrijft hoe de *framers*, de opstellers van de grondwet, wilden en verwachtten dat deze een levend document zou zijn dat telkens opnieuw zou worden aangepast aan de tijdgeest. Precies het tegenovergestelde van wat de nu dominante stroming van conservatieve *originalists* in en rond het Hooggerechtshof pretenderen: dat aan de grondwet niet getoerd mag worden en alleen de oorspronkelijke intenties uit de 18de eeuw leidend zijn.

Ze laat zien dat amenderen, wat 27 keer wel gebeurde, alleen in golven lukte. Vlak na revolutionaire momenten in de Amerikaanse geschiedenis: het ontstaan van het land, de Burgeroorlog (1861-1865) en na de Eerste Wereldoorlog (1914-1918).

U schrijft: de grondwet bestuurt regeringen...

„Donald Trump voelt zich niet aan de grondwet gebonden. Hij zei recent zelf dat de enige beperking van zijn macht als opperbevelhebber zijn ‘eigen moraliteit’ is. Een volstrekte minachting van ons rechtssysteem. Hij wordt niet in toom gehouden door het Congres. Als degenen die medeplichtig zijn aan de wetteloosheid van deze regering ooit ter verantwoording worden geroepen, begint en eindigt dat bij de Republi-

keinse Partij.

„Daarnaast heeft het conservatieve Hooggerechtshof hem immuniteit gegeven – wat nogal ver afstaat van enig *originalism*. Hij omzeilt al onze controlemechanismen. Onze grondwet functioneert niet, in feite.”

Ik kan geen ander land bedenken waar een man die op straat wordt geïnterviewd zegt: ik sta hier vanwege de grondwet. Hoe is die tekst zo heilig, zo bijbels geworden in de VS?

„Er zijn wetenschappelijke boekenkasten vol geschreven over de relatie van Amerikanen tot hun grondwet. Het schijnt dat wij meer dan welk ander volk vertrouwen hebben in onze grondwet, maar tegelijkertijd geen flauw benul hebben wat erin staat. De grondwet heeft een soort talismanfunctie in ons politieke en culturele leven. Aan beide kanten van het politieke spectrum. Het grootste deel van de Amerikaanse politiek is discussie over wat de grondwet betekent. Dit jaar zijn mensen zich er nog extra bewust van, vanwege de 250ste verjaardag.”

Is de Amerikaanse grondwet wel zo bijzonder dan?

„De gemiddelde levensduur van een grondwet is negentien jaar, dus alleen dat ze nog bestaat is al bijzonder. Het is een van de minst gewijzigde en moeilijkst te wijzigen constituties ter wereld [een tweederde meerderheid in het Huis van Afgevaardigden en de Senaat en driekwart van de vijftig staten moet hier mee instemmen].

„Vooropgesteld: het was in de 18de eeuw een briljant ontworpen staatsbestel dat de meest wijze ideeën uit de oudheid en het beste Newtoniaanse denken van de Verlichting over de werking van de overheid combineerde. En zo een evenwichtig systeem bedacht, met *checks and balances*, en een gemengde regeringsvorm, een manier om problemen op te lossen. Het idee dat het document door het volk moest worden geschreven, door het volk moest worden geratificeerd en door het volk kon worden gewijzigd, was een buitengewone uitvinding. Die bovendien de Burgeroorlog overleefde, zij het in zwaar herziene vorm.

De grondwet wordt zelden aangepast, maar wel telkens herzien. Door negen



Historicus Jill Lepore, in haar kantoor aan de universiteit Harvard. FOTO LUCY LU/DIE ZEIT

CV Jill Lepore

Historicus Jill Lepore

(West Boylston, 1966) is hoogleraar geschiedenis aan Harvard, verbonden aan de rechtenfaculteit. Daarnaast schrijft ze voor het tijdschrift *The New Yorker* over Amerikaanse geschiedenis, rechten, literatuur en politiek. Ze is de

„grootste nog levende essayist” van het land genoemd.

Ze schreef ook een complete geschiedenis van de Verenigde Staten, *These Truths* (2018). Haar meest recente boek is *We The People* (2025), over de Amerikaanse grondwet.

Later dit jaar verschijnt *The Rise and Fall of the Artificial State*, over hoe technologie en de mannen erachter de democratie veranderen.

Op woensdag 11 februari geeft Lepore in Amsterdam een lezing op uitnodiging van het John Adams Institute.

voor het leven benoemde rechters van het Hooggerechtshof.

„Het Hof heeft die rol aangenomen, maar het Congres heeft alle verantwoordelijkheid volledig laten varen. Het is een aantasting van ons democratisch proces. En deze regering heeft geen juristen die zich afvragen: is wat we doen wettig? Ze voeren uit wat conservatieven al heel lang wilden maar wetgevend niet voor elkaar kregen: ongebreidelde machtsuitoefening door de president. Ze vragen niet om toestemming, noch om vergiffenis. Dus

alles komt uiteindelijk bij het uiterst conservatieve Hof terecht.

„Links heeft decennialang liever grondwettelijke verandering afgedwongen via het Hof dan via een poging tot amendementen. Toen ze de meerderheid in het Hof verloren, bleek dat een kwetsbare zet te zijn geweest. Allerlei overwinningen van de burgerrechtenbeweging zijn niet grondwettelijk vastgelegd. Die kunnen allemaal, net als het recht op abortus in 2022, weer worden teruggedraaid.”

Moet de grondwet dan maar helemaal op de schop? Allerlei matig democratische structuren als het Kiescollege, de Senaat, de invloed van het grote geld op verkiezingen lijken nooit aangepast te kunnen worden.

„Een van de redenen om het boek te schrijven was om licht te laten schijnen op de vele momenten in de geschiedenis waarin door hele serieuze mensen is gezegd dat we opnieuw moeten beginnen, omdat deze grondwet niet werkt. Het is belangrijk voor mensen om na te denken over onze eigen mogelijkheden als burgers om de grondwet te interpreteren en erover te discussiëren in plaats van het maar aan het Hooggerechtshof laten.

„Ik denk echter dat mensen juist op dit moment enorm gehecht zijn aan de grondwet, omdat ze het gevoel hebben dat we die al deels verloren hebben. Als ik door het land reis voor boekpresentaties vraag ik weleens wie de grondwet wil afschaffen en opnieuw wil beginnen en dan gaan er maar enkele handen omhoog.”

Terug naar de verjaardag van dit land dit jaar. Wat zullen de Amerikanen vieren?

„Ik ben benieuwd. De regering-Trump heeft bombastische, nationalistische plannen om Trump te vieren als het toonbeeld van wat Amerika is. En een soort voortzetting van het vergulde Oval Office, de balzaal, de triomfboog van Trump, de FIFA-wedstrijden. Dat zal de viering van de federale overheid zijn. Op lokaal niveau zal er ook van alles gebeuren. Maar vooral in de oorspronkelijke staten aan de oostkust hebben veel musea, universiteiten en scholen besloten er zo min mogelijk aan te doen, omdat ze niet mee willen gaan in Trumps viering. Dat vind ik gevaarlijk. Een jubileum is ook een gelegenheid om te reflecteren.”

Tom heeft geen idee wat de gasflessen en dozen BMK-glycidezuur in z’n loods doen

Legale pijnstillers die illegaal worden verhandeld, maken volgens het OM steeds vaker slachtoffers. In een loods van Tom J. werden zulke pillen gevonden. Maakt dat van hem een drugshandelaar die de cel in moet?

Door **Jan Meeus**



De zaak

Hij lijkt zich van geen kwaad bewust, Tom J., als hij op 11 december 2023 de inspecteurs van de gemeente rondleidt in een loods op een bedrijventerrein in Zoetermeer. De 33-jarige Tom heeft de loods eerder dat jaar gehuurd, vertelt hij de inspecteurs.

Hij komt er regelmatig om de post op te halen. Dan ziet hij dat in de loods aan auto's wordt gesleuteld. Omdat de verhuurder klachten ontvangt over geluids- en stankoverlast, vraagt Tom de monteurs om rekening te houden met de burens.

Maar dat heeft niet geholpen. Daarom heeft hij nu de inspectie op bezoek. Als ze op de eerste verdieping emmers en pannen vinden met daarin roze vloeistof en blokken, reageert Tom verrast. Hij weet niet wat dit is. En alle dozen die in de loods worden opgeslagen? Tom heeft geen idee wat daar inzit, vertelt hij de inspecteurs.

De inspecteurs hebben wel een vermoeden. Gezien de aangetroffen gasflessen, jerrycans met fosforzuur en aceton en dozen met BMK-glycidezuur, denken ze dat hier amfetamine en xtc worden geproduceerd. En niet zo'n beetje ook, gezien de honderden kilo's chemicaliën die in de loods liggen.

Bij nader onderzoek worden ook acht-honderdduizend pillen aangetroffen met daarin de stof pregabaline, een pijnstiller die wordt voorgeschreven bij zenuwpijn, epilepsie en angstgevoelens, en volgens de Jellinek-kliniek ook als drug wordt gebruikt.

Als Tom in 2024 door de politie wordt aangehouden, houdt hij vol dat hij niet wist dat er in de loods drugs werden geproduceerd. Ook van de medicijnen was hij niet op de hoogte, zegt Tom. De officier van justitie denkt daar anders over en vervolgt hem voor drugshandel en overtreding van de geneesmiddelenwet.

Noggeen week voor de inspectie van de loods zijn op Schiphol bijna een miljoen pil-

len onderschept, besteld op naam van het elektronicabedrijf van Tom. De pillen bevat ten tramadol, een sterke pijnstiller die onder de Opiumwet valt.

Bovendien blijkt uit camerabeelden dat Tom regelmatig aanwezig is in de loods in Zoetermeer. Zo is op beelden te zien dat Tom 's nachts met een heftruck een pallet naar binnen brengt met zwarte jerrycans met doodskoppen erop.

Ook heeft Tom camera's in de loods geïnstalleerd waarmee hij bijna dagelijks vanuit huis volgt wat er gebeurt. Bovendien gebruikt Tom een telefoon waarmee hij versleutelde berichten verstuurt naar de gebruiker van de loods. Alles wijst volgens het OM op zijn betrokkenheid bij strafbare feiten.

Met een heftruck vervoert Tom chemicaliën in zwarte jerrycans

Tom zucht tijdens de behandeling van zijn zaak als de rechter vraagt naar de identiteit van de gebruiker van de loods. Die vraag kreeg hij na zijn arrestatie ook al van de politie. Tom praat zacht en komt onzeker over. In combinatie met zijn ietwat sjoefele kleding oogt hij niet als een doorgewinterde drugs crimineel.

„Ik heb overwogen het wachtwoord van die speciale telefoon aan de politie te geven, maar ik durfde niet”, zegt Tom tegen de rechter. „De gevolgen voor mijn gezin en anderen zijn niet te overzien. Mogelijk wordt een hele organisatie blootgelegd. Ik ben kwetsbaar en voel me niet veilig.” Tom vertelt wel dat hij de man in 2021 heeft leren kennen. Tom heeft toen geld van hem geleend voor de start van zijn bedrijf. Hoe-

wel dat goed loopt, heeft hij zijn schulden pas recent afgelost. De officier van justitie hoopt dat Tom „niet lichtzinnig heeft besloten” de naam van de man niet te geven. „Wij hebben geen gebruiker of organisatie gevonden en daarom houden we verdachte verantwoordelijk voor alle spullen die in de loods zijn aangetroffen.”

„Voor de onderschepte tramadol-pillen ligt de strafeis gezien de richtlijnen op vijf jaar cel”, aldus de officier. „Dat is nog los van het drugs lab.” Maar omdat hij geen relevant strafblad heeft, eist de officier twee jaar cel waarvan zes maanden voorwaardelijk.

De advocaat spreekt van „een atypische zaak”. „Je ziet niet vaak dat verdachten zoveel verklaren en daarmee ook zichzelf belasten.” Volgens de raadsman is Tom „naïef en dom geweest” en draait de strafzaak om de vraag of hij „de kwade genius is” of zich heeft laten gebruiken.

Volgens de advocaat is het laatste het geval en blijkt uit niets dat Tom betrokken was bij het drugs lab of de illegale handel in medicijnen. Juridisch betekent dat volgens hem dat Tom geen medepleger is, maar op zijn best een medeplechtige. Een verschil met grote gevolgen voor de strafmaat: volgens de advocaat past bij het handelen van Tom hooguit een voorwaardelijke straf.

Zelf toont Tom zich schuld bewust. „Het spijt me. Als het kon zou ik het allemaal terugdraaien.” Hij vraagt de rechtbank nadrukkelijk om rekening te houden met zijn persoonlijke omstandigheden.

Hij draagt de verantwoordelijkheid voor de zorg van zijn vrouw, die serieuze psychische problemen heeft, zijn dochter en stiefdochter. „Ik heb werk en kan mijn gezin onderhouden, maar de situatie is fragiel.” Tom vreest dat hij bij een onvoorwaardelijk celstraf zijn huis kwijtraakt, met alle gevolgen van dien.

Het oordeel

De rechtbank stelt vast dat Tom verantwoordelijk moet worden gehouden voor zeer ernstige feiten: drugsproductie en de invoer van pillen die als hard drugs zijn gekwalificeerd. Daar past volgens de rechtbank geen voorwaardelijke celstraf bij, zoals Tom en zijn raadsman hebben bepleit.

De rechtbank houdt wel rekening met het psychosociaal functioneren van Tom, die volgens de reclassering „naïef en beïnvloedbaar” is en daarom soms „impulsief” handelt. Ook zijn gezinssituatie is aanleiding tot strafmatiging. Daarom krijgt Tom, in lijn met de eis van het OM, een straf opgelegd van twee jaar cel waarvan zes maanden voorwaardelijk.

Maar voor wie de pillen waren en hoe het is gelukt om ze zonder vergunning te kopen; daarop komt geen antwoord.

REPORTAGE AMBACHT

Een nieuwe molen bouwen vergt een lange adem en veel geld

Molenaar worden is weer in en er komen hier en daar zelfs nieuwe molens bij. Maar die molen staat er niet zomaar.

Pim Molenaar

HAARRIJNSE PLAS

‘Een krom oud lijk’. Zo noemt molenaar Paul Groen het houten gevaarte dat meer dan vijftien meter boven een braakliggend terrein uittorent bij de Haarrijnse Plas, net buiten Utrecht. Op deze gure morgen ligt het „knollenveld”, zoals Groen het graag noemt, bezaaid met houten balken, tandwielen, molenstenen en andere onderdelen.

Groen is hier, samen met twee vrijwilligers, bezig om het ‘kromme oude lijk’ tot leven te kussen. Over een goede twee jaar staat op deze plek een nieuwe koren-molen: de Haarrijnse Molen. Groen, 55, is molenaar sinds zijn negentiende en runt daarnaast sinds zijn 21ste een adviesbureau voor de restauratie van molens. Een echt eigen molen had hij nog niet. „Een eigen machtige machine waarmee je uit de wind een prachtig product maakt, schitterend. Daar heb ik sinds mijn negende al van gedroomd, toen ik voor de molen in Veldhoven stond te gapen.”

Heel veel pakjes meel

Het enthousiasme van Groen is tekenend voor de Nederlandse molenwereld. Het ambacht van de molenaar maakt een opleving door. Vorig jaar kreeg een recordaantal nieuwe molenaars hun diploma uitgereikt. Het aantal molens bleef de afgelopen decennia stabiel, met zo'n twaalfhonderd 'maalvaardige' molens door het hele land. Daarnaast komen er mondjesmaat volledig nieuwe molens bij, sinds de eeuwwisseling een stuk of tien. Ook op dit moment zijn er nieuwe molens in aanbouw. Naast de Haarrijnse Molen wordt in Vianen gebouwd aan De Wipkoren-molen en in Uitgeest aan De Waterdief.

Nicole Bakker, directeur-bestuurder van De Hollandsche Molen, is dan ook positief. De belangenvereniging zet zich sinds 1923 in voor het voortbestaan van molens in Nederland. Bakker: „Dat er zelfs nieuwe worden gebouwd, geeft het draagvlak ervoor goed weer.” Toch is het volgens haar „niet alleen rozengeur en maneschijn”. Ze wijst bijvoorbeeld op het feit dat er nog steeds veel extra mensen nodig zijn om het ambacht in stand te houden.

Ook de onderhoudskosten zijn over het algemeen hoog. Een molen heeft veel bewegende onderdelen die op termijn onvermijdelijk slijten. Bakker wijst daarom op de financiële risico's die bij de bouw van een nieuwe molen komen kijken. „Het bouwen lukt financieel nog wel, maar je moet ook nadenken over het onderhoud dat na twintig jaar moet worden gepleegd. Al helemaal voor nieuw-gebouwde molens, want die zijn niet op de monumentenlijst opgenomen en krijgen geen subsidie voor restauraties.”

Voordat je met bouwen kunt beginnen, moet eerst de financiering, het wijzigen van de omgevingsbestemming en het verkrijgen van een bouwvergunning worden geregeld. Dat is volgens Cees van Luit, „een proces van de lange adem”. Hij is secretaris van de stichting achter De Waterdief, de molen die momenteel in



Mark Bezemer, een vrijwillig medewerker van Paul Groen, helpt mee de molen te bouwen en werkt aan een onderdeel van de windroosconstructie. FOTO'S DIEUWERTJE BRAVENBOER

Uitgeest wordt gebouwd. Van Luit: „We hebben na de bouw aanvraag, ondanks enthousiasme vanuit de gemeente, jaren moeten wachten voordat de bouwvergunning er lag.”

Ook de financiën vergen tijd. Van Luit: „Onze molen kost zo'n zes à zeven ton, dus we hebben ook jaren gedaan om fondsen te werven. Om weer een nieuw stapje te doen in de bouw, moeten we sparen en sprokkelen.”

Dat beeld herkent Groen ook: de Haarrijnse Molen kost tonnen, het hele proces jaren, met hier en daar periodes in de „spaar- en sprokkelstand”. Groen is sowieso een sprokkelaar. Veel onderdelen van de Haarrijnse Molen zijn tweedehands, afkomstig van bijvoorbeeld twee Duitse molens die aldaar het veld moesten ruimen. Andere onderdelen probeert Groen elders op de kop te tikken, zoals de twee molenstenen die hij „uit een tuin heeft gevestig”. Maar als alles rond is, heb je ook wat: er kan een nieuwe molen worden gebouwd. Veelal door vrijwilligers, maar een belangrijke taak blijft weggelegd voor de vakmensen die molens bouwen, herstellen en restaureren: de molennmakers. Daar zijn er in Nederland niet veel van. Volgens de Nationale Vereniging van Molennmakers (NVVM), een stuk of honderd à honderdvijftig.

„Een molen is geen bouwwerk, maar een werktuig

Walter Vaags molennmaker

Volgens een van hen, Walter Vaags, is het bouwen van een nieuwe molen geen makke, maar „een stuk eenvoudiger” dan de restauratiewerkzaamheden die een molennmaker normaal gesproken uitvoert. Vaags is al 35 jaar molennmaker in het oosten van het land en 'monteerde' met zijn bedrijf recent nog twee nieuwe molens in Overijssel.

Want, even voor de duidelijkheid, volgens Vaags 'bouw' je geen molen maar 'monteer' je hem. „Een molen is namelijk geen bouwwerk, maar een werktuig. De onderdelen zijn allemaal in de molennmakerij gemaakt, en deze worden op de plek van de molen pas aan elkaar gemonteerd.”

Bij de bouw van de Haarrijnse Molen is echter geen molennmaker betrokken, omdat veel onderdelen tweedehands en op wat aanpassingen na nagenoeg klaar zijn.

Volgens Groen kom je als molenmonteerder evengoed voor de nodige uitdagingen te staan. Groen: „Je werkt in weer en wind, de grond zakt in, we hebben machines en het houten geraamte al meerdere keren uit moeten graven. Als het regent, zijn de balken glad en daardoor levensgevaarlijk als je de molen beklimt.” De verwachting van draaiende wieken, zodat de molen graan kan malen voor lokale bakkers, maakt voor Groen echter alles goed. „Dan kan ik, na een dag graan malen, lekker in de zon op de kap een biertje drinken.”

KABINET-JETTEN

Het CDA komt met bewindspersonen van de generatie-Bontenbal

Wie zijn de nieuwe CDA-bewindspersonen en wat is van hen te verwachten? Een overzicht van de beoogde ministers en staatssecretarissen die tot nu toe bekend zijn.



Tom Berendsen (42)
Aanjager van een onafhankelijker Europa

Functie: minister van Buitenlandse Zaken

Er klinkt wat ongeduld en irritatie door in de bijdragen van CDA'er Tom Berendsen in het Europees Parlement. Terwijl de Verenigde Staten, Rusland en China als grootmachten de wereld overnemen, kijkt Europa nog vooral toe. „Het begrip wake-up-call” wordt vaak gebruikt, maar Europa blijft „weigeren om daarna ook wakker te worden”, zei Berendsen eind vorig jaar in een debat in Straatsburg.

Als nieuwe minister van Buitenlandse Zaken kan de CDA'er zelf werk maken van een sterker Nederland in een sterker Europa. We moeten minder afhankelijk worden van andere delen van de wereld qua grondstoffen, producten en technologie, bepleit hij. De buitenlandse inmenging van Chinese investeerders in de Nederlandse kritieke infrastructuur, van havens tot vliegvelden, wil hij beperken.

Na zijn studies bestuurskunde in Tilburg en Leuven begon Berendsen als beleidsmedewerker bij het CDA in



Bart van den Brink (47)
CDA-insider en communicator op Asiel en Migratie

Brussel. Hij werd daarna duurzaamheidsadviseur bij accountant PwC, en was voorzitter van het CDA in Breda, zijn geboorte- en woonplaats. In 2019 werd Berendsen verkozen tot lid van het Europees Parlement, waar het CDA onderdeel is van de Europese Volkspartij (EVP).

Zijn portefeuille daar bestaat uit industrie, energie, transport, innovatie en regionale ontwikkeling. Hij regelde Europese subsidies voor de spoorlijnen Zwolle-Münster, Emmen-Rheine en de Lelylijn, staat op zijn CDA-website. Voor die Lelylijn ligt er overigens net een 'Masterplan' – er is alleen nog geen geld, en in het coalitieakkoord van D66, VVD en CDA wordt de lijn geheel niet genoemd.

Bij de Europese verkiezingen van 2024 was Berendsen lijsttrekker, en steunde CDA-leider Henri Bontenbal hem in de campagne. Ze zijn van dezelfde generatie en roepen beiden op tot „fatsoenlijke politiek”, en tot samenwerking en daadkracht. Niet alleen om de bestuurlijke stilstand in Nederland te doorbreken, ook om Nederland en Europa weerbaarder te maken in een woelige wereld.

Eppo König en Erik van der Walle
DEN HAAG

In navolging van de VVD zouden het CDA en D66 eigenlijk deze maandag officieel hun nieuwe bewindspersonen bekendmaken, was de verwachting. Maar bij het CDA lekten afgelopen weekend al bijna alle namen uit, vooralsnog behalve die van de CDA-staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat.

Opvallend, want tijdens de formatie van het minderheidskabinet kwam er wekenlang niets naar buiten. Nu de kabinetsposten zijn verdeeld willen de afzonderlijke coalitiepartijen graag hun kandidaten 'laten zien'.

Bij het CDA gaat het om veel generatiegenoten van partijleider Henri Bontenbal, die staan voor verduurzaming van de economie, een strenger asielbeleid, versterking van de Nederlandse defensie en samenwerking in Europa.

Functie: minister van Asiel en Migratie

Als voormalig woordvoerder van de CDA-fractie in de Tweede Kamer is Bart van den Brink een tegenpool van Marjolein Faber, zijn ambtsvoorganger in het demissionaire kabinet-Schoof. Juist op het departement van Asiel en Migratie is communiceren cruciaal voor de uitvoering van het beleid en voor de PVV'er bleek dat een van de struikelblokken.

Van den Brink (1978), die ook vicepremier wordt, kwam in 2023 voor het eerst in de Tweede Kamer. Toen had hij onder meer asielzaken in zijn portefeuille.

Van den Brink is al twintig jaar actief in de Haagse politiek en was campagneleider bij de Tweede Kamerverkiezingen van vorig jaar. In 2008 werd hij politiek assistent van staatssecretaris en later minister Marja van Bijsterveldt van Onderwijs. Drie jaar later ging hij de voorlichtingsafdeling van de CDA-fractie leiden. Anders dan veel andere voorlichters menigt hij zich tijdens pauzes

in de Kamer graag in gesprekken met journalisten.

In 2017 werd de Amersfoortse politiek adviseur van Hugo de Jonge. Die werd als minister van Volksgezondheid in het kabinet-Rutte III verantwoordelijk voor het coronabeleid. In zijn adviesrol had Van den Brink geregeld contact met (toen nog CDA'er) Sywert van Lienden, bekend van de mondkapjesaffaire.

Dat Van den Brink als vicepremier een belangrijke plek in het kabinet krijgt, heeft veel te maken met de formatieonderhandelingen. Net als zijn partijleider Henri Bontenbal weet hij tot in detail hoe de onderhandelingen met D66 en VVD zijn verlopen. Bontenbal wordt fractieleider in de Kamer, Van den Brink gaat het CDA-smaldeel in het kabinet leiden.



Pieter Heerma (48)
Parlementariër, reus zonder vijanden

Functie: minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Net als aankomend vicepremier Bart van den Brink is CDA'er Pieter Heerma (1977) hoofd voorlichting van de Kamerfractie geweest. Wel heeft Heerma, beoogd minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, meer ervaring in de Tweede Kamer, want hij was elf jaar parlementariër; in 2019 volgde hij Sybrand Buma op als fractievoorzitter.

Opmerkelijk is dat Heerma de eerste niet-christelijke fractieleider van het CDA was. „De christelijke waarden zitten nog diep in mij verankerd”, zei hij ruim tien jaar geleden in een interview met het *Reformatisch Dagblad*. „Maar ik heb de natuurlijke neiging agnost te zijn.” Volgens een agnost is er onvoldoende bewijs voor het bestaan van een god.

Politieke vijanden van Heerma zijn moeilijk te vinden. Voormalig Kamerlid Sadet Karabulut (SP) noemde hem „de Grote Vriendelijke Reus”. Heerma is bijna twee meter lang en zijn postuur laat zien dat hij nationaal jeugdkampioen judo in de hoogste gewichtsklasse is geweest. De sympathie onder collega-politici heeft onder meer met zijn terughoudendheid in de media te maken, bleek uit een portret in *NRC* in 2017. „Hij is niet bekend van regelmatige aanwezigheid in talkshows, grote kranteninterviews of sociale mediareletjes.” Die terughoudendheid was er ook toen hij als secondant van Buma (2017) en Wopke Hoekstra (2021) een rol speelde in kabinetsformaties.

Na zijn vertrek uit de Kamer in 2023 werd hij voorzitter van de Huurcommissie, die bemiddelt bij huurgeschillen.

Jo-Annes de Bat (45)
Zeeuwse voorstander van kerncentrales



Heleen Herbert (53)
Ervaren bestuurder spoor en vastgoed

Functie: minister van Economische Zaken en Klimaat

Voor de buitenwereld is Heleen Herbert geen bekende CDA'er, maar binnen de partijorganisatie is ze al jaren actief. In het verleden hielp ze bijvoorbeeld mee bij de evaluatie van verkiezingsuitslagen en bij het samenstellen van de kandidatenlijst voor de Tweede Kamer. Nu wordt ze namens het CDA de nieuwe minister van Economische Zaken en Klimaat.

Daarmee heeft het CDA een bestuurder uit de praktijk naar voren geschoven, en niet één uit de politiek. Na haar studie technische bedrijfskunde werkte Herbert bijna vijftien jaar voor de NS. Ze begon er in de jaren negentig als hoofd klantenservice en klom op tot directeur van de regio Zuid (Noord-Brabant, Limburg en Zeeland).

In 2012 maakte ze de overstap van de spoorwegen naar het beursgenoteerde Heijmans, dat vorig jaar een omzet had van rond de 2,75 miljard euro. Herbert geeft als commercieel en strategisch directeur mede leiding aan het bedrijf. Bij Heijmans had Herbert te maken met kwesties waar ze als minister ook mee te maken krijgt. De energietransitie, circulariteit, de woningnood, klimaatadaptatie en herstel van de biodiversiteit, noemde ze als voorbeelden, in een podcast over leiderschap. 'Makers van de gezonde leefomgeving', zo omschreef ze zichzelf en haar collega's.

Buiten een drukke carrière heeft Herbert ook tijd voor hobby's, vertelde ze in diezelfde podcast: „In mijn vrije tijd ga ik vaak naar het theater en zing ik met veel plezier in een black American gospelkoor.”



Mirjam Sterk (51)
Oud-Kamerlid weer terug in Den Haag

Functie: minister van Langdurige Zorg, Jeugd en Sport

De machtigste vrouw binnen regeringspartij CDA: zo werd Mirjam Sterk vijftien jaar geleden omschreven in een *NRC*-interview. Ze was toen 38 jaar en vicefractievoorzitter onder Sybrand van Haersma Buma – die onlangs nog informateur was van de nieuwe coalitie van D66, VVD en CDA.

Het was tijdens Rutte I, en het CDA zat ingeklemd tussen coalitiepartner VVD en gedoogpartner PVV. Bij de vervroegde verkiezingen van 2012 zakte het CDA van 21 naar 13 Kamerzetels. Geen gelukkige periode, maar Sterk heeft in ieder geval al eens een minderheidskabinet meegeemaakt.

In 2012 verliet ze de Tweede Kamer, naar eigen zeggen om na tien jaar plaats te maken voor nieuw talent en zich te ontwikkelen als bestuurder. En nu keert ze na een lange omweg weer terug naar Den Haag, als minister van Langdurige Zorg, Jeugd en Sport.

In de tussenliggende jaren had Sterk diverse functies. Ze was ambassadeur jeugdwerkloosheid en directeur van de stichting Mee voor mensen met een beperking. Samen met haar gezin verhuisde ze in 2018 naar de VS, vier jaar later keerde ze terug om gedeputeerde te worden in Utrecht.

Op jonge leeftijd dacht Sterk dat haar roeping misschien in de kerk lag. Ze groeide op als predikantendochter en wilde iets voor de samenleving betekenen. Maar uiteindelijk koos ze ervoor om dat vanuit Den Haag te doen. Want Sterk is ook resultaatgericht, competitief en ijdel, vertelde ze als Kamerlid in *NRC*.



Derk Boswijk (36)
Beroepsmilitair werd hij niet, wel naar Defensie

Functie: staatssecretaris van Defensie

Een minderheidskabinet is niet de beste optie in deze tijden van geopolitieke onrust, heeft CDA-Kamerlid Derk Boswijk toegegeven. Maar juist die gespannen situatie in de wereld vraagt zo snel mogelijk om een missionair kabinet, vindt hij.

Als staatssecretaris van Defensie, naast VVD-minister Dilan Yesilgöz, zal Boswijk verantwoordelijk zijn voor de uitbreiding van de krijgsmacht. Budget is er genoeg de komende jaren, oplopend tot 19,3 miljard euro extra per jaar in 2035. De vraag voor Yesilgöz en Boswijk wordt vooral hoe het geld verstandig uit te geven. Zelf had hij ooit beroepsmilitair willen worden, maar destijds was er een sollicitatiestop, vertelde hij in een interview. Hij is nu reserveofficier van de Koninklijke Landmacht, eerste luitenant met een 'specifieke deskundigheid' als bouwkundig ingenieur.

Boswijk is een zogeheten stapelaar. Na het vmbo deed hij een mbo-opleiding bouwkunde en richtte hij twintig jaar geleden een ingenieursbedrijf op. Er volgde een hbo-opleiding bouwtechnische bedrijfskunde, en een master stedelijke vernieuwing en gebiedsontwikkeling. Vorig jaar begon hij met een proefschrift over hoe Nederlandse regeringen sinds 1945 reageren op gewelddadige regimeveranderingen. Geplande einddatum 2032.

Zijn politieke loopbaan begon Boswijk in 2015 als Statenlid in Utrecht, zes jaar later werd hij Kamerlid. Het CDA was niet altijd zijn partij. Vroeger stemde hij op de PVV: een jeugdzonde en een proteststem tegen de toenmalige politiek, zei hij later.

Functie: staatssecretaris van Klimaat en Groene Groei

Als provinciebestuurder beklagde CDA'er Jo-Annes de Bat zich vorig jaar over het demissionaire kabinet-Schoof en het Rijk. Met onnodige eisen werd het de industrie in Zeeland niet gemakkelijk gemaakt om te verduurzamen, vond hij. De overheid moest vertrouwen hebben dat bedrijven willen investeren in vergroening, en geen 'koppen' of extra regels bovenop Europees beleid zetten.

Nu mag De Bat de verduurzaming zelf gaan aansturen, als staatssecretaris van Klimaat en Groene Groei. Niet met de huidige VVD-minister Sophie Hermans, want die gaat naar Volksgezondheid, maar met een minister van D66.

De voordracht van De Bat komt na een lange bestuurlijke carrière. Hij begon in

2003 als fractiemedewerker van CDA Zeeland en werd directeur van de CDA bestuurdersvereniging. Drie jaar later werd hij raadslid in Goes en in 2010 wethouder in diezelfde gemeente.

De afgelopen tien jaar was De Bat gedeputeerde van de provincie Zeeland, nu met economie en energietransitie in zijn portefeuille. Hij is een uitgesproken voorstander van de bouw van kleine kerncentrales voor de groeiende vraag naar elektriciteit.

De krant *PZC* omschrijft hem als een "Zeeuws bijtertje", een actieve bestuurder die erbovenop zit. Vijf jaar geleden raakte hij even in opspraak: De Bat zou een nieuwe weg bij Yrseke bewust hebben willen blokkeren, omdat zijn broer er grond in de buurt had. Maar in een lang debat wist hij zichzelf vrij te pleiten. Hij was integer, maar had onhandig gehandeld, was het eindoordeel.

INTERVIEW **FRISO DOUWSTRA** GEDEPUTEERDE FRIESLAND

‘Friesland wil het niet’, zegt de gedeputeerde over gaswinning

Gaswinning in kleine velden op land blijft belangrijk voor de Nederlandse energievoorziening, maar Friesland vreest voor de gevolgen. Onder meer voor bodemdaling in het veenweidegebied. „Ik zie wat gaswinning doet met mensen”, zegt de gedeputeerde.



Gedeputeerde Friso Douwstra (CDA). FOTO JILMER POSTMA / ANP

Reactie ministerie van Klimaat en Groene Groei

Het ministerie begrijpt de zorgen van de provincie Friesland en andere medeoverheden over gaswinning in kwetsbare veenweidegebieden.

Tegelijkertijd is het ministerie wettelijk verplicht vergunningsaanvragen te beoordelen op basis van de meest actuele kennis en kan besluitvorming niet worden uitgesteld in afwachting van lopende onderzoeken.

De huidige onderzoeken geven op dit moment geen aanleiding om gaswinning te stoppen, maar laten wel zien dat projecten gebiedsspecifiek moeten worden beoordeeld en dat vervolgonderzoek nodig is. Daarom begint in 2026 een meerjarig onderzoek, uitgevoerd door KGG in overleg met Friese overheden.

De afspraak om 5 procent van de netto gasopbrengsten met de regio te delen, ziet het kabinet als een evenwichtige oplossing.

Lyanne Levy en Rosa Uijtewaal

LEEUWARDEN

In de werkkamer van Friso Douwstra op het provinciehuis in Leeuwarden hangt naast de schouw een muur vullende kaart van Friesland. De gedeputeerde (CDA, Economie en Mijnbouw) wijst aan waar momenteel gas wordt gewonnen en voor welke gebieden nieuwe aanvragen lopen, onder meer bij Oppenhuizen, ten zuidoosten van Sneek.

Maar eigenlijk wil Friesland nergens meer gaswinning. En al helemaal niet in de veenweidegebieden bij Oppenhuizen. De Friese overheden - provincie, gemeenten en waterschap, verenigd in de Friese Mijnbouwtafel - gingen daarom vorig jaar november in beroep bij de Raad van State tegen het besluit van minister Sophie Hermans (Klimaat en Groene Groei, VVD). De minister heeft gasproducent Vermilion namelijk toestemming gegeven om tot 2038 meer gas te winnen.

Volgens de overheden is onduidelijk welke gevolgen die extra gaswinning heeft, terwijl het gebied bij Sneek nu al kampt met bodemdaling en schade aan kwetsbare natuur. Friesland noemt het besluit van de minister dan ook „onzorgvuldig” en eist dat éérst wordt onderzocht of op veiliger wijze naar gas kan worden geboord.

Gaswinning op ‘kleine velden’ op land kwam in een ander daglicht te staan nadat het Groningen-veld in 2024 was gesloten. Nederland is sindsdien grotendeels afhankelijk van geïmporteerd gas uit de Verenigde Staten. Momenteel produceren deze kleine velden ongeveer een derde van de jaarlijks verbruikte hoeveelheid gas.

Hans Vijlbrief en bodemdaling

Het kabinet-Schoof besloot de gaswinning weer op te schroeven. Zo zei de VVD begin 2025 dat sommige „vergunningen om gas te boren [...] al jaren op de plank liggen te verstoffen” en Nederland „de luxe” niet heeft om te zeggen dat „we deze velden niet nodig hebben”. Daarmee werd gebroken met het beleid van het vorige kabinet, waarin voorganger Hans Vijlbrief (Mijnbouw, D66) terughoudend was om nieuwe gaswinning te vergunnen.

En dat merken ze in Friesland. Daar lopen momenteel achttien aanvragen voor extra of nieuwe gaswinning. De provincie is de afgelopen drie jaar twee keer in bezwaar gegaan bij het ministerie te-

gen winningsplannen en vergunningen en zeven keer in beroep bij de Raad van State.

„Het belang om gas te winnen is groot”, zegt Douwstra. „We zien ook de geopolitieke ontwikkelingen. Het Rijk wil minder afhankelijk worden van gas uit de VS en Qatar. Dat snappen wij, maar het geeft wel druk op de situatie hier.”

Waarom is Friesland tegen gaswinning?

„Wanneer de rijksoverheid zegt: we gaan van het gas af en vervolgens toch steeds meer gaat boren, staat dat haaks op de afspraken. En we ondervinden steeds meer gevolgen, zoals bodemdaling, terwijl in hetzelfde gebied water moet worden gewonnen en boerenbedrijven actief zijn. Het waterschap ziet al verzakkingen in de ondergrond tot twaalf centimeter.”

Komt die daling door gasboringen?

„We kunnen dat niet loeihard maken, maar het kan ook niet ontkracht worden. Wel heeft de Friese Commissie Bodemdaling Aardgaswinning [een samenwerkingsverband van gasproducenten NAM en Vermilion, het Wetterskip Fryslan en de provincie voor het afhandelen van door gaswinning veroorzaakte schade] erkend dat gaswinning hier bodemdaling kan veroorzaken.”

Zijn grootste zorg, vertelt Douwstra - wederom wijzend naar de kaart achter hem - is het veenweidegebied. Ongeveer een derde van de Friese bodem, vanaf het noordoosten naar het zuidwesten, is veen. Weide op die ondergrond is kwetsbaar. Door verdroging verzakt de bodem en krimpt die in. Daarbij komt CO₂ vrij, dus is afgesproken in het Klimaatakkoord om het waterpeil te verhogen.

„Het is een opstapeling van problemen. Er is steeds meer vraag naar water. Het waterpeil stijgt, de grond zakt in. Tegelijkertijd is het de vraag of boeren nog door kunnen. Daar komt extra gaswinning bovenop.”

Kennisinstituut Deltares noemt de bodemdaling door gaswinning in Friesland te verwaarlozen, behalve ten oosten van Leeuwarden.

Zijn er aanvragen voor gaswinning geweest waar jullie geen bezwaar tegen hadden?

„Afgelopen jaren niet.”

De regering zegt dat aardgas als transitiebrandstof nodig is tot 2045. Zijn er plekken waarvan u zegt: daar kan het wel?
„In het Friese bestuursakkoord staat dat we stoppen met mijnbouw. Wat er al is, moet afgebouwd worden. De Friese samenleving wil het niet. Als je het dan wel doet: niet in de veenweidegebieden. Daar neemt de rijksoverheid een te groot risico.”

Heeft u het idee dat Den Haag luistert naar Friesland?

„Hans Vijlbrief heeft de contacten met het Rijk verbeterd, minister Hermans heeft dat doorgezet. Vijlbrief wilde stoppen met gaswinning, ook in Friesland. Hermans heeft die stip [aan de horizon] niet willen zetten.”

De Friese overheden gaan regelmatig in bezwaar tegen winningsverzoeken.

„Ik denk dat dat wel meevalt. We gaan niet per definitie in bezwaar, maar we sluiten vaak aan bij beroepen van het waterschap. Het is geen compliment voor de bestuurlijke samenwerking van Nederland, maar wél een resultaat van het feit dat we geen andere opties hebben.”

Wanneer kiest u ervoor in beroep te gaan?

„Wanneer de veiligheidscheck hiaten heeft, zoals in Oppenhuizen. Als het ministerie stappen in het proces overslaat of procedurfouten heeft gemaakt, maar daar niets mee doet.”

Vijlbrief wilde stoppen met gaswinning, ook in Friesland. Hermans heeft die stip [aan de horizon] niet willen zetten

Gasvelden en bezwaarprocedures



Zijn er aanvragen voor gaswinning geweest waar jullie geen bezwaar tegen hadden?
„Afgelopen jaren niet.”

De regering zegt dat aardgas als transitiebrandstof nodig is tot 2045. Zijn er plekken waarvan u zegt: daar kan het wel?
„In het Friese bestuursakkoord staat dat we stoppen met mijnbouw. Wat er al is, moet afgebouwd worden. De Friese samenleving wil het niet. Als je het dan wel doet: niet in de veenweidegebieden. Daar neemt de rijksoverheid een te groot risico.”

Heeft u het idee dat Den Haag luistert naar Friesland?

„Hans Vijlbrief heeft de contacten met het Rijk verbeterd, minister Hermans heeft dat doorgezet. Vijlbrief wilde stoppen met gaswinning, ook in Friesland. Hermans heeft die stip [aan de horizon] niet willen zetten.”

Dat klinkt alsof u wordt aangehoord, maar wordt er ook geluisterd?

„Deels wel. Dat in het nieuwe sectorakkoord is bepaald dat de regionale overheden meedelen in de opbrengsten, komt niet uit het Rijk zelf.”

In het akkoord, dat afgelopen januari werd gesloten, staan nieuwe afspraken over extra gaswinning. Er werd eind januari over gesproken in de Tweede Kamer. Tegelijkertijd zegt Douwstra al jaren te wachten op een nieuwe mijnbouwwet, waarin regionale overheden een grotere rol zouden krijgen bij de gaswinningsverzoeken.

„Mij bekruipt weleens het gevoel dat aanvragen nog snel, vóór de invoering van de nieuwe wet, worden gedaan. Daarin voel ik mij niet gehoord.”

In het akkoord is vastgesteld dat bij nieuwe gaswinning 5 procent van de baten naar de regio gaat. Friesland wil een derde. Waar is dat op gebaseerd?

„Je hebt drie partijen: de rijksoverheid die de opdracht geeft, het bedrijf dat het gas wint en de regio. Iedereen een derde. Groningen wordt ook ruimhartig gecompenseerd.

„Maar het is ons niet om het geld te doen. Wij willen geen boringen in onze ondergrond. Als we dan geld krijgen, moet het helpen om boringen te verminderen en om te verduurzamen. Fossiel geld gebruiken om van fossiele grondstoffen af te komen. Dan sluit je de loop.”

Intussen staan regionale en nationale overheden tegenover elkaar. Heeft het nut om in beroep te gaan?

Douwstra's gezicht verstrakt iets. „Dat zou moeten blijken uit de uitspraken.” Zijn medewerker vult aan dat sommige zaken al jaren bij de Raad van State liggen.

Slaapt u er weleens slecht van?

„Ik ben een goede slaper, maar ik zie wel wat gaswinning doet met mensen. Het gaat mij door merg en been als je aan tafel zit bij boeren in het veenweidegebied die breken, omdat ze niet weten waar ze aan moeten beginnen. De toekomst van het landelijk gebied is al onzeker en dan wordt er ook nog eens gas gewonnen.”



Commentaar

ROEP OM FEITENONDERZOEK

De zaak-Jeffrey Epstein heeft minder gossip nodig

Het verhaal rondom Jeffrey Epstein wordt gedomineerd door sensatie, gossip en sterren. Het is een verhaal dat veel blootlegt over de huidige populaire cultuur. Online is het dossier praktisch niet meer te volgen, echt en onecht zijn niet meer te onderscheiden. Filmpjes, documenten en foto's uit twee enorme dumps van documenten overspoelen, op last van het Amerikaanse ministerie van Justitie, sociale media. Daarnaast blijven wilde verhalen, complottheorieën en regelrechte onwaarheden rondgaan. Al deze elementen, ook de schijnopenheid en achtereisheid waarmee grote delen van het dossier online zijn gegooid, schaden slachtoffers. En ze vertroebelen het zicht op een zaak die zo grondig mogelijk uitgezocht moet worden.

Een gecoördineerd internationaal feitenonderzoek ontbreekt. Veel blijft hangen in roddel en achterklap

Deze maandag verschijnt Ghislaine Maxwell, de partner van de in 2019 onder onduidelijke omstandigheden overleden Epstein, per videoverbinding voor het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden. Maxwell zit vast om haar rol in het schandaal, en zou

als enige direct betrokkene openheid van zaken kunnen geven. Het Huis, dat de zaak-Epstein onderzoekt, heeft waarschijnlijk niet op haar medewerking te rekenen.

Jarenlang zijn burgers bedolven onder de krankzinnigste complottheorieën over machtige elites die achter de schermen aan de touwtjes trekken en aan seksuele uitpattingen doen. Nu er echt een complot aan het licht is gebracht, ongekend in ernst en omvang, valt op hoe machteloos de wereld toekijkt terwijl de omvang van het schandaal zich ontvouwt. Alsof de wereld murw is gebeukt door jarenlang manipuleer met feiten en fictie, en niet weet hoe ze moet reageren nu er echt iets aan de hand is.

Jeffrey Epstein was jarenlang de spil in een netwerk van machtige mensen uit de internationale politiek, zakenwereld en populaire cultuur. Zijn netwerk bestond uit namen als Donald Trump, Bill Gates, Bill Clinton en Andrew, de broer van de Britse koning. Epstein gebruikte seks met zeer jonge vrouwen en meisjes als middel. Hij leek betrokkenen te manipuleren en te chanteren met zijn informatiepositie. Dat maakte hem vrijwel onaantastbaar. Tot zijn arrestatie in 2019 heeft hij nauwelijks hoeven boeten.

Natuurlijk zijn er consequenties voor sommigen. Andrew is min of meer geëxcommuniceerd. Lord Peter Mandelson, de voormalig Britse ambassadeur in de VS, is ontheven uit zijn functie en krijgt nu een onderzoek. In Slowakije moest een vertrouweling van de pro-Russische-premier Fico aftreden. En in de VS neemt de druk op Bill Clinton én Donald Trump toe om verantwoording af te leggen. Bill en Hillary Clinton zullen ook voor de onderzoekscommissie van het Huis verschijnen, hebben ze inmiddels aangekondigd.

Trump, die nauw bij de zaak betrokken is, probeert weg te komen door het onderwerp als afgedaan te beschouwen. Maar een echt gecoördineerd internationaal feitenonderzoek ontbreekt. Veel blijft hangen in de wereld van roddel en achterklap. Deze zaak is daar veel te ernstig voor. Vrijgegeven documenten laten zien dat de banden met Rusland nauw waren, Epstein had contacten in de top van de politiek en zakenwereld. Zo is de Epstein-zaak niet alleen een zedenzaak meer, maar politiek van het grootste gewicht.

Justitie in Polen zet een groot onderzoek naar de Russische connectie op, en dat is toe te juichen. Maar er is een groot wereldwijd en strafrechtelijk onderzoek nodig naar Epstein en zijn netwerk om te voorkomen dat schuldigen, hoe prominent of invloedrijk ook, ermee weggelaten. Ook Nederland en andere Europese landen moeten daaraan deelnemen. Wat zat er achter Epsteins criminele netwerk? Geld of andere belangen? Wie werkte eraan mee? Deze zaak kan minder entertainment en meer feiten gebruiken.

Tijd voor verdieping

Collegereeksen om je gedachten ruimte te geven

Colleges Democratie onder druk

Democratie: droom, drama of déjà? In deze colleges onderzoek je hoe democratieën wereldwijd veranderen en waarom het vertrouwen in het systeem onder druk staat. Je krijgt inzicht in de afname van politieke vrijheden en de groeiende invloed van populisme. Ook leer je hoe sociale media, nepnieuws en wantrouwen het politieke speelveld beïnvloeden. Docent Edward van der Tuuk duidt deze ontwikkelingen in een helder historisch en filosofisch perspectief.

- › 10 colleges
- › Start in april 2026
- › Online of op locatie

Van 335,-
305,-



Colleges Iran

Ontdek in deze colleges het fascinerende Iran, van Persepolis tot modern Teheran. Leer over het Perzische rijk, Alexander de Grote en de Arabische invloed op de geschiedenis. Schrijf je in en verdiep je in cultuur, kunst en rijke geschiedenis van Iran.

- › 5 colleges
- › Start vanaf april 2026
- › Online of op locatie

Van 189,-
164,-



Colleges China

Ontdek 3000 jaar Chinese geschiedenis en cultuur. Van bronzen maskers en het Terracotta Leger tot de Chinese Muur, Tang-dynastie en de Verboden Stad. Schrijf je in en verdiep je in erfgoed, cultuur en geschiedenis.

- › 5 colleges
- › Start vanaf maart 2026
- › Online of op locatie

Van 189,-
164,-



Colleges India

Duik in de rijke cultuur en fascinerende geschiedenis van wereldrijken en koloniale overheersing tot onafhankelijkheid. Ontdek hoe deze gebeurtenissen het moderne India vormen en waarom het land zich ontwikkelt tot een opkomende grootmacht.

- › 5 colleges
- › Start vanaf april 2026
- › Online of op locatie

Van 189,-
164,-



Colleges Islamitische kunst

Ontdek de pracht van islamitische kunst – van kalligrafie tot de Taj Mahal. Ontdek de rijke geschiedenis van islamitische kunst met Aldwin Kroeze over kunst, cultuur en geschiedenis.

- › 6 colleges
- › Start in maart 2026
- › Op locatie of online

Van 210,-
185,-

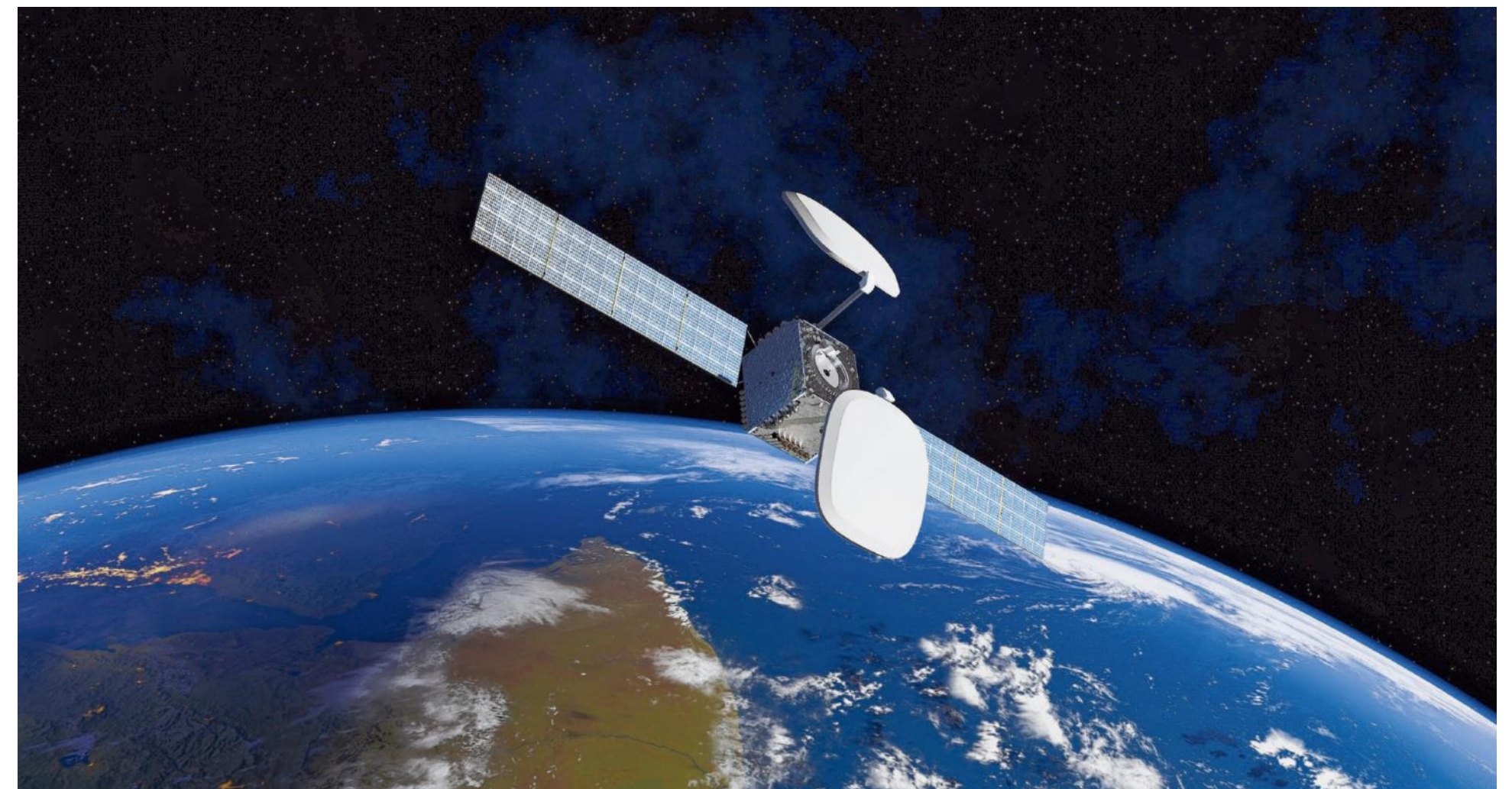


Colleges Londen: 2000 jaar stad van vernieuwing

In vier colleges kom je te weten hoe Londen zich al 2000 jaar steeds opnieuw uitvindt, van vorsten en denkers tot Turner en de Young British Artists. De stad verschijnt als een levende galerie vol kunst, geschiedenis en nieuwe ideeën.

- › 4 colleges
- › Start in mei 2026
- › Online of op locatie

Van 140,-
115,-



Een artist impression van een kleine **Europese telecommunicatiesatelliet** die binnenkort in gebruik genomen moet gaan worden. FOTO ESA

SPIONAGE IN DE RUIMTE

Rondreizende satellieten voeren ‘grijze oorlog’ in de ruimte

Russische satellieten die radiosignalen proberen af te tappen, herinneren ons weer aan de stille wapenwedloop in de ruimte.

Bruno van Wayenburg

AMSTERDAM

Russische spionagesatellieten die in de buurt van Europese satellieten radiosignalen af luisteren? De Britse zakenkrant *Financial Times* meldde afgelopen week dat dit lijkt te zijn gebeurd. Heel verrassend was het niet. Al jaren vliegen Russische en ook Chinese satellieten naar westerse satellieten om daar rond te blijven hangen en signalen af te luisteren. Een praktijk waar de VS overigens al eerder mee begonnen.

„Dit is al veel langer aan de gang, maar de laatste tijd is er meer aandacht voor, en niet meer alleen in inlichtingen- en militaire kringen, maar ook bij commerciële operators van satellieten”, zegt onderzoeker Marco Langbroek, die aan de TU Delft aan Space Situational Awareness doet, het in kaart brengen van omstandigheden in de ruimte. Samen met het ministerie van Defensie werkt zijn afdeling aan een camerasysteem dat de hemel filmt, en daarmee ook satellieten kan localiseren.

Het FT-verhaal, geschreven op gezag van het hoofd van de Duitse militaire ruimtestrijdkrachten Michael Traut, onderstreept echter wel nog een keer dat communicatiesatellieten essentieel zijn voor moderne defensie, en daarmee ook een doelwit in de ‘grijze oorlogvoering’ die Rusland tegen Europa voert. In

dit specifieke geval ging het om communicatie-, telefoon- en televisiesatellieten in een geostationaire baan om de aarde, op 35.785 kilometer hoogte boven de evenaar.

Normaal gesproken blijven geostationaire satellieten, eenmaal aangekomen op hun bestemming, daar voor de rest van hun werkzame leven hangen, vanaf de aarde gezien in één punt aan de hemel. Totdat de VS in 2009, nog tijdens de Irak-oorlog, een satelliet lanceerden die na aankomst aan het reizen sloeg langs de geostationaire gordel. De satelliet bleef hangen bij commerciële telefoonsatellieten die het Midden-Oosten bestreken.

Foto's van de hemel

De Amerikaanse NRO (National Reconnaissance Office) laat doorgaans weinig los over de doelen en banen van hun spionagesatellieten. „Maar wij konden ze daar gewoon zien”, zegt Langbroek, die lid is van een wereldwijde gemeenschap van *satelliet-trackers*, hobbyisten die de banen van geheime satellieten in kaart brengen. „Je kunt satellieten in de ochtend en avond gewoon terugvinden op foto's van de hemel.”

Langbroek schreef in 2016 al een lang artikel over de bewegingen van de geheimzinnige rondreizende Amerikaanse satelliet, inmiddels bekend onder de weinig zeggende naam Palladium at Night (PAN). Het vermoeden was dat PAN telefoonverbindingen in kaart

bracht om doelwitten voor drone-aanslagen te vinden, wat later bevestigd werd door de documenten van inlichtingendiensten die Edward Snowden in 2014 lekte.

Inmiddels zijn er meerdere opvolgers van PAN gelanceerd in het Amerikaanse Nemesis-programma. Voor het laatst hebben trackers en inlichtingendiensten PAN zien bewegen in 2023, toen hij zich ophield bij de Frans-Italiaanse militaire communicatiesatelliet Athena-Fidus, tot irritatie van de Franse militaire top, meldde de Franse publicatie *Intelligence Online* dat jaar.

Ook China experimenteert met satellieten die andere satellieten naderen en de ene sleepte de andere weg

Op die manier bekeken is de Russische af luister-missie gewoon een inhaalactie in een wapenwedloop. In 2014 lanceerde Rusland de satelliet Loetsj-Olimp naar een geostationaire baan. Na drie maanden begon ook deze satelliet te reizen: eerst bezocht hij twee Russische satellieten, daarna een reeks Europese satellieten en ook de Pakistaanse Paksat-1R.

De afstand tot de Pakistaanse satelliet was maar 1,7 kilometer, een haarbreedte in ruimtevaarttermen, en veel minder dan de afstand die

satellieten normaal gesproken van elkaar houden. „Dat is ruim dichtbij genoeg om inkomende en uitgaande signalen af te luisteren”, zegt Langbroek. In oktober werd de Loetsj-Olimp uitgezet, om eind januari uit elkaar te vallen, mogelijk door een botsing met ruimtepuin.

Inmiddels was in 2023 de opvolger, Loetsj-5X-Jenisei-1 gelanceerd, die ook diverse Europese en een Afrikaanse satelliet bezocht en af luisterde, en daarmee de *Financial Times* haalde. (Russische satellietnamen zijn al net zo weinig verhelderend als de Amerikaanse: ‘Loetsj’, betekent ‘straat’, ‘Olimp’ is de Olympus, en de ‘Jenisei’ is een grote Siberische rivier.)

Wat en hoe er afgeluisterd is, is moeilijk te achterhalen. „Gevoelige militaire informatie is wel versleuteld, maar mogelijk is de encryptie bij oudere satellieten minder sterk”, zegt Langbroek. „Daarnaast kan het doel ook zijn om contacten in kaart te brengen, of operatieprocedures van de satelliet voor latere aanvallen.”

Afluisteren in de ruimte

Illegaal is het opdringerige naderen en af luisteren niet. De locaties en zendfrequenties van satellieten worden gecoördineerd door Internationale Telecommunicatie-Unie (ITU), maar kracht van wet heeft de coördinatie niet. Volgens het Ruimteverdrag van 1967 mag ieder land satellieten lanceren, en zijn de lancerende landen verantwoorde-

lijk. Wel moeten lanceringen gemeld worden, en is het veroorzaken van schade aan andermans ruimtevaartuigen verboden.

Dat laatste verbod werd wel geschonden door China, de VS, India en Rusland, toen die landen in respectievelijk 2007, 2008, 2019 en 2021 antisatellietwapens testten: een van de grond gelanceerde interceptor botste met een afgedankte satelliet in de ruimte. Weliswaar was dat steeds een satelliet van het land zelf, maar de wolk van ruimtepuin die dat opleverde was een bedreiging voor andere satellieten of het internationaal ruimtestation ISS.

Er zijn sterke aanwijzingen dat de Russische en Chinese satellieten oefenen met een vergelijkbaar wapen, maar dan afgeschoten vanuit de ruimte. In 2017 schoot de Russische satelliet Cosmos 2521, een satelliet in een lage baan om de aarde, een projectiel weg met een snelheid van 27 meter per seconde, genoeg om schade op te leveren bij een botsing.

Ook China experimenteert met satellieten die andere satellieten naderen, en in minstens één geval sleepte de ene Chinese satelliet de andere weg, mogelijk een voorbereiding op het kapen van vijandelijke satellieten. Langbroek: „Het is goed dat de aandacht hiervoor groeit. We zijn inmiddels zo afhankelijk geworden van ruimtevaart, dat het een kwetsbaarheid is geworden.”



Lange rijen bij benzinestations in Havana. FOTO RAMON ESPINOSA/AP

REPORTAGE **OLIEBLOKKADE**

Op Cuba staan ambulances stil, hoopt afval op en nemen ziektes toe

Cuba kampte al langer met chronische brandstoftekorten. Nu lijkt ook de laatste druppel olie op te drogen.

Boris van der Spek

HAVANA

In betere tijden liepen dagelijks honderden toeristen over de San José-markt in Havana, op zoek naar souvenirs. Cubaanse sigaren, legerpetjes, rum. Vandaag slentert een handvol buitenlandse door de hal. De kraampjes openen hun luiken niet eens. De markt ligt aan de baai, met uitzicht op de haven van de Cubaanse hoofdstad. Voorheen legden hier olietankers aan uit Venezuela en Mexico. Nu is het er stil.

Ooit was Venezuela de belangrijkste leverancier van olie aan het eiland, al was dat de laatste jaren al minder geworden. Sinds 3 januari hoeft Cuba niets meer te verwachten van wat lang zijn trouwste bondgenoot in de regio was. Op die dag werd de Venezolaanse president Nicolás Maduro ontvoerd tijdens een Amerikaanse bliksemactie en namen de VS de facto de macht over in het land. De olie die Venezuela produceert, gaat naar de VS. En zeker niet naar Cuba, zo benadrukte de Amerikaanse president Donald Trump daags daarna.

Juniór Ramires heeft een *al-mendron*, een Amerikaanse rode Buick uit de jaren vijftig die hij verhuurt aan toeristen. „Je staat

nu al vier uur in de rij om benzine te kopen”, zegt hij. „Die moet je afrekenen met dollars. En vervolgens moet je toeristen vinden die je auto willen huren. Waarom haat Donald Trump ons? Wat heeft hij eraan als wij straks niet meer kunnen eten? Wij Cubanen leven al jaren met weinig. Waarom zou je ons ook dát nog willen afpakken?”

Eind januari riep Trump „de noodtoestand” uit in verband met de „buitengewone dreiging” die het communistische regime in Havana zou vormen. Cuba zou Rusland toestaan de VS vanaf het eiland te bespioneren, en ook terreurorganisaties Hamas en Hezbollah zouden er volgens Trump welkom zijn. Trump dreigde met importheffingen tegen landen die nog olie zouden leveren aan Cuba. Volgens een schatting van dagblad *Financial Times* had Cuba eind vorige maand nog voor vijftien tot twintig dagen olie op voorraad.

Zelfs vóór de olieblokkade van de VS waren er al grote problemen door de constante brandstoftekorten. Armando Camanate is 72 jaar en heeft een winkeltje in Havana. Hij wijst naar een straathoek, waar zich een enorme berg vuilnis ophoopt. Voor vuilniswagens is geen benzine meer. Vervolgens leggen insecten en muggen hun eitjes tussen het afval en worden mensen

ziek, legt hij uit. „Voor de zieken zijn geen medicijnen, want de apotheken zijn leeg. Wie écht ziek is, kan niet opgehaald worden door een ambulance. Want ook die hebben geen benzine.”

Zelf kreeg Camanate dengue, een tropische ziekte die al voor tientallen doden op Cuba heeft gezorgd. Hij kon aan medicijnen komen via een familielid in de VS. „Maar als ik was overleden, had de lijkwagen me niet kunnen halen.” Want: geen benzine.



Wat heeft Trump eraan als wij niet meer kunnen eten?

Juniór Ramires autoverhuurder

Dagelijks zitten grote delen van Havana urenlang zonder stroom. Op het platteland is de situatie nog erger. Tegelijkertijd is de Cubaanse peso de afgelopen weken sterk in waarde gedaald. Boodschappen doen is zo nóg duurder geworden, en de winkelschappen waren al niet erg vol. De afgelopen jaren hebben met name jongeren het eiland massaal verlaten. De overgebleven oudere generaties moeten het doen met staatspensioentjes

van omgerekend 7 dollar (6 euro) per maand. Wie geen familie heeft in het buitenland, staat er alleen voor. Tussen veel hopen afval scharrelen broodmagere gepensioneerden naar restjes eten.

Een economische crisis is niets nieuws voor Cuba. Los van een korte opleving rond 2015, toen onder de toenmalige Amerikaanse president Barack Obama sancties werden versoepeld, relaties werden genormaliseerd en toerisme een hoge vlucht nam, beleeft het eiland magere jaren. Venezuela sprong in als suikeroom, maar toen dat land zelf implodeerde, droogde de hulp op.

Mexico is het enige land dat in 2026 nog olie leverde aan Cuba, een olietanker met 84.900 vaten die op 9 januari aankwam in de haven van Havana. Het zal voorlopig de laatste geweest zijn. Hoewel de Mexicaanse president Claudia Sheinbaum eerder waarschuwde voor een enorme humanitaire crisis op Cuba en zelfs benadrukte dat geen land zou kunnen beslissen aan wie Mexico olie levert, trok ze die ferme taal onder dreiging van de Amerikaanse heffingen snel in.

Humanitaire hulp uit Mexico

In plaats van olie gaat Mexico nu humanitaire hulp leveren. Cuba

zal het hard nodig hebben. Ook de VS kondigden deze week aan voedselhulp aan een deel van Cuba te zullen leveren. En onder druk van het olie-embargo, dat de reeds uitgeputte bevolking ongenadig hard zal kunnen treffen, worden volgens Trump inmiddels geheime gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van het Cubaanse regime. Cuba wil dat niet bevestigen, maar zegt wel open te staan voor onderhandelingen.

Wat het doel van de gesprekken is, is niet duidelijk. Wat de VS zelf beogen met hun druk op Cuba, evenmin. Terwijl Venezuela altijd een politieke oppositie heeft gekend, die bij een eventuele democratische transitie het roer zou kunnen overnemen, is daar in Cuba amper sprake van. De rechtse ballingengemeenschap in Zuid-Florida dan? Die zit daar al ruim een halve eeuw en is meer Amerikaans dan Cubaans. En waar Venezuela enorme mineralen, olie- en gasvoorraden kent, heeft Cuba de VS economisch weinig te bieden.

Juniór Ramires, de taxichauffeur uit Havana, vreest wat de komende weken zullen brengen. „Ik zeg altijd: een Cubaan is niet klein te krijgen. Daarvoor hebben we te veel meegemaakt. Maar zo slecht als het nu gaat, heb ik het eigenlijk nog nooit gezien.”

PARLEMENTSVERKIEZINGEN JAPAN

Winterse verkiezingen bezorgen regerende LDP verpletterende zege

Met de winst voor de Liberaal-Democratische Partij onder leiding van premier Sanae Takaichi kiest Japan voor een leider die verlichting van de koopkracht en strenger migratiebeleid belooft, en die Japan zelfstandiger wil maken in een onzekere regio.

Anoma van der Veere

TOKIO

In Aomori moesten kiezers ’s ochtends eerst hun stoep sneuuvrij maken, en in Tokio lag een dunne laag sneeuw voor de stembureaus. Het was koud, onhandig en, gezien de uitzonderlijk lage opkomst, voor velen reden om thuis te blijven. De parlementsverkiezingen werden gehouden tijdens een ongebruikelijk strenge winter, na een campagne van slechts zestien dagen, de kortste sinds de Tweede Wereldoorlog.

Maar de uitslag is overweldigend. De regerende Liberaal-Democratische Partij (LDP), onder leiding van premier Sanae Takaichi lijkt ruimschoots te winnen. Volgens de eerste exitpolls, van publieke omroep NHK, wint de LDP met een ruime meerderheid van de in totaal 465 zetels. Daarmee herovert de partij op eigen houtje de macht in het Lagerhuis, na twee verkiezingen waarin de liberaal-democraten waren afgestraft.

Persoonlijkheid vóór politiek

Dit jaar draaiden de verkiezingen niet om partijen of beleid, maar om één persoon: de immens populaire premier Takaichi, die de vroegere verkiezingen vorige maand zelf had uitgeschreven. Ze was overal: op pleinen, posters en sociale media. Talloze korte video’s waarin ze met heldere oneliners duizenden toeschouwers opzweeptte, verspreidden zich razendsnel over de socials.

Takaichi, die nog geen vier maanden geleden aantrad als de eerste vrouwelijke premier van het land, doet niet aan ingewikkelde boodschappen en genuanceerde stellingen, zoals haar voorgangers. Ze is een leider die zegt dat ze gaat „werken, werken, werken voor het volk”. En die boodschap herhaalt ze vaak. Voor haar kiezers, onder wie veel jongeren, is dat doorslaggevend.

Uitspraken over Taiwan

Haar uitgesproken houding tegenover China en haar uitspraken over Taiwan, leidden tot diplomatieke spanningen, maar leverden haar in eigen land flink wat steun op. Al won ze niet op geopolitiek alleen. De gesprekken aan de keukentafel bij Japanners thuis, gingen vooral over koopkracht, en daar speelt de LDP behendig op in.

Takaichi belooft economische groei en verlichting van de druk op huishoudens, met beloftes om de btw op voedsel tijdelijk op te schorten en huishoudens met lage inkomens te steunen. Economen zijn sceptisch, omdat het dure maatregelen zijn die het begrotingstekort en de staatsschuld verder vergroten. Maar kiezers zijn overtuigd.

Op migratie kiest Takaichi ook voor een scherpere toon. In haar



Premier **Sanae Takaichi** speelde behendig in op wat kiezers bezighoudt en is razend populair. FOOT KIM KYUNG-HOON / POOL/AFP

laatste campagnetoespraak zei ze dat buitenlanders „de regels moeten volgen, belasting moeten betalen en verantwoordelijkheid dragen voor hun dagelijks leven”. Taal die bewust dicht tegen de retoriek

Takaichi geeft kiezers het gevoel dat hun zorgen serieus worden genomen door iemand die politieke oplossingen biedt

van radicaal-rechtse partijen aanschurkt. Ook dat lijkt te werken: conservatieve kiezers, die eerder dreigden af te haken, keren terug. Takaichi geeft hen het gevoel dat hun zorgen serieus worden genomen, nu door iemand die daadwerkelijk politieke oplossingen biedt.

Doodsteek voor de oppositie

Aan de andere kant van het politieke spectrum blijft het opvallend stil. De Centristische Alliantie voor Hervorming (CRA), haastig gevormd als tegenwicht tegen Takaichi, wist geen aansprekend verhaal

te ontwikkelen en lijkt volgens de eerste exitpolls te zijn gehalveerd. Daarmee zijn de ambities om het politieke midden te heroveren gestrand.

En zo schuift het Japanse parlement verder op naar rechts. Het aantal zetels voor partijen links van het centrum is gedaald tot een historisch dieptepunt, naar schatting minder dan 15 procent. Waarschuwingen van experts over machtsconcentratie bereiken wel de krantenkolommen, maar nauwelijks de stembus.

Japan heeft hiermee een duidelijke keuze gemaakt. Niet voor politieke nuance, maar voor een leider die verlichting van de koopkracht en een strenger migratiebeleid belooft, en die Japan zelfstandiger wil maken in een onzekere regio. Takaichi krijgt nu de ruimte om haar agenda door te zetten. Economisch betekent dat meer staatsinvesteringen, politiek ligt een steviger veiligheidsbeleid in het verschiet, en strenger gereguleerde immigratie.

Ook internationaal wordt de uitslag scherp gevolgd. In Beijing is het een voorbode van blijvend gespannen verhoudingen, terwijl Washington hoopt op een versnel-

ling van defensiehervormingen. Voor Seoul biedt Takaichi kansen voor hechtere samenwerking. Elders in Azië is de verkiezing een

verdere bevestiging van Japans ambitie om uit te groeien tot een autonome regionale macht, die minder afhankelijk is van China.

NIUEWSBRIEVEN



Eten & Gezondheid
Elke zondag

De laatste inzichten over eten, de lekkerste recepten en slimme tips om gezond te leven



Schrijf je in via
nrc.nl/nieuwsbrieven





Puzzelbord met draaisysteem

- Voor puzzels tot 1000 stukjes | 77 x 57 centimeter
- Met 360° draaibare ringstandaard en kantelfunctie
- Voor optimaal puzzelplezier

Wat dit puzzelbord bijzonder maakt, is de ingebouwde draaibare ringstandaard. Dankzij deze slimme functie kun je het gehele bord moeiteloos ronddraaien zonder het op te tillen of te verschuiven. Ideaal wanneer je alle kanten van de puzzel comfortabel wilt bereiken. Dankzij de kantelfunctie kun je het puzzelbord op de gewenste hoek plaatsen. Perfect voor comfortabel puzzelen, waar je ook bent. Het puzzelbord heeft vier handige opbergladen en is bekleed met vilt.



Bestel nu ➤ nrcwebwinkel.nl/puzzelbord

KLIMAAT

Windparken op zee en extra geld: hoe groen is kabinet-Jetten?

De minderheidscoalitie van D66, VVD en CDA is qua samenstelling goeddeels gelijk aan Rutte IV. Dat kabinet stond bekend om zijn vergaande klimaatplannen. Keert dat beleid weer terug?

Rosa Uijterwaal
DEN HAAG

Rob Jetten liep tijdens de campagne niet met zijn groene verleden te koop. De vroegere 'klimaatdrammer' en D66-lijsttrekker profileerde zich op andere thema's, zoals de woningnood en de zorg. Jetten, die in het kabinet-Rutte IV te boek stond als een ambitieuze klimaatminister, sprak vooral over het klimaat als hem daar expliciet naar werd gevraagd.

Inmiddels is Jetten beoogd premier. De minderheidscoalitie van D66, VVD en CDA die hij gaat leiden is qua samenstelling vrijwel gelijk aan Rutte IV - alleen de Christen-Unie ontbreekt. Dat kabinet stond bekend om zijn vergaande klimaatplannen: Nederland moest een 'groene koploper' worden in Europa. Rutte IV trok 35 miljard euro uit voor een Klimaatfonds en in 2023 waren de klimaatdoelen voor 2030 voor het eerst in zicht. Twee hoofdrolspelers uit die tijd, Rob Jetten en voormalig CDA-Kamerlid Henri Bontenbal, bepalen nu mede de koers.

Keert het kabinet-Jetten nu terug naar het

klimaatbeleid van Rutte IV?

Klimaat is bij D66, CDA en VVD geen 'moetje' meer, zoals bij het kabinet-Schoof, maar overtuiging. „We doen alles wat nodig is om doelen van 2040 en 2050 te halen”, schrijven de partijen in het coalitieakkoord. Uit het akkoord blijkt klimaatambitie, al is die wel naar beneden bijgesteld: Nederland wil niet langer Europese koploper zijn en rekent niet meer serieus op het halen van het klimaatdoel voor 2030.

Focus op industrie

„De omstandigheden zijn veranderd”, zegt Pieter Boot van het Centre for International Energy Policy. „Ze kiezen ervoor volop mee te doen in Europa, terwijl Rutte IV méér wilde doen dan Europa.” Dat is te verklaren, zegt Boot, omdat de Nederlandse industrie onder druk staat en groene investeringen worden uitgesteld. In heel Europa worstelt de industrie met Chinese concurrentie, klimaatteisen en relatief hoge energiekosten. „Begin van Rutte IV was dat geen aandachtspunt.”

In het coalitieakkoord valt de focus op de industrie op. De CO₂-heffing, een Nederlandse belasting voor de industrie die stamt

uit Rutte IV, is definitief geschrapt. Ook heeft de coalitie geluisterd naar kritiek vanuit de industrie op de relatief hoge, Nederlandse elektriciteitsprijzen en zorgen over hun concurrentiepositie. De partijen maken de komende jaren 200 miljoen euro, en vanaf 2028 tot 2035 jaarlijks een miljard euro vrij voor de compensatie van elektriciteitskosten voor grootverbruikers.

Daar tegenover staat dat de coalitie afspraken wil maken met de industrie over „het tempo” van verduurzamen. Ook moeten nieuwe 'maatwerkafspraken' worden gesloten: niet meer per bedrijf, maar direct voor een heel gebied, zoals de haven van Rotterdam. Dit soort verduurzamingsafspraken tussen het Rijk en de grootste industrie verlopen voorslagnog uiterst moeizaam.

Aan een oplossing voor de enorm stijgende stroomkosten waagt de coalitie zich niet

Het akkoord is duidelijk: Nederland moet geen strengere klimaatregels opleggen dan buurlanden als het wil dat de industrie hier verduurzaamt. Van beloften uit het D66-verkiezingsprogramma, zoals het stellen van „duidelijke grenzen aan vervuilende industrie” en een „einddatum voor fossiele technieken”, valt weinig terug te lezen. Op het industriebeleid drukken het CDA en de VVD hun stempel. De coalitie trekt extra geld uit, terwijl de keuzes over voor welke industrie straks nog plek is, een D66-wens, nog niet gemaakt worden.

Geen geld voor noodfonds

„Deze coalitie legt het accent op de industrie”, zegt Boot. „Dat vind ik verstandig, want anders is die weg.” Verder reserveert de coalitie tot 2040 geld voor windparken op zee en brengt het een cruciale verduurzamingssubsidie voor energieprojecten terug. Van beide besluiten profiteert de industrie, die veel goedkope energie nodig heeft, mee.

„Maar die keuze heeft een prijs”, zegt Boot. „Dat geld wordt niet uitgegeven aan de burger.” Zo is er geen geld voor een nieuw noodfonds voor mensen die hun energielasten niet kunnen betalen, zoals D66 en CDA zich in december nog hadden voorgenomen. Ook reser-

veert de coalitie geen geld voor hun ambitie om warmtenetten op te kopen, terwijl warmtenetten dé manier zijn om stedelijke wijken met bijvoorbeeld flats te verduurzamen.

Aan een oplossing voor de enorm stijgende stroomkosten (door de verzwarende van het elektriciteitsnet), wat niet alleen grote bedrijven maar ook burgers raakt, waagt de coalitie zich niet. Zonder overheidsingrijpen kunnen burgers te maken krijgen met tot wel drie keer hogere stroomkosten in de komende vijftien jaar.

„Ik zie veel goede haakjes in het akkoord”, zegt Olof van der Gaag van de Nederlandse Vereniging voor Duurzame Energie. Hij is blij met het geld voor de verduurzamingssubsidies en wind op zee. „Soms missen we nog de knaken.” Tegen het einde van de kabinetsperiode zal het potje voor het verduurzamen van woningen, dat deel uitmaakt van het Klimaatfonds, bijna leeg zijn, zegt hij. „Burgers merken dat nu niet direct, maar fabrikanten maken een inschatting van hoe de markt over een paar jaar is.”

Over de industrie zegt Van der Gaag: „De coalitie handhaaft de status quo. Er worden geen duidelijke keuzes gemaakt over wat voor soort industrie we in Nederland willen.” De coalitie verkeert, nu ze geld heeft uitgetrokken voor de industrie, in een goede uitgangspositie om „strengere afspraken” vast te leggen over het verduurzamingstempo, zegt Van der Gaag. „Dan moet je het wel nog doen, natuurlijk.”

Stok achter de deur voor klimaat

Het coalitieakkoord is in feite „een afgezwakte voortzetting van Rutte IV in een nieuwe, geopolitieke tijd”, zegt Boot. Nederland gaat zich richten op Europees klimaatbeleid en een gelijk speelveld, waar het CDA en de VVD al langer voor pleiten. Windparken op zee en elektrificatie van de industrie blijven, net als bij Rutte IV, de grote pijlers onder het Nederlandse klimaatbeleid. Anders dan toen, richt kabinet-Jetten zich meer op bedrijven dan op gewone burgers.

Voorlopig dan. De partijen hebben afgesproken om in 2027 extra plannen te maken als blijkt dat Nederland niet op koers ligt om in 2040 90 procent minder CO₂ uit te stoten dan in 1990. Het lijkt onontkoombaar dat verder ingrijpen - en vooral extra geld - nodig is. Het is een stok achter de deur voor het klimaat, zoals Rob Jetten het in Rutte IV ook graag zag.



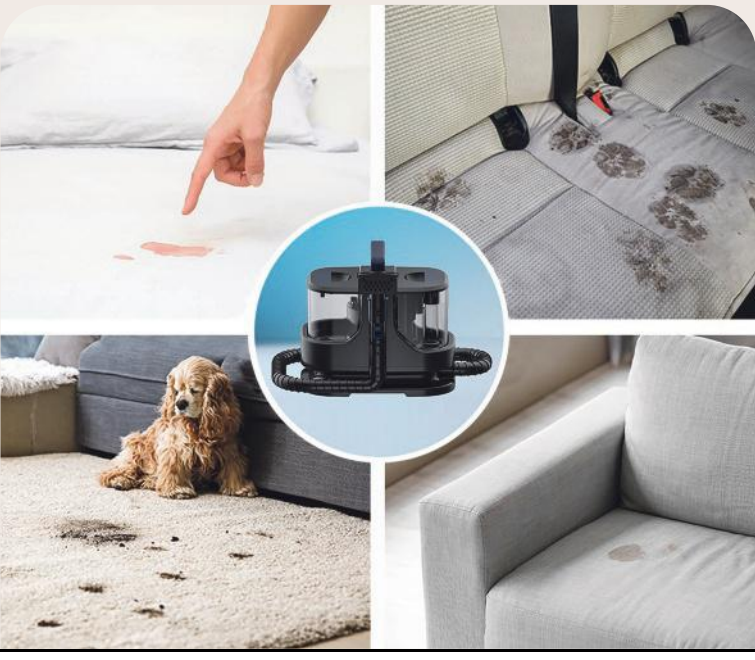
Windmolenpark in de Noordzee voor de kust van IJmuiden. FOTO HENRIETTE GUEST FOTOGRAFIE/ANP



BLUMILL Vlekkenreiniger

- Krachtige vlekkenreiniger voor elk oppervlak
- Dieptereiniging zonder agressieve schoonmaakmiddelen
- Compact en licht van gewicht - ideaal voor dagelijks gebruik

Een vlek op je tapijt of bank? Geen zorgen, deze vlekkenreiniger is dé slimme oplossing voor hardnekkig vuil in huis. In tegenstelling tot traditionele reinigingsmethoden biedt dit compacte apparaat kracht, snelheid én gebruiksgemak in één. Dankzij de combinatie van het krachtige zuigvermogen en gescheiden watertanks zorgt de vlekkenreiniger voor een diepe, hygiënische reiniging zonder gebruik van chemicaliën.



Bestel nu ➤ nrcwebwinkel.nl/vlekkenreiniger



Joy Beune na afloop van de 3.000 meter bij het langebaanschaatsen in het Milano Speed Skating Stadium. FOTO ANP

REPORTAGE **SCHAATSEN**

Geen oranjefeeestje: ‘verbluffende’ Italiaanse wint de 3.000 meter

Voor de Nederlandse schaatsvrouwen liep de openingsdag van de Spelen uit op een deceptie: ze wisten op de 3.000 meter geen enkele medaille te winnen. De Italiaanse Francesca Lollobrigida werd verrassend olympisch kampioen.



Francesca Lollobrigida juicht na het halen van goud op de 3.000 meter. FOTO'S ANP EN AFP (RECHTS)

WINTERSPELEN
Thijs Niemantsverdriet
MILAAAN

Zelf noemde ze het „lamgeslagen”, maar het zag er eerder gelaten uit. Hoe het ook zij, de houding van Joy Beune na afloop van de 3.000 meter in Milaan was onmiskenbaar die van een topsporter die zojuist de meest ondenkbare klassering ter wereld heeft behaald: de vierde plek. „Dit is wel even een klap die ik moet verwerken.”

De openingsdag van de Olympische Winterspelen had een feestje moeten worden voor de Nederlandse schaatsers. De tribunes kleurden oranje, de premier was er, net als koning Willem-Alexander en dweilorkest Kleintje Pils. Toch draaide deze zaterdag voor de Nederlandse equipe uit op een deceptie. Geen enkele medaille wisten de vrouwen te winnen. Op een afstand die de afgelopen drie Winterspelen telkens een Nederlandse olympisch kampioen had opgeleverd, werd het podium volledig bezet door de buitenlandse concurrentie.

Het was de Italiaanse Francesca Lollobrigida die in eigen land én op haar 35ste verjaardag verrassend goud won, voor Ragne Wiklund (Noorwegen) en Valérie Maltais (Canada). Beune werd vierde, Marijke Groenewoud en Merel Conijn eindigden roemloos als achtste en negende. Voor het eerst sinds 2010 stond er

geen enkele Nederlandse op het podium van de 3.000 meter.

Na afloop overheerste bij de schaatsers en hun coaches verbazing: hoe was dit in hemelsnaam mogelijk? Marijke Groenewoud had echt „geen idee”, zo zei ze na afloop. „Ik heb de hele week best wel lekker geschaatst, ik voelde me vandaag best wel goed.” Was het de spanning? Nee, die was „gewoon heel erg gezond” geweest. Het ijs op de tijdelijke baan in de Milanese beursshal, dat in de afgelopen week nog wel eens kritiek kreeg? „Geen seconde over nagedacht.” Uiteindelijk, zo concludeerde Groenewoud, was ze „gewoon niet goed genoeg” geweest.

Verbluffende tijd

De eerste ritten op zaterdagmiddag verliepen weinig spectaculair. Conijn reed in rit nummer twee de snelste tijd, maar realiseerde zich meteen dat dat „niet genoeg” was voor een medaille, zo zei ze na afloop. De grote verrassing kwam in de achtste rit, waarin Lollobrigida het opnam tegen Maltais. Ronde na ronde na ronde stuwden de twee elkaar op, met een verbluffende tijd van Lollobrigida als resultaat: 3.54,28, een olympisch record, sneller dan de vorige winnaar Irene Schouten vier jaar geleden.

In de rit erna wisten Groenewoud en Wiklund niet aan de tijd van Lollobrigida te komen - al bleek Wiklunds rit na afloop wel goed genoeg voor zilver. In de slotrit was het aan Beune,

” Dit is wel even een klap die ik moet verwerken

Joy Beune
Werd vierde bij de 3.000 meter in Milaan

de regerend wereldkampioen op de 3.000 meter. Ze had er alles aan gedaan, zei Beune, om een medaille te winnen. „Elke bocht, elk recht stuk heb ik geknokt voor wat er in mijn benen zat.” Dat bleek niet genoeg. Toen ze over de finish kwam, „wist ik gewoon even niet zo goed wat ik voelde”, zei ze na afloop. „Het was ongelof, het was verdriet. En ergens was ik ook opgelucht dat het erop zat.”

Van de drie Nederlandse schaatsers kwam de misgelopen medaille bij Beune het hardst aan - dat was duidelijk. Anders dan bij Conijn en Groenewoud was de 3.000 meter haar enige kans op een individuele podiumplek. Tot anderhalve maand geleden was Beune nog de beoogde ‘koningin van Milaan’: ze had alvast sponsorfilmpjes opgenomen voor het geval ze twee, drie of zelfs vier keer goud zou winnen. Maar op het olympisch kwalificatietoernooi (OKT) bezweek ze onder de druk - en wist zich alleen te plaatsen voor de 3.000 meter.

Dat het OKT nog nadreunde, ontkende Beune na afloop niet. Het was „zowel mentaal als fysiek heel zwaar geweest”, ze had het mislopen van de 1.500 meter - haar beste afstand - de afgelopen weken „een plekje moeten geven”. Ze had er „alles aan gedaan om hier zo fit mogelijk te staan”, maar haar uiteindelijke conclusie luidde: „Het is gewoon niet ideaal om een maand voor de Spelen zo’n kwalificatietoernooi te rijden.”

De verrassende winnares Lollobrigida, een achterricht van de beroemde Italiaanse actrice, kreeg bij de persconferentie na afloop een applaus van de Italiaanse journalisten. Ze had tot nu toe „het slechtste seizoen van mijn leven” beleefd, vertelde ze stralend vanonder haar hagelwitte muts. „Ik wilde stoppen. In deze vorm wilde ik helemaal niet naar de Spelen.”

De race van haar leven

Uiteindelijk, zei Lollobrigida, hadden haar coach en haar familie haar ervan overtuigd niet op te geven. Wat de doorslag gaf, was dat ze de wereld wilde laten zien „dat je als topsporter moeder kunt worden en daarna beter dan ooit kunt terugkeren”: bijna drie jaar geleden kreeg ze een zoon en pakte daarna het schaatsen weer op - een zeldzaamheid in de sport. Coach en familie kregen gelijk: precies op het goede moment reed Lollobrigida de race van haar leven.

Voor de Nederlandse vrouwen zat er niet veel anders op dan hun verlies te accepteren en te hopen op succes op andere afstanden. Voor Beune zit dat er niet meer in, ze doet alleen nog de ploegenachtervolging, maar Conijn staat komende donderdag aan de start van de 5.000 meter. Groenewoud komt de week erna nog in actie op de 1.500 meter en bij de massastart.

Hopelijk, zo zei Groenewoud, kan daar de slechte nasmaak van de openingsdag worden weggespoeld. „Ik probeer er niet te veel van te balen maar dat doe ik zeker wel.”

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs van 399,-
299,-

SJÖSTRAND
Espressomachine

- › Verstelbaar lekrooster voor een grote en kleine kop
- › Compatibel met Nespresso® capsules van diverse merken
- › 19 bar hogedrukpomp: ideale druk voor de perfecte 'crème'

De Sjöstrand Original is een stijlvolle Nespresso®-compatibele espressomachine met een eersteklas roestvrijstalen behuizing, een minimalistisch Scandinavisch design en een afwerking van gepolijst chroom. De machine gebruikt een consistente temperatuur en nauwkeurig watergebruik voor een perfecte extractie van smaken en aroma's. Het is de ideale combinatie van stijl en functionaliteit. De espressomachine is ontworpen met het oog op een lange levensduur en duurzaamheid en kan volledig worden gerepareerd.

In de kleuren:

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/espressomachine

REPORTAGE SNOWBOARDEN

Olympische ambitie Michelle Dekker sneuvelt in de achtste finale



Michelle Dekker groeide de afgelopen jaren uit tot een wereldtopper en wilde die ontwikkeling bekronen. Het liep anders.

Een balende Michelle Dekker na haar verloren achtste finale. Ze ging voor een medaille. FOTO REUTERS



Michelle Dekker is haar snowboard vergeten. Ze heeft haar schoenen losgemaakt, haar handschoenen uitgedaan, en is daarna pardoes de piste afgelopen. Ze realiseert het zich pas als een vrijwilliger komt aanlopen met het board en het haar over de hekken aanreikt. Ze kan het nog opbrengen om het board zorgvuldig aan te pakken en in de sneeuw te zetten, maar daarna gooit Dekker haar handschoenen op de

grond. Ze slaat haar armen over elkaar en blijft zo minuten roerloos staan, terwijl haar trainingsmaatjes uit Amerika haar trachten te troosten. Om Dekker heen is een feestje aan de gang. De zon schijnt zondag rond het middaguur uitbundig op het dal van Livigno, geheel omringd door besneeuwde bergtoppen. De beste snowboarders van de wereld glijden zo op het skidorp af. Aan de overkant van het dal pogen minder begaafde wintersporters op een van de talloze pistes hetzelfde te doen. Het aanwezige publiek in het Livigno Snow Park, deze Winterspelen het decor voor de disciplines slopestyle, ski- en snowboardcross, halfpipe, big air en parallelreuzenslalom, danst in skikleding op dreunende beats - alsof

de après-ski al is begonnen. Telkens wanneer een favoriet aan de beurt is, steken zij vlaggen van zijn of haar land in de lucht in. Op de piste waartegen Dekker aankijkt, gaat intussen de olympische wedstrijd van de parallelreuzenslalom snowboarden verder. Zónder haar. Zij is zojuist in de achtste finales uitgeschakeld door de Oostenrijkse Sabine Payer - die later zilver wint. Daarvoor was de 29-jarige Dekker niet naar Livigno gekomen. Ze hoopte op een olympische medaille, na haar vierde plaats vier jaar geleden in Beijing. In de tussenliggende jaren groeide de snowboardster uit het land zonder bergen uit tot een wereldtopper, met een overwinning en diverse podiumplaatsen in de wereldbeker en vorig

jaar een bronzen medaille op de WK. De Spelen in 2022 waren een ommekeer geweest in haar carrière, vertelde Dekker eerder dit seizoen, toen ze tussen trainingskampen in Chili en de Alpen en wedstrijden over de hele wereld even in Nederland was. Ze had in aanloop ernaartoe eigenlijk niet voldaan aan de strenge eisen van sportkoepel NOC-NSF. Pas na een voordracht van de Nederlandse Ski Vereniging besloot toenmalig technisch directeur Maurits Hendriks haar toch naar Beijing te sturen. Zonder al te veel verwachtingen Dekker reisde daar zonder al te veel verwachtingen heen. „Tot dan financierden ik en mijn ouders alles zelf, en we moesten kijken of we dit wel kon-

den blijven doen. De Spelen van Beijing waren een mooie logische afsluiting, dus ik ging erheen van: misschien is dit het wel.” Haar verrassende vierde plek in China leverde haar een A-status en bijbehorende stipendium en andere financiële ondersteuning van NOC-NSF op. Maar ook: meer vertrouwen in zichzelf. Dekker zag zichzelf altijd als een specialist in de parallelslalom, waar de poortjes dichter op elkaar staan en het maken van bochten belangrijker is. Toen ze als zeventienjarige debuteerde op de Spelen van Sotsji (2014) was die discipline nog olympisch, maar daarna bleef alleen de reuzenparallelslalom op de olympische agenda staan. Op die discipline is de ruimte tussen de poortjes groter en het genereren en vasthouden van snelheid belangrijker. „Daar was ik eigenlijk nooit goed in”, vertelde Dekker afgelopen oktober. „Maar ik heb er heel lang heel hard aan gewerkt, en nu is mijn sterkste punt dat ik veel snelheid van het steile gedeelte van de piste kan meenemen naar het vlakke gedeelte aan het eind.” Dekker merkte dat haar concurrenten haar de afgelopen jaren serieus begonnen te nemen. „Je boardt tegen elkaar, en toen ik net begon, kon ik bij de grote namen denken: oei, dat wordt moeilijk. Daarmee zette ik mezelf mentaal op achterstand. Maar ik heb nu het gevoel dat tegenstanders bij mij denken: shit, ik moet tegen Michelle.”

Wereldtopper zonder opvolgers Nadat Dekker vorig jaar het beste seizoen uit haar carrière had bekroond met de derde plaats op de WK in Oostenrijk - pas de tweede sneeuwmedaille in de Nederlandse sportgeschiedenis - wilde ze haar ontwikkeling dit jaar belonen met een olympische medaille. Ze ging in augustus opnieuw naar Chili om te trainen, net als het jaar ervoor, en stond daar naast wereldsterren als Mikaela Shiffrin en Marco Odermatt op de pistes. Ze besloot ook met een sportpsycholoog te gaan praten. „Ik word ineens gezien als medaillekandidaat, dat is me nog nooit overkomen”, zei Dekker in oktober. Toen ze NOC-NSF over de toegenomen verwachtingen vertelde, werd ze aan Ireen Wüst gekoppeld. „Zij heeft zoveel meegeemaakt, zoveel ervaring met al die druk. Haar adviezen over hoe ze dat

” Nu heb ik het gevoel dat tegenstanders bij mij denken: shit, ik moet tegen Michelle

Michelle Dekker snowboarder

” Ik weet niet wat er precies gebeurde, maar ik heb het ergens laten liggen

Michelle Dekker snowboarder

Michelle Dekker in maart vorig jaar in Sankt Moritz. FOTO GIAN EHRENZELLER/ANP/EPA



In memoriam

Voor altijd in ons hart

Alie Ekkelkamp

Ommen, 9 dec 1949 - Delft, 9 febr 2025



Geluk, emotie, herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC.

nrcadverteren.nl/familieberichten

Colofon familieberichten

Opdracht van een familiebericht
Een familiebericht kunt u opgeven via nrcadverteren.nl/familieberichten of een e-mail naar familieberichten@nrc.nl

Afdeling familieberichten
Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden
Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Blijde berichten
nrcadverteren.nl/familieberichten

Weekdeals

GELDIG T/M 15 FEBRUARI 2026

Bekijk
alles

TEN CATE

Voor fijne
momenten thuis

- › 4-seizoenendekbed gevuld met gerecycled dons
- › Warme en zachte flanellen dekbedovertreksets
- › Badjas gemaakt van 100% katoen
- › Bekijk meer bed- en badtextiel van Ten Cate online

ADVIESPRIJS
349,95

149,95

ADVIESPRIJS
49,99

24,95

ADVIESPRIJS
59,95

24,95

BEKIJK ALLES VAN TEN CATE ONLINE

Tot
58%
korting

WILLIAM DE FAYE

Damestrui

60%
kortingADVIESPRIJS
99,95

39,95

GEMAAKT VAN O.A. KASJMIER EN VISCOSE

- › Voelt heerlijk zacht, soepel en warm aan
- › Met warmte-isolerende eigenschappen
- › Bekijk meer kleding van William de Faye online

FYSIC

Gezondheidsset

34%
kortingADVIESPRIJS
149,00

99,00

ALLES OM OP JE GEZONDHEID TE LETTEN

- › Met bloeddruk-, temperatuur- en saturatiemeter
- › Eenvoudig in gebruik en ideaal voor thuisgebruik
- › Bekijk meer gezondheidsproducten online

NEXXT

Geluidsdoosje

60%
kortingADVIESPRIJS
39,95

15,99

GEEFT EEN REALISTISCH VOGELGELUID

- › Ideaal voor ontspanning, sfeer en een vrolijk accent
- › Met een bewegingssensor en aanpasbaar volume
- › Keuze uit een huisje of vogeltje

NEDIS

Steelstofzuiger

56%
kortingADVIESPRIJS
239,95

104,95

DRAADLOOS 2-IN-1 MODEL

- › Krachtige zuigkracht van 130W; 40 min stofzuigen
- › Handig alles-in-één led-display
- › Prijs voor de beste prijs-kwaliteitsverhouding

TRAVELIN'

Herenjas

63%
kortingADVIESPRIJS
109,95

69,95

GEMAAKT VAN WATERDICHT SOFTSHELL

- › Zachte fleec voering voor extra warmte en comfort
- › Manchetten met klittenband en waterdichte rits
- › Bekijk meer kleding van Travelin' online

LENCO

Muzieksysteem

40%
kortingADVIESPRIJS
229,00

199,00

MET DAB+ EN FM RADIO

- › Geschikt voor platen, cd's, cassettes en Bluetooth
- › Retro houten ontwerp met 2 speakers
- › Met afstandsbediening en lcd-scherm

nrc

MAANDAG 9 FEBRUARI 2026

INTERVIEW LINDA AMARAL-ZETTLER OCEANOOGRAAF

Het microplastic op zee zit vol
organismen. Breken ze het ook af?

Ze noemt het de 'plastisfeer', de organismen die leven op alle plastic snippers in de oceanen. „We willen onderzoeken of er enzymen zijn die biologisch afbreekbare kunststoffen kunnen afbreken in zee.”

Marit Verbeek

TEXEL

Encelligen die zich hechten aan een snipper van een visnet, of algen op een restje van een waterfles. Dat is wat Linda Amaral-Zettler (57), microbiële oceanograaf bij het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) op Texel, de plastisfeer noemt. Veel erover is nog onbekend. Wat voor soorten organismen leven er, wat doen ze en - de belangrijkste vraag voor Amaral-Zettler - kunnen ze plastic afbreken?

Amaral-Zettler is onderzoeksleider van een Europees project dat de antwoorden moet vinden, Vibrant-Sea. Daarnaast is de Amerikaans-Portugese onderzoeker ook professor mariene microbiologie aan de Universiteit van Amsterdam.

Wie bedacht die term plastisfeer?

„Ikzelf”, zegt Amaral-Zettler. Ze staat op en loopt naar een grote foto aan de muur van haar werkkamer in het NIOZ-gebouw op Texel. „Dit is een diatomee op een plastic oppervlak. Toen we deze gemeenschappen zagen, vergeleken we die levenslaag met de biosfeer, de dunne laag leven aan de buitenkant van de planeet. Daarom noemden we het de plastisfeer: omdat het een dunne laag leven is aan de buitenkant van stukjes plastic. Dat was het begin van de plastisfeer, in 2013. Vier jaar later verhuisde ik van Massachusetts naar het NIOZ.”

Hoe onderzoekt u de plastisfeer?

„Ik doe dat nu op drie verschillende manieren. De eerste werkt met microplasticmonsters van over de hele wereld. We willen onderzoeken of er enzymen zijn die biologisch afbreekbare kunststoffen kunnen afbreken in zee.” Uit een kast pakt ze een klein, transparant doosje met kleine stukjes felgekleurd plastic erin.

„Dit zijn allemaal plastics gemaakt van fossiele brandstoffen, dus ze drijven. We vissen ze op met een net. Vervolgens nemen we het dna dat erop zit en proberen we het genoom te reconstrueren van de organismen die op plastic hebben geleefd, zodat we de individuele soorten kunnen achterhalen.”

99 procent van het plastic dat we nu gebruiken is gemaakt van fossiele brandstoffen en gemaakt om *durable* te zijn, waardoor het nooit echt verdwijnt, maar in steeds kleinere stukjes afbreekt. Minder dan 1 procent is nu biologisch afbreekbaar, zegt Amaral-Zettler.

Want biologisch afbreekbaar plastic kan in de oceaan daadwerkelijk helemaal afbreken?



Linda Zettler: „Zwerfvuil is nooit acceptabel, ongeacht het materiaal.” FOTO ZARA NOR

„Ja. Maar de vraag is: hoelang duurt dat? Dat onderzoeken we hier in het lab. Het doel is hierbij trouwens niet om producten te maken die als afval in het milieu belanden. Zwerfvuil is nooit acceptabel, ongeacht het materiaal. Waarbij het wel kan helpen, zijn onvermijdelijke lozingen, zoals visnetten.”

Ze kan ze wel even laten zien. Amaral-Zettler staat op en steekt haar hoofd om de hoek van de kamer naast de hare. „We gaan even naar het lab, wil je mee?” Haar partner Erik Zettler antwoordt in

stemmend, hij moest toch nog een filter checken. Al meer dan vijftig jaar werken ze samen - iets langer dan ze getrouwd zijn. Een lange weg volgt door het doolhof dat het NIOZ-gebouw voor de buitenstaander is. Gangen door, hoekjes om, trappen op. Dan door een grote schuifdeur.

We stappen een voormalig aquarium in, zegt Zettler, terwijl hij op een klein raampje bij de vloer wijst. „We deden geloof ik gedragsstudies met zeehonden. Maar van wat ik heb gehoord begon de fundering van het gebouw

te verzakken zodra ze het met water vulden.”

Geen onderzoek naar zeehonden meer dus, wel naar de plastisfeer. We stappen een klimaatkamer in, die nog het meest lijkt op een grote horecakoelcel. Erin staan vier apparaten die op grote, professionele ovens lijken. *Shaker incubators* heten ze, zegt Amaral-Zettler. Haar man zet er eentje aan, waarvan de inhoud inderdaad begint te schudden.

Er passen 20 glazen flesjes met zeewater en plastic in. Het apparaat houdt de temperatuur con-

stant en schudt de flesjes, om de stroming in de oceaan na te bootsen. Uit elk flesje lopen vier slangetjes naar een machine die de gasconcentratie meet. Zo kunnen ze testen hoelang het duurt voordat het plastic afbreekt. Hetzelfde willen ze binnenkort op de bodem van de oceaan gaan testen, met een nieuw ontwikkeld meetapparaat.

Naast het onderzoek met dna, in het lab en op de oceanabodem, houdt Amaral-Zettler zich ook nog bezig met de invloed van plastic op vissen - maar in een „diervrij systeem”.

Hoe werkt dat?

„We simuleren in het laboratorium de ingewanden van een zeebaars om te creëren wat mijn student *'fish in a dish'* noemt. We nemen de vis en creëren in feite organen buiten de vis, om het spijsverteringskanaal na te bootsen. Zo kunnen we het isoleren en de toxiciteit van plastics bestuderen, de microben die op het plastic leven, maar ook het microbiom, in dit geval van de bacteriën die leven in darmen van de vis. Plastic gaat niet alleen over koolstof: tijdens het productieproces worden veel additieven toegevoegd. We willen weten: welke impact heeft plastic?”

Want dat is nog niet bekend?

„Nee, het is moeilijk te onderzoeken, omdat dit soort experimenten in principe op levende vissen worden uitgevoerd. En vissen zijn gewervelde dieren, en daarvoor gelden veel regels voor experimenten.”

U doet wel veel verschillende dingen, zeg.

„Ik doe waarvan ik houd, ik vind het ook leuk dat het zo interdisciplinair is. Ik beschouw mezelf als een microbiële oceanograaf, maar het heeft ook een maatschappelijke impact en interactie met de industrie. Ik heb veel contact met de standaardisering van plastic: ik ben betrokken bij het controleren en aanleveren van gegevens voor testmethoden die de industrie gebruikt.”

Maakt u zich zorgen over het plastic in de oceanen?

„Het meeste zichtbare plastic dat de media ermee associeert, de plasticsoep, dat zie je eigenlijk niet in de open oceaan, behalve op een paar plekken. Maar tijdens onze allereerste onderzoekstocht tussen de Azoren en Sicilië voeren we door de Straat van Messina, tussen Sicilië en het Italiaanse vasteland. Daar wilden we het plastic kwantificeren met een net. Maar dat konden we daar niet doen: er was zoveel plastic dat we niet genoeg tijd hadden. Dat was best wel verontrustend. Maar ja, uit het oog, uit het hart, toch? We leven niet op de oceaan.”



MACHTIGE TIJDEN

Klavers kritiek op Jetten gaat over een AOW-keuze die hij eerder zelf ook maakte

Voorman Jesse Klaver van GL-PvdA verwijt kandidaat-premier Rob Jetten dat hij met een nieuw AOW-plan een eerder pensioenakkoord eenzijdig opzegt. Maar ooit kreeg Klaver in de Kamer hetzelfde verwijt. Nota bene over een AOW-maatregel die leek op Jettens huidige plan.



FOTO REMKO DE WAAAL/ANP



Dit artikel is een weergave van *Machtige Tijden*, een exclusieve nieuwsbrief van **Tom-Jan Meeus**.

Altijd boeiend hoe snel verontwaardiging zich verspreidt, met Den Haag als *superspreader*. Dit keer over het plan van de nieuwe coalitie om de leeftijd waarop mensen hun staatspensioen (AOW) ontvangen iets te verhogen.

„Ronduit asociaal”, oordeelde de commentator van *De Telegraaf* maandag. In 2019 sloot de overheid met sociale partners een pensioenakkoord: stijgt de levensverwachting met een jaar, dan neemt de AOW-leeftijd met acht maanden toe. De coalitie wil dat dit vanaf 2033 wordt versneld: stijgt de levensverwachting met een jaar, dan neemt de AOW-leeftijd ook met een jaar toe.

Hierbij belooft ze „oog voor mensen met een zwaar beroep die niet in staat zijn langer te werken”. *De Telegraaf* verwijt die coalitie niettemin dat ze „het pensioenakkoord overboord [gooit]”.

Dit laatste is daags erna het hoofdthema in het Kamerdebat over het coalitieakkoord. Aangevuld door Jan Struijs (50Plus), Jimmy Dijk (SP), Geert Wilders (PVV), Caroline van der Plas (BBB) en Mirjam Bikker (CU) eist Jesse Klaver de hoofdrol op.

Al in zijn eerste interruptie vraagt de GL-PvdA-leider Jetten welk „signaal” de minderheidscoalitie de oppositie geeft met de opzegging van het pensioenakkoord. „Je zegt: ‘We willen graag met jullie akkoorden sluiten, maar over een paar jaar gaan we het gewoon weer eenzijdig aanpassen.’”

Klaver blijft erop hameren. Uiteindelijk verwijt hij de kandidaat-premier onbetrouwbaarheid: „Uw signaal is: een afspraak met mij staat niet; een afspraak is geen afspraak.”

Klavers optreden is ontzettend effectief. Zijn motie tegen het AOW-plan haalt het dinsdag niet niet, alleen omdat een oppositiefactie op formele gronden afziet van steun. Inhoudelijk is een meerderheid tegen het AOW-plan. Een heropleving van een dominant thema uit de campagne van 2023: bestaanszekerheid.

„Jetten komt met de schrik vrij”, noteert *NRC* dinsdag. Op woensdag schrijft een bekende *AD*-columnist dat ze haar AOW-leeftijd googelde. „Ik schrok me rot.” Op donderdag noemde *Volkskrant*

het AOW-voornemen „een van de meest controversiële plannen” van het komende kabinet-Jetten. Haagse duiders voorzien dat het plan, als het later formeel in de Kamer aan de orde komt, vrijwel kansloos is.

Zelf zit ik er verwonderd naar te kijken. Vooral Klavers afkeer van Jettens opzegging van een pensioenakkoord brengt actieve herinneringen boven: maar dit heeft hij zelf toch ook wel eens voorgesteld?

Vergrijzing leidt tot discussie

Het AOW- en pensioen debat speelt al bijna een kwarteeuw. Werkgevers en werknemers zijn hierin cruciaal. De politiek beslist over de AOW, het staatspensioen. Werkgevers en werknemers beslissen in cao-onderhandelingen over particuliere pensioenen. Ook besturen zij de pensioenfondsen in de private sector. Haags beleid over dit thema vergt vrijwel altijd overleg met sociale partners.

Sinds begin deze eeuw is er door de vergrijzing discussie over de AOW-leeftijd. Het aantal gepensioneerden groeit en gepensioneerden leven ook langer. Daardoor betaalt de werkende bevolking een groter deel van haar inkomen aan AOW-premie. Al in 2004 lanceert de overheid een plan voor een hogere AOW-leeftijd. Vakbonden reageren kort: niet.

In 2010 gaat het spel op de wagen. Toenmalig FNV-voorzitter Agnes Jongerius en haar VNO-collega Bernard Wientjes sluiten een akkoord over een nieuw pensioenstelsel en stijging van de AOW-leeftijd. Een langspendend gevecht volgt. Het leidt in 2011 tot een pensioenakkoord van werkgevers en werknemers met het eerste kabinet-Rutte. De AOW-leeftijd zou stapsgewijs gaan stijgen naar 67 jaar in 2025.

Ook komen ze een vernieuwd pensioenstelsel overeen waarin een groter deel van de pensioenpot wordt belegd. Het stuit eind 2011 op keihard verzet van voorname FNV-bonden – „Casinopensioenen, niet doen!” – en leidt tot het vertrek van strijdende FNV-kopstukken, inclusief Jongerius.

De kredietcrisis dwingt de overheid intussen tot nieuwe bezuinigingen om het begrotingstekort in toom te houden. Wouter Koolmees (D66, dan 35 jaar) en Jesse Klaver (GroenLinks, 26), beiden sinds 2010 Kamerlid, werken samen aan ideeën om, vergelijkbaar met het kabinet-Jetten nu, de AOW-leeftijd versneld te verhogen.

Het debat toont diepe verdeeldheid die het hele construct van een rechtse meerderheid logenstraft

Ze dienen er 6 februari 2012 een voorstel voor in. „Hierdoor worden ook in de komende jaren aanzienlijke bezuinigingen gerealiseerd, waardoor alle generaties een steentje bijdragen”, schrijven ze.

„Verder is het in tijden van grote economische onzekerheid noodzakelijk om op korte termijn de begroting op orde te brengen.”

Hun plan, dat afwijkt van het pensioenakkoord uit 2011, krijgt alleen steun van SGP en CU. Ze lopen te ver voor de muziek uit. Dan nog wel.

Rutte I valt twee maanden later. Gedoogpartner Wilders weigert extra bezuinigingen. Het demissionaire minderheidskabinet (VVD/CDA, 51 zetels) vreest voor een Europese boete wegens een te hoog begrotingstekort.

De enige uitweg: een razendsnelle deal met de oppositie. Dit lukt. Koolmees en Klaver zijn van de partij als oppositiefracties D66, GroenLinks en CU in april 2012 talloze hervormingen met VVD en CDA overeenkomen om de begroting op orde te brengen. Ook de AOW-leeftijd gaat versneld omhoog, een schending van het pensioenakkoord van 2011.

In een Kamerdebat daarna, op 19 juni 2012, krijgt Klaver dezelfde kritiek die hij nu op Jetten heeft. GL-PvdA bestaat nog niet. De PvdA, ook oppositiefractie, is buiten het akkoord met het kabinet gebleven. De PvdA verwijt Klaver en Koolmees dat zij hebben meegedaan „aan het eenzijdig opzeggen van het pensioenakkoord”.

Klaver reageert dat ook de PvdA in haar verkiezingsprogramma afwijkt „van de afspraken die eerder met sociale partners zijn gemaakt”. Maar hoewel hij Jetten nu aanvalt omdat hij het pensioenakkoord omzeilt, zegt hij destijds over de omzeiling van de PvdA: „Ik vind dat verstandig. Ik juich dat toe.”

Politici kunnen natuurlijk van opvatting veranderen. Dat is het punt niet. Maar nu met grote woorden Jetten verwijten dat hij een zes jaar oud pensioenakkoord schendt, terwijl Klaver zelf in 2012 een één jaar oud pensioenakkoord schond – dat is wel gewaagd.

Nadat GroenLinks in 2012 met VVD en CDA in zee is gegaan, wordt de partij bij de verkiezingen afgestraft. VVD en PvdA winnen enorm. Toch zegt Klaver tegen toenmalig financieel woordvoerder Ronald Plasterk (PvdA) dat hij „geen seconde” spijt heeft gehad: „GroenLinks stond er toen Nederland een begrotingsakkoord nodig had.”

In de formatie met de VVD accepteert de PvdA zelfs een verdere versnelling van de verhoging van de AOW-leeftijd. Het zal leiden tot invoering van de zogenoemde één-op-één-koppeling: stijgt de levensverwachting met één jaar, dan neemt de AOW-leeftijd ook met één jaar toe.

De één-op-één-koppeling houdt niet lang stand. In 2017 initiëren de NIDI-onderzoekers De Beer, Van

Dalen en Henkens verzachting van de maatregel. Zij beschrijven in *de Volkskrant* en *MeJudice* de nadelige effecten: alle tijd die AOW'ers langer leven gaat op aan werk.

Daarom zwakt Koolmees, inmiddels minister van Sociale Zaken, de koppeling in het pensioenakkoord van 2019 af: stijgt de levensverwachting een jaar, dan neemt de AOW-leeftijd met acht maanden toe.

Verontwaardiging en verzet

En precies die afzwakking wil zijn partijgenoot Jetten vanaf 2033 ongedaan maken. Het verschil: dezelfde verhoging die na de formatie van 2012 voor de Tweede Kamer een hamerstuk was, is voor Kamer in 2026 een zaak van verontwaardiging en verzet.

Het formatiedebat brengt nog een ander inzicht. Na de verkiezingen is het populair om te redeneren: de kiezer heeft rechts gestemd en dat moet uit het nieuwe kabinet blijken. JA21-leider Joost Eerdmans telt VVD en CDA op bij de rest van rechts en komt op een rechtse meerderheid van 89 zetels.

Het debat illustreert dat deze redenering de werkelijkheid versimpelt. De meeste politiek gaat om geld. Vandaar dat de financiële afspraken van het coalitieakkoord de komende jaren elementair zijn. Die afspraken dragen een zwaar VVD-stempel: tekort maximaal 2 procent, geen hogere staatsschuld, geen hogere lasten boven wat is afgesproken. Het betekent: amper geld voor nieuwe uitgaven.

Toch krijgt Klaver in het debat een motie aangenomen die stelt dat de Kamer „niet” aan die afspraken „gebonden” is. En nu komt het: op rechts stemmen PVV, FVD, BBB, JA21 en SGP vóór. Het toont aan dat 42 rechtse zetels niet meer instemmen met de klassieke VVD-opvattingen van zuinigheid en lage lasten. Diepe verdeeldheid die het hele construct van een rechtse meerderheid logenstraft.

Na het formatiedebat blijkt dat de VVD haar personeelsmanagement het beste op orde heeft. De partij maakt in no time haar nieuwe taakverdeling bekend. De opmerkelijkste keuzes: Ruben Brekelmans fractievoorzitter, Dilan Yesilgöz minister van Defensie, vicepremier en partijleider.

Boeiend. Als politiek adviseur van VVD-staatssecretaris Mark Harbers (Asiel en Migratie, 2017-19) heeft Brekelmans een goede reputatie bij de oppositie. Het type dat de coalitie nodig denkt te hebben.

Verder suggereert de geschiedenis dat Dilan Yesilgöz als partijleider een ongewisse toekomst wacht. Het is 32 jaar geleden dat een vicepremier er nog in slaagde zijn partij de grootste te maken: Wim Kok (PvdA) in 1994. En geen van de vicepremiers die de VVD sindsdien leverde (Dijkstal, Jorritsma, Remkes, Zalm, Hermans) was bij de eerstvolgende verkiezingen lijsttrekker van de partij.

DE RECHTSSTAAT



Rechtsorde en rechtsstaat staan bij de politiek al te lang op een sudderplaatje

Zou onze verdeelde politiek nog in staat zijn om ‘groot onderhoud’ aan politie, OM en rechtspraak te plegen? Ik zoek nog een antwoord, na m’n vorige stukje. Is een nieuw rapport ‘Samenleving en Criminaliteit’ over de echte prioriteiten voor 2026 en verder inderdaad een goed idee? Wat komt er voor eigen rekening, wanneer is preventie toereikend en wat moet er écht bestraft? Welk gedrag laten we bijvoorbeeld over aan de volksgezondheid? Welke digitale technologie is zo ontwrichtend dat-ie in de kiem moet worden gesmoord? Hoeveel ruimte krijgen roes- en genotsmiddelen? Wie remt de vicieuze cirkel van ophef en emotie af, waarin politici onophoudelijk een ‘strenge aanpak’ eisen, aangestoken door media en morele paniek in de publieke opinie?

Het rapport ‘Samenleving en Criminaliteit’ zorgde medio jaren 80 voor een omslag. Er kwamen investeringen en beleidskeuzen. ‘Gedogen’ werd voortaan een probleem en niet langer folklore. Moet de rechtsorde niet óók in het rijtje staan met milieu, defensie, woningbouw, zorg, migratie? Thema’s waar zich grote keuzes aandienen. Rechtsorde en rechtsstaat staan nu al een poos politiek op het sudderplaatje – als een losse waaiervan problemen. Bepalend voor de aandacht zijn toeval, emotie, angst, ophef, morele oorden, ideologie, onzekerheid – met politiek opportunisme aan de knoppen.

Het leidt tot agenda’s waarin de één het schoonvegen van de PI’s eist, de ander intieme terreur apart strafbaar wil en de derde alle gedetineerden in roze overalls wil zien. De begrotingsbehandeling van Justitie en Veiligheid vorige week liet de vertrouwde machteloze parade van rijp en groen zien. Er spraken 19 parlementariërs die samen 66 amendementen indienden over een variëteit aan (on)gesorteerde misstanden.

Ter herinnering: in justitie en veiligheid steekt het kabinet komend jaar 18,6 miljard, waarmee dit het zesde departement qua uitgaven is. Justitie is financieel een middenmoter, die soms wat hoger, soms wat lager op de ranglijst staat. Zorg krijgt het komend jaar 119,5 miljard, sociale zekerheid 124,7, defensie 34,5 miljard. Dat we zeven keer zoveel geld uitgeven aan sociale zekerheid als aan rechtsorde past wel bij ‘verzorgingsstaat Nederland’. Maar hoe kan je 18,6 miljard aan rechtsorde uitgeven, zo weinig écht resultaat boeken en met zo’n grabbeltone eindigen?

In de Tweede Kamer wordt het besef wel gedeeld dat de zogeheten ‘strafrechtketen’ van aangifte, opsporing, bestraffing en reclassering, waar iedereen steeds iets nieuws van vraagt, al jaren kraakt en vastloopt. Tekort aan geld is daarbij niet het eerste probleem. Rapporteur Ulysse Ellian (VVD) bracht in herinnering, namens de Kamer, dat Justitie in 2013 nog met de helft toekon, 9,7 miljard. De Rekenkamer was de afgelopen jaren consequent zeer kritisch; de Kamer keurde de jaarverslagen alleen voorwaardelijk goed. Er ligt een vrij schadelijk onderzoek van de Kamer uit 2023, ‘Prestaties in de straf-

rechtketen’ geheten, geschreven samen met de Rekenkamer. De kern: politie, OM en rechtspraak hebben geen gezamenlijke doelen, werken weinig samen en maken geen afspraken over te leveren prestaties. En hebben ze die incidenteel wel, dan zijn er geen gevolgen als die niet worden gehaald. De minister doet daar te weinig aan of is niet bevoegd. Politie, OM en rechtspraak wisselen informatie onvoldoende uit. Het is een vast thema in alle Rekenkamer-rapporten van de afgelopen jaren, er is weinig vooruitgang.

Zo’n begrotingsdebat vindt dus plaats met een falend apparaat op de achtergrond. En iedereen weet dat. Tijdens het debat werd in het gevangeniswezen gestaakt. Dat is overbelast, onderbemand, kampt met wachtlijsten en kort noodgedwongen straffen in. De wachtlijst voor tbs is sinds 2020 verviervoudigd naar twee jaar. Het OM werd vorig jaar lamgelegd door een cyberaanval waarna het personeel een wanhoopsbrief aan de Kamer zond. Geschatte reparatiekosten: 80 miljoen.

Zo’n begrotingsdebat vindt dus plaats met een falend apparaat op de achtergrond

Als online-debatkijker bekreop me de gedachte dat ik een polka op een postzegel bekeek. De christelijke partijen zijn verontrust over gokken, prostitutie, drugsgebruik. De Partij voor de Dieren praat over dieren mishandeling, 50Plus over ouderen mishandeling, BBB over dierenrechtstemisten. Denk over migranten haat, GroenLinks-PvdA over partnergeweld en femicide, net als D66, VVD en JA21. De PVV: strengere celstraffen voor alles en iedereen alstublieft.

Zijn er conclusies? De meeste fracties hebben in de gaten dat het apparaat dat moet opsporen en bestraffen eerder achteruit- dan vooruitgaat. Wachtlijsten lopen op, aangiften blijven vakken liggen, personeelstekort groeit, straf- en pakkans lopen terug. Als de Kamer de prioriteit voor de opsporing zelf zou bepalen, dan is de volgorde: huiselijk geweld, online misbruik van minderjarigen, zeden, cybercrime, gevolgd door georganiseerde drugscriminaliteit. Dat is overigens ook ongeveer de media-agenda – vooral partnerdoding gooit hoge ogen in de nieuwsconjectuur.

Maar als je beter kijkt zou een reset van justitie en veiligheid het apparaat zelf moeten betreffen. Het veiligheidsprobleem anno 2026 is de eigen organisatie. En niet de criminaliteit. Die blijft gewoon op en neer gaan.



Folkert Jensma is juridisch journalist en schrijft tweewekelijks over de rechtsstaat.

IN HET MIDDEN

1	2	3		4	5		6		7	8	9
10				11		12			13		
14									15		
16					17		18	19			
			20	21			22				
23	24	25				26			27	28	29
30						31		32			
33				34						35	
36							37				

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. De werelden van Jan __, in Singer Laren 6. El __, drugsbaron 10. Witwasser 11. Gedateerd album van George Michael 13. Geen imago 14. Amusement 15. Franse recordkampioen 16. Slotstuk 17. Balkje 18. Gebood 23. Tot de volgende 26. Past na stand of meet 27. Halve bank 30. Kleurrijke vlieger 31. Favoriet op de 1000m vandaag 33. Doet het in zowel beker als competitie goed 34. Computerklassieker 35. Bestandenlijst 36. Afspreken 37. Be-waarplaats voor plannen **Verticaal:** 1. Fantasierijk in Limburg 2. Klassiek te-ken 3. Plek 4. Werpt lammeren 5. Be-staat Vaticaanstad voor een aardig deel uit 6. Griezelige hit van Radiohead (1992) 7. Kun je bijvoorbeeld mee puzzelen of 36 horizontaal 8. 'The Washing-ton __ ontslaat een derde van perso-neel' 9. Afgetraind 12. Griezelige hit van Tame Impala (2025) 19. Münchense stroming 20. Santa __ 21. Kernelement 22. (Geen) kattenkwaad 24. Klassiek gebied 25. Diplomatie 28. Liefdesdrug 29. Recordkampioen Amstel Gold Race 32. Past na zeer of loon Oplossing puzzel 6 februari. Horizontaal: 1. IJSTHEE 6.

VOLT 9. SLEE 10. ROTI 12. IRA 14. HAAI 15. HEINEN 16. OP 17. SAFARI 20. KET 23. KAT 25. INSLAG 27. NL 28. ENIGMA 29. EMIL 31. YUP 32. ARME 33. RIJKE 34. STIJL 35. RUSTEN Verticaal: 1. IJSHOCKEY 2. SLAP 3. TEA 4. HEISA 5. ERAF 6. VIEIRA 7. LINK 8. TREE 11. THRILLER 13. ANTILLEN 18. ANIMAL 19. ASS 21. STIPT 22. OGERS 24. ANUS 26. NAR 27. NIKE 30. MIJT In het midden: SAN SIRO

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl



Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

LAGERE ARISTOCRATIE

Ik faciliteer als consultant soms groepen machtige mensen. Dit keer een groep internationale *agri*food-professionals. Een Engelsman van lagere aristocratie drukt zijn stempel op het gesprek. Als ik hem voor de tiende keer onderbreek zegt hij: „I warned you beforehand, I won't allow you to dominate the conversation!” Oei. Ik kijk de kring rond: „Vindt iemand anders dat ik het gesprek domineer?” De deelnemer uit Nairobi steekt haar hand op: „Nee hoor. Bovendien ben jij Iers, dus ik zou zeggen: geniet ervan.”

Brian Shaw, Ierse Amsterdammer

FOKKE & SUKKE
HEBBEN NOG STEEDS GEEN BOEKENBALKKAARTJES

ZUL JE ZIEN DAT
MARJOLEIN FABER
WEL MAG

DE AUTEUR VAN DE
ONVERBIDDELIJKE BESTSELLER
MIJ KRIJGEN ZE NIET KLEIN



RGVT

nrc > puzzels



Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels



COLUMN
MARCEL

Castricum 2026

W e reden naar Castricum, een ambitieuze strandplaats zonder allure, waar ik na ze-ven jaar Wormer toch aan gehecht ben geraakt. Alleen al het automa-tisch parkeren. Alles gerobotiseerd, er komt geen ticket aan te pas. Het is hoogstwaarschijnlijk de melkkoe van de gemeente, een nooit opdro-gende stroom inkomsten: een lek-kere lik op de boterham voor alle 36.986 inwoners. In alles Noord-Holland: in alles achterlopen, maar met parkeren op eenzame hoogte. Dirk Scheringa-vibes.

De lucht was strakblauw, we ver-gaten de hevige gevechten op de achterbank en hadden meteen de lente in het hoofd. Op het strand krioelde het. Van de mensen, maar helaas ook van de honden. Er stond een man met lieslaarzen te vissen in de branding, zijn vrouw liet een gevangen platvis aan mijn kinderen zien. In een laagje zeewater hapte het dier naar adem in een plastic koffer.

„Er lebt noch”, zei ze tegen de oudste (10). Maar zou niet lang meer duren, voegde ze er in matig Duits aan toe. Hoe korter de tijd tussen slacht en frituur, hoe lekker-der.

„Wat zegt ze?”, vroeg de middel-ste dochter (8) aan haar oudere zus.

„Ze gaat 'm vermoorden”, zei die afgemeten, „ze gaat hem thuis met een steen kapotslaan.”

De jongste (4) begon te huilen, terwijl haar oudere zussen allemaal scheldwoorden verzonnen die (te-

recht) niet door de eindredactie van deze krant zouden komen.

Daarna maakten ze een gevange-nis voor kwallen in het zand.

De middelste ging achter een kussende man en vrouw staan, roepend dat ze 'het goorste uitzicht ooit' had.

Na een uitputtende wandeling sloten we aan in de rij voor het strandpaviljoen, waar complete pa-niek was uitgebroken vanwege de onverwachte drukte. De bestelling kwam in onsamenvangende delen, van de rekening zou je ook een paar

Castricum voelde
in alles heel erg
2026, heel erg
Nederlands ook

gym schoenen kunnen kopen. Op de parkeerplaats stonden we vast, achter onze auto kroop een bejaar-de vrouw met een plastic hand-schoen om een drol van haar hond weg te rapen. Overal hingen came-ra's, alles werd geregistreerd.

Castricum voelde in alles heel erg 2026, heel erg Nederlands ook.

Nog een paar jaar en ze zijn de belangrijkste badplaats van Neder-land. Ik gun het ze van harte en ik zal niet nalaten om te getuigen dat we aan het begin van die opmars hebben gestaan.

Marcel van Roosmalen schrijft elke maandag en donderdag een column.

SUDOKU

	8	6					2	9
				5		1		
	2				3		7	1
4				8				
			2			3		
			4			7		
6		7	3				9	
1								

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het dia-gram dat elk cijfer precies één keer voor-komt in elke rij, kolom, de negen vetomran-de 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter RitmeesterPZZL.com
Rechts: de oplossing van vrijdag.

9	8	7	5	1	6	4	3	2
6	2	5	9	4	3	7	8	1
3	1	4	7	8	2	6	9	5
2	6	3	8	9	4	5	1	7
5	9	1	3	6	7	8	2	4
4	7	8	1	2	5	9	6	3
8	5	9	2	7	1	3	4	6
1	3	6	4	5	8	2	7	9
7	4	2	6	3	9	1	5	8

De schoonheid is de schuldige

HOE OVIDIUS' METAMORFOSEN
IN HET RIJKSMUSEUM
WORDEN VERBEELD

PAGINA C4-5

Cultuur

CULTUUR & MEDIA



Van zwaar op de maag tot festivalhits

IFFR 2026
De grote prijswinnaar van het IFFR was ‘Variaties op ‘n tema’, een Zuid-Afrikaanse documentaire die succesvol danst op het IFFR-koord van experimenteel, mainstream en crowdpleasing. Deze festivaleditie was er één van vallen en opstaan.

Tristan Theirlynck
ROTTERDAM

Voor dat ik een vraag stel, wil ik graag even zeggen: dit had de openingsfilm moeten zijn!” Luid applaus. Zo begint een bezoeker zijn bijdrage aan de Q&A met regisseur Paloma Aguilera Valdebenito van *Treat Her Like a Lady*, afgelopen maandagochtend op het International Film Festival Rotterdam (IFFR).

Het festival begon vorige week donderdag met een valse start. Openingsfilm *Providence and the Guitar* paste weliswaar goed bij de meer geëngageerde koers van het festival, maar zijn zwerige declamaties over kunst in barre tijden schoten bezoekers na luttele minuten al in het verkeerde keelgat. Drommen aanwezig en verlieten de zaal. Hetgeen kennelijk verwacht was, regisseur João Nicolau noemde de film in zijn praatje al „een dappere keus”.

Het favoriete gespreksonderwerp van festivalbezoekers was in de eerste dagen dan ook: wat was een betere openingsfilm geweest? Een vraag zonder foute antwoorden.

Het beste medicijn tegen de kater bleek: meer film. De hele week bleven er amper zalen leeg - bij de maandagochtend-vertoning van de Nederlandse publieksfavoriet *Treat Her Like a Lady* was elke stoel gevuld. Na elf filmdagen is die kater goed en wel weggedronken.

Prijs voor beste debuut- of tweede film
De ‘Tiger Award’ (voor beste debuut- of tweede film) werd dit jaar toegekend aan de poëtische, Zuid-Afrikaanse documentaire *Variaties op ‘n tema* over Ouma Hetti, die al decennia tevergeefs wacht op eerlijke compensatie voor haar vader. Hij vocht in de Tweede Wereldoorlog, en werd bij terugkomst bedankt met Apartheid en dezelfde bokken die hij jaren eerder had achtergelaten op zijn schrale akker naast de Kamiesbergen. De documentaire voelt behekst: door de natuur en haar mysterieuze ritmes, een bijna tastbaar hiernamaals, en de geest van onderdrukking. Nóg zo’n film die danst op dat IFFR-koord tussen activisme, experiment en *crowdpleasing*: ditmaal met succes, *Variaties op ‘n tema* was een van de weinige publieksfavorieten onder de Tiger-films.

De twee juryprizen in de Tiger-competitie gingen naar *La belle année*, een video-essay waarin regisseur Angelica Ruffier op zoek gaat naar de lerares Frans op wie ze ooit verliefd was. En naar *Supporting Role*, over een gewezen Georgische filmster die na vijftien jaar terugkeert in een filmindustrie die hem vergeten is. In The Big Screen-competitie, waaraan ook veteranen meedoen, won *Master*: Rezwan Shahriar Sumits film over een leraar uit Bangladesh die de politiek ingaat en langzaam transformeert tot bruut autocraat.

De aandacht voor de Tiger-competitie



Het Zuid-Afrikaanse ‘Variaties op ‘n tema’ sleepte de **hoofdprijs** binnen op IFFR 2026.



‘Tussen Broers’ van documentairemaker **Tom Fassaert**.



‘Treat her like a lady’ van **Paloma Aguilera Valdebenito**.

sneeuwde dit jaar onder door andere evenementen. Dat kan ook bewust zijn. Het ‘grote broer’-festival in Berlijn (over een week van start) organiseert sinds kort óók een prijs voor beginnende filmmakers. Daarmee snoept het ongetwijfeld films af van IFFR’s tijgers. Verlegt IFFR het accent naar, bijvoorbeeld, de Big Screen-competitie?

De evenementen waren evenwel de aan-

dacht waard. Het eerste weekend waren er goedbezochte Tiger Talks met regisseur Kleber Mendonça Filho (*The Secret Agent*), eregast Hiam Abbass, en wereldberoemd acteur John Lithgow (*Jimpa*). Toch miste er een écht grote gast, eentje van het kaliber Debbie Harry of Paul Thomas Anderson, die de stad vacuüm lijkt te trekken met haar of zijn aanwezigheid.

Gelukkig was er de presentatie van het Displacement Film Fund om die rol te vervullen. Cate Blanchett en dichter Amanda Gorman presenteerden vijf kortfilms van ontheemde regisseurs (onder wie de Iraanse meester Mohammad Rasoulof). Een avond waar het publiek snikkend uitkwam.

Ook een ander jong festivalprogramma was een hoogtepunt. Het Rotterdam-programma (RTM) doet, vijf jaar na de eerste editie, precies wat het moet doen: jonge, lokale talenten aantrekken. Nergens was de hipheid zo hoog en de gemiddelde leeftijd zo laag als daar, waar conceptuele kunstfilms als Vincent Boy Kars’ *Bubble bubble* en volksdocs als *Pretpark Hennie* naast elkaar in première gingen.

De activistische toon van het festival werd doorgezet bij de CineMart, de IFFR-filmmarkt waar professionals elkaar ontmoeten. In de jaren negentig smeedde IFFR hier een nauwe band met de Amerikaanse ‘indie-wereld’, die regisseurs als Kelly Reichardt en Todd Haynes naar het festival bracht. Dat lijkt nu terug te keren, vertelde Martan Rabarts, hoofd van IFFR Pro. Het veranderende culturele klimaat van de VS maakt Rotterdam interessant voor daar onwelgevallige stemmen. Ook voor de opkomende Braziliaanse en Aziatische filmindustriën speelt Rotterdam een grote rol, en er is sinds kort een markt voor ‘ontheemde filmmakers’.

Minder zalen, minder films
Toch was ook dit jaar een krimp te merken. De Raad voor Cultuur besloot in 2024 de vaste rijksbijdrage van 2 miljoen euro niet meer voor inflatie te corrigeren. Dat resulteert dit jaar in minder films: 441, tegenover 482 vorig jaar. En in minder bioscoopzalen: IFFR had dit jaar slechts drie zalen in bioscoop Cinerama, die daarnaast reguliere films vertoont - fnuikend voor het festivalgevoel. „Het wordt elk jaar wat minder”, was de dodelijke conclusie van een crewlid.

Misschien zijn die bezuinigingen ook de reden dat de ‘Immersive Media’-projecten wel érg ver van het festivalhart liggen. Veel bezoekers maakten de reis naar de koude ruimtes in Katoenhuis en Brutus Art Space niet. Zonde, je kunt het iedereen even met VR-bril te veranderen in een pratende, Belgische plant (*The Great Escape*); of een kat in de psychose van een eenzame Japanner (*If You See a Cat*). Vooral kunstinstallatie *Krakatau* was een transcendente ervaring. Een nimmer aflatende stroboscoop flitste je in het gezicht in een enorme fabriekshal, terwijl je keek naar een kunstfilm over een Javaanse visser die afdaalt naar de aardkern tijdens de uitbarsting van de vulkaan Krakatau. Helaas was het in Katoenhuis zo koud dat zelfs de lavafonteynen je niet konden warmen.

Komische thriller
Het verweer: het wás er tenminste wel. En veel was er. Van de festivalhits die je al maanden wilde zien (*The Secret Agent*, *Sirat*) tot de nodige verrassingen. Zoals Gouden Kalf-winnaar Tom Fassaerts *Tussen broers*, over de band tussen zijn vader (psycholoog) en oom (patiënt) terwijl ze op zoek gaan naar hun vader.

Zaterdagavond sloot het festival af met de Franse, komische thriller *Bazaar* (*Murder in the Building*). Publiek en organisatie namen na de teleurstellende opening zwetend in de bioscoop plaats. Niet nodig. *Bazaar* is een publieksvriendelijke *Rear Window*-hommage in modern Parijs. Hij overleeft de vergelijking met Hitchcock weliswaar niet, maar stuurde niemand mopperend de zaal uit. IFFR 2026 begon met een spijkerbed, maar lag uiteindelijk als een boxspring.



‘The Garden of Delights’ van regisseur Philippe Quesne. FOTO MARTIN ARGYROGLO

Zwitserse gasten maar snel vergeten

THEATERFESTIVAL
De variatie in vormen was groot bij festival Brandhaarden, maar de voorstellingen van Théâtre Vidy-Lausanne zelf waren nogal teleurstellend.

Ron Rijghard
AMSTERDAM

De eerste aanblik van het decor van *The Summit*, de voorstelling van de beroemde Zwitserse regisseur Christoph Marthaler, is prettig ontregelend. Het bestaat uit een grote, opengewerkte houten berghut, waarin in het midden een stuk bergtop door de vloer priemt. Aan de achterzijde is een liftje, waaruit de personages komen gekropen, in klederdracht: gebreide vesten, jagershoedje met veer, kniebroeken. Een van de eerste dingen die ze doen, is samen voorlezen uit grijze ordners: op hoog tempo, één woord per persoon, in een dwingend ritme: ‘But’. ‘Si’. ‘Yes’. ‘Mah’.

Het signaal is duidelijk: we kijken naar een kunstmatige, ontspoorde wereld. Dat blijkt ook. *The Summit* bestaat de volle twee uur alleen uit korte, malle scènes, die enkel met elkaar gemeen hebben dat ze nonsens zijn. De paar keer dat de personages spreken, heeft de

taal kop noch staart, met zinnen als: „God is traag en mist uitbundigheid.” Een man speelt accordeon, soms wordt er gezongen. Met via de lift aangeleverde skistokken wordt er droog geskied. Enzovoort.

Handelingen worden opzettelijk nep en klungelig uitgevoerd, wat de vervreemding nogal dik aangezet maakt. De poging de gekigheid humor te laten zijn ligt er dik bovenop. Het effect is dan ook eerder koddig dan grappig. In aanleg is *The Summit* een vintage Marthaler. Personages opsluiten onder idiote omstandigheden om de menselijke conditie te verbeelden, is een handelsmerk van de regisseur die geldt als een kopstuk in het Europese theater. Ook de personages in *The Summit* krijgen te horen dat de toegangswegen naar de vallei zijn afgesloten en iedereen de komende 15 tot 18 jaar op zijn plek moet blijven. Maar dat voelt in deze kluchtige omstandigheden eerder als een slap grapje, niet navrant of claustrofobisch.

Opblaasbrandblussers

Al zijn er een paar momenten niet onaardig. Een van de mannen vertelt bijvoorbeeld dat de lucht opdraait en dat er daarom wordt geprobeerd verse berglucht te verbouwen. De brandblusser aan de muur fungeert als zuurstofapparaat. Een helikopter, waarvan alleen het geluid te horen is, bezorgt door het dak een lading opblaasbrandblussers, die de zes vervolgens opblazen. Dat is geinig: je zuurstofappa-

raat zelf moeten opblazen. Deze tegenvallende Marthaler-voorstelling was het sluitstuk van de presentatie van vijf voorstellingen van het Zwitserse Théâtre Vidy-Lausanne op het achtdaagse festival Brandhaarden, dat plaatsvond bij Internationaal Theater Amsterdam (ITA). Dat festival is doorgaans goed voor de introductie van interessante, internationale makers aan het Nederlands publiek. Maar deze editie was in zijn geheel genomen een deceptie. Uit de producties spraken veel goede bedoelingen en de inzet om maatschappelijke misstanden en menselijk falen centraal te zetten, maar de uitwerking was theateraal gezien weinig aansprekend. Een van de vijf voorstellingen was niet nieuw voor Nederland. *Wasted Land* van Ntando Cele was vorig jaar te zien in Utrecht, en werd door *NRC* positief besproken.

Het festival begon met *The Garden of Delights*, waarin een bus met passagiers lijkt te stranden in een desolaat landschap. Ook in deze voorstelling overheerst de vervreemding. De tijd wordt gevuld met personages die nauwelijks communiceren, cellospel en gezang (van een mooie falset), voorgedragen teksten van anderen („De waarheid is een druppel!”), gedoe met pruiken, een lichtbalk op de grond waarop zinnen lopen en richtingloze handelingen.

Een enkele keer klinkt er een mooie zin, zoals „Weet u zeker dat de aarde niet de hel is van een an-

dere planeet?” - van schrijver Aldous Huxley, bekend om zijn dystopische roman *Brave New World*. De omstandigheden in *The Garden of Delights* zijn misschien ook wel dystopisch, maar als theaterervaring is het gevoel overwegend landerig.

Bijzonder aan *Tapajós* van Gabriela Carneiro da Cunha is dat het begint met twee performers die foto's ontwikkelen in het donker, met rood licht. Dat is op twee manieren een symbolische handeling. Ze willen iets aan het licht brengen en het werken met ontwikkelvloeistof lijkt op het handwerk van de mannen die ze aanklagen: goudzoekers die met kwik in de rivier zoeken naar bodemschatten. Die goudproductie gaat ten koste van de inheemse bevolking die leeft in het gebied rond de Tapajós-rivier in Brazilië. Ze worden hard geraakt door de vervuilende werkwijze van de goudzoekers.

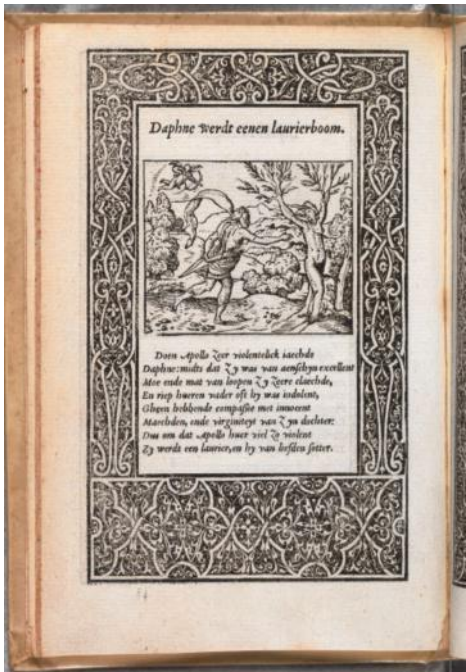
Op geluidsonopnames zijn de bewoners te horen, vertellend hoe giftig het kwik is dat de goudzoekers gebruiken om het goud te vinden en hoe nog veel giftiger het methylnkwik is dat daarbij ontstaat. Het methylnkwik komt in de voedselketen terecht en in het menselijk lichaam, waarin het verwoestend kan zijn. Sterk is de boodschap die door de speakers klinkt: een snerpande aanklacht tegen leeg consumptisme en het westerse roofterkapitalisme dat de wereld verziekt. Ook *Le Lasagne della nonna* is documentair theater. Vier vrou-

wen op leeftijd krijgen het woord terwijl ze deeg kneden. Ze vertellen elk hun verhaal: hoe ze vijftig, zestig jaar geleden als jonge Italiaanse vrouwen in Zwitserland gingen wonen en daar hun leven opbouwden. Een paar vertellen ook over verder reikende persoonlijke drama's. De vier zijn geen acteurs en ze vertellen staccato, waardoor extra opvalt dat er geen spanningsboog is, alleen droge feiten.

Om hun optreden heen gevouwen zitten de verhalen van twee jonge mannen, de een homo, de ander uit Marokko. Hun thematiek is op papier hetzelfde, maar de uitwerking is natuurlijk onvergelijkbaar. Het maakt deze *Lasagne* tot een wonderlijke hutspot, die opervlakkiger uitpakt dan je zou willen. En bij uitbreiding gaat dat op voor het hele festival, in een editie die beter snel kan worden vergeten.

Festival Brandhaarden

- The Summit**
regie Christoph Marthaler. ●●●○○○
- Le Lasagne della nonna**
regie Massimo Furlan. ●●●○○○
- The Garden of Delights**
regie Philippe Quesne. ●●●○○○
- Tapajós**
regie Gabriela Carneiro da Cunha. ●●●○○○



Bernard Salomon (1506–1566), Daphne wordt eenen Laurierboom, in Guillaume Borluyt, ‘Excellente figuren ghesneden vuyten vppersten poëte Ovidius (...)’, 1557. KB, NATIONALE BIBLIOTHEEK DEN HAAG.

In het laatste boek van de *Meta-morfosen*, tweeduizend jaar geleden geschreven door Ovidius, vraagt de Romeinse dichter zich af: de pauw, de arend, de duif, ja elke vogelsoort: „Wie zou geloven dat die werden geboren uit een ei, als hij niet zou weten dat het zo gebeurde?”

Gedaantewisselingen in de natuur kunnen behoorlijk spectaculair zijn, met de rups die in een vlinder verandert als overtreffende trap. Maar, zoals de Nederlandse dichter Hans Faverey niet tweeduizend, maar 36 jaar geleden schreef: „De mooiste vogel, die door ijsvogels/ kan worden gemaakt, is zelf/ een ijsvogel.”

Ook mensen kunnen niets anders maken en zijn dan mensen. Dat was al zo in de tijd van Ovidius en in de tijd daarvoor, nooit was er een paradijs waarin een mens een vlinder kon worden, of een zeehond (graag, graag!). Mens zijn we, mens zullen we blijven, tot we tot stof vergaan. Zelfs een ander mens worden zit er niet in. We zijn veroordeeld onszelf te blijven.

Een uitweg biedt de fantasie, de religie, de verbeelding, de kunst, met als stip op 1 het epische gedicht van Ovidius, waarin hij de toen en daar (Rome, 8 n. Chr.) bekende mythes over gedaantewisselingen tot een geheel smeedde, van de schepping van de aarde tot zijn eigen tijd. En opeens kan het wel, kan het steeds, weer en weer en weer, mensen kunnen aan hun eigen soort ontsnappen en een god, een ster, een boom, een hert, een koe, een stier, een beer, een bloem, een zwaan, een nachtegaal, een zwaluw, een ijsvogel worden.

Daarover lezen is goed, het zien is nog beter; geschilderd of gebeeldhouwd lijken gedaanteverwisselingen nog meer mogelijk. Zien is tenslotte geloven, en de drang tot realisme, altijd een van de motoren van de westerse kunst, biedt kunstenaars in de gedaanteverwisselingen een geweldige uitdaging. Nog steeds wordt bijvoorbeeld het beeld uit de zeventiende eeuw van de god Apollo en de nimf Daphne, die in een laurierboom aan het veranderen is, haast exactistisch beschreven. Gian Lorenzo Bernini maakte van „hard marmer zachte huid, die verandert in ruwe bast op de plaats waar Apollo’s hand zich om Daphnes middel sluit. De vaardigheid waarmee Bernini textuur uithouwt in steen en de grenzen tussen natuur en mens, materiaal en onderwerp in elkaar laat overvloeien is ongeëvenaard”, staat in de catalogus van de tentoonstelling over de *Metamorfosen* die nu in het Rijksmuseum te zien is.

De verhalen die Ovidius inspireerden hebben via hem duizenden kunstenaars



Giovanni Luteri, genaamd Dosso Dossi (ca. 1487–1542), ‘Apollo Ferrara’, ca. 1525. GALLERIA BORGHESI/MAURO COEN

METAMORFOSEN

De ‘Metamorfosen’ van de Romeinse dichter Ovidius inspireren al tweeduizend jaar kunstenaars. In het Rijksmuseum is nu de rijke oogst te zien, van Bernini tot Bourgeois. Maar waarom hebben zoveel verhalen met verkrachting te maken?

Door **Bianca Stigter**



Gian Lorenzo Bernini (1598–1680), Slapende Hermaphroditus, ca. 1620. GRAND PALAIS, MUSÉE DULOUVRE/ AMIE GALBRAITH

geïnspireerd, van beeldhouwers uit de oudheid tot fotografen uit de eenentwintigste eeuw. Karel van Mander noemde de *Metamorfosen* begin zeventiende eeuw een bijbel voor kunstenaars, en publiceerde in 1604 naast zijn beroemde Schilderboek ook een *Wtlegghingh op den Metamorphosis Pub. Ouidij Nasonis*. Na de Bijbel moet het boek van Ovidius wel een van de meest geraadpleegde bronnen zijn voor kunstenaars en op deze expositie zijn dat niet de minsten. Bernini, Michelangelo, Titiaan, Poussin en ook Rodin, Brancusi, Bourgeois en Mendieta, er is werk van de allergrootsten in alle zalen.

Beeldhouwkunst

Metamorfosen is de laatste tentoonstelling van conservator beeldhouwkunst Frits Scholten. Misschien is het door zijn keuzes dat de beeldhouwkunst op deze tentoonstelling de meeste indruk weet te maken. De tentoonstelling morrelt ook elders aan het primaat van de schilderkunst. Er zijn tapijten, bokalen en curiosa te bewonderen, waarbij een stuk bloedkoraal bijvoorbeeld dienst kan doen als hertengewei, op een beker van goud uit begin zeventiende eeuw, die de door de godin Diana in een hert veranderde Actaeon voorstelt.

Curieus is een uit allemaal fallussen opgebouwd hoofd op een majolica schotel. Dit ‘lullenbord’ uit 1536 hangt in een van de laatste zalen, waar de band met de door Ovidius verzamelde mythen een beetje wordt losgelaten en allerlei transformaties te zien zijn, bijvoorbeeld een uit groente en fruit opgebouwd portret van keizer Rudolf II door Arcimboldo. Aan weerszijen van de deuropening hangen twee werken waarin de mens mens blijft, aan de ene kant een kinderkopje van Medardo Rosso uit 1891, dat dankzij het licht uit de bijenwas tevoorschijn wordt getoverd, aan de andere kant een reeks van zeven foto’s van Roman Opalka die zichzelf zo hetzelfde mogelijk heeft vastgelegd en zo zijn ouder worden etaleert.

En als je die deuropening doorgaat kom je bij het topstuk van de tentoonstelling, de *Slapende Hermaphroditus*, ook van Bernini, nou half van Bernini. Het gaat om een antiek beeld dat in 1619 in Rome werd opgegraven. Bernini kwam op het idee om de gestalte op een door hem uit marmer gehouwen matras neer te leggen, die onder het gewicht van het beeld lijkt in te deuken.

Maar zover zijn we nog niet. We lopen even terug naar de eerste zaal. De tentoonstelling begint, hoe kan het ook anders, met een boek, een Nederlandse uitgave van de *Metamorfosen* uit 1557 die de tekst beperkt tot een paar regels onder een hout-

snede van Bernard Salomon. Het boek is opengeslagen op de bladzijde waar Daphne in een laurierboom verandert. Dat is een van de grote genoegens van deze tentoonstelling: kijken hoe kunstenaars door de eeuwen heen met steeds andere middelen dezelfde transformatie hebben verbeeld. Er hangt ook nog een fors schilderij van Dosso Dossi dat deze mythe verbeeldt, maar hier is de gedaanteverwisseling van Daphne bijzaak, alle aandacht gaat naar Apollo. En dan is er nog een wandtapijt van Clemente Maioli uit circa 1660, waar ook de handen van Daphne al takken zijn geworden en haar rechervoet een stronk.

In de catalogus staan nog meer werken over deze mythe, een van de bekendste uit het Ovidiaanse repertoire. Die zijn niet op de tentoonstelling te zien. Ook de *Apollo en Daphne* van Bernini uit de Galleria Borghese ontbreekt. De tentoonstelling is een samenwerking met dit museum in Rome en zal daar vanaf eind juni te zien zijn. Maar slechts een kwart van de werken zal volgens de catalogus op beide locaties aanwezig zijn. Dat heeft niet alleen met de kwetsbaarheid van de kunst te maken. De meeste hedendaagse werken, waaronder een groot videowerk van Juul Kraijer, een nieuwe interpretatie van Medusa en haar slangenhaar met levende slangen, reizen bijvoorbeeld ook niet naar Rome.

Verkrachtingen

Ovidius echoot met zijn verhalen tot in het heden, tot de Epstein Files, AI, plastische chirurgie, et cetera. Alles verandert, niets gaat teloor, zoals de dichter zei. Echo, echo.

Niet alle metamorfosen uit Ovidius blijven onder kunstenaars even populair. Het verhaal over Alcyone en Ceyx die in ijsvogels veranderden ontbreekt bijvoorbeeld in het Rijks. Daar geliefde verhalen zijn die van Pygmalion, Arachne, Leda en de Zwaan, Europa en de stier, Medusa, Narcissus en de al genoemde Apollo en Daphne. Wat opvalt, is dat zoveel verhalen met verkrachtingen te maken hebben. Van de ongeveer 250 verhalen die in de vijftien boeken van Ovidius voorkomen, draait het zo’n vijftig maal om een verkrachting of een poging daartoe, telde in 1978 de classicus Leo Curran.

Wat zegt dat over onze cultuur? En wat zegt het over onze cultuur dat afbeeldingen van die verkrachtingen en pogingen tot verkrachtingen zo mooi, zo godvergeven mooi worden afgebeeld en dan zo hevig bewonderd? Is dat niet alsof je een moord misschien wel veroordeelt maar tegelijkertijd vooral het moordwapen prijst; het ingelegde ivoor, het glimmende metaal, de snelheid van de kogel?

De wraak van Apollo voor het niet krijgen van zijn buit is dat Daphne ook als boom mooi blijft en de bladeren zal leveren voor



Juul Kraijer, SPAWN, 2019.

een schoonheid te kunnen verkrachten. Na de verkrachting verandert hij weer terug. Die flexibiliteit is de andere groep gedaanteverwisselaars, de nimfen, de mooie meisjes en jongens, niet gegeven. Als zij veranderen blijven ze meestal veranderd. Daphne kan niet weer mens worden. Ze is boom en ze blijft boom. Zonder macht en zelfs zonder stem.

Ovidius schrijft wel met mededogen over deze ontmenselijkte mensen. En het opnemen van zoveel verhalen over verkrachting suggereert op zijn minst dat Ovidius voelde dat zulk geweld een kritische bevraging waard was, zoals Stephanie McCarter in haar nieuwe Engelse vertaling van de *Metamorfosen* (2022) stelt. Geldt dat ook altijd voor de kunstenaars die de dichter heeft geïnspireerd?

Wraak

Ovidius geeft schoonheid vaak de schuld, ook in het verhaal over Daphne. „Bevrijd me van dit lichaam dat me veel te mooi deed zijn!”, vraagt de nimf aan haar vader, een riviergod, in de Nederlandse vertaling van M. d’Hane-Scheltema. „Verander mijn gedaante, waarmee ik te veel succes had”, vertaalt Piet Schrijvers.

De wraak van Apollo voor het niet krijgen van zijn buit is dat Daphne ook als boom mooi blijft en de bladeren zal leveren voor

lauwerkransen. In de kunstwerken van voor 1900 op de tentoonstelling, vooral gemaakt door mannen, lijkt schoonheid, niet die van de personages maar die van de werken zelf, op zijn minst onverschillig ten opzichte van hun lot. Laten we maar niet beginnen over Pygmalion, een geliefd onderwerp voor kunstenaars en kunsthistorici omdat het de kunstenaar vergelijkt met een god of met god, beide scheppers, en wat schept hij dan? Een vrouw. Geheel naar zijn eigen wensen.

Of zijn de kunstenaars een soort parasieten, vliegen op de stroop, muggen bij het licht, bloedzuigers die zich aan schoonheid en leed laven? In haar gedicht *Mythic Fragment* (1985) over Daphne, uit haar bundel *The Triumph of Achilles*, nee even verderop in haar gedicht *Hyacinth*, ook over een metamorfose, ditmaal van een jongen in een bloem, schrijft de Amerikaanse dichter Louise Glück „*Beauty dies. That is the source of creation.*” Zou je dat kunnen opvatten als: schoonheid sterft en dat sterven is de bron van alle schepping, van alle kunst? De uitspraak is vaag en dubbelzinnig, zoals poëzie, ook die van Ovidius zelf, nu eenmaal is, maar hij lijkt toch een diepe, verschrikkelijke waarheid te bevatten. Wat mooi is sterft en komt weer tot leven in de kunst, bijvoorbeeld?

In de hedendaagse werken van vrouwen

op de expositie, naast de *Medusa* van Kraijer, onder meer een soort Daphne van Femmy Otten, is een aanzet te zien tot een andere, minder doemrijke omgang met de oude verhalen en hun gevolgen. Medusa jaagt hier geen vrees aan, Daphne vraagt geen medelijden. Toch doet geen van deze versies je nog naar gedaanteverwisselingen verlangen. Blijf maar mens, schoenmaker.

Metamorfosen die min of meer gelukkig eindigen, zoals die over de ijsvogels, zijn er wel, maar het zijn er niet veel en ze zijn nog minder vaak afgebeeld. In het Rijksmuseum ontbreken ze. Of toch, zou de slapende Hermaphroditus op diens naturalistische matras er een kunnen zijn? Het beeld, geleend van het Louvre, blijkt borsten en een penis te bezitten, volgens Ovidius is het een „gestalte die geen man of vrouw kan heten, maar geen of elk van beide”. Hermafrodiët graag! Maar ook hier wordt de verandering ingezet door een verkrachting. Hermaphroditus was de mooie zoon van Hermes en Aphrodite op wie de nimf Salmacis verliefd wordt. Hij gaat zwemmen in haar bron. Zij grijpt hem maar hij wil haar niet. De goden verhoren haar gebed om altijd samen te zijn.

Tentoonstelling: **Metamorfosen. Ovidius en de kunsten**. Rijksmuseum, Amsterdam. T/m 25 mei. Catalogus E 40.- Info: Rijksmuseum.nl



De route leek voorbestemd: Alexander Chance groeide op met de wereldberoemde countertenor Michael Chance als vader en treedt nu zelf ook op als countertenor. Toch duurde het zijn hele studietijd voor hij ook een leven als zanger ambieerde.

Loni Verweij

AMSTERDAM

Sinds hij halverwege 2025 trouwde, is de Londense countertenor Alexander Chance (33) nauwelijks thuis geweest. Het videogesprek voert hij vanuit een appartement in Karlsruhe. Het is drie uur 's middags en in de oven staat een lasagna op te warmen: een late lunch na een lange repetitie. „*Living the opera singer's life!*” grinnikt Chance.

Hij verblijft twee maanden in Karlsruhe voor zijn eerst grote operaproject buiten het Verenigd Koninkrijk: de rol van de Griekse prins Andronico in Händels *Tamerlano* met het Freiburger Barockorchester onder leiding van René Jacobs. Tussendoor maakt hij een uitstapje naar het Concertgebouw in Amsterdam voor een solorecital met luitspeler Toby Carr: Engelse luitliederen, repertoire dat ook centraal stond op zijn eerste soloalbum, *Drop not, mine eyes*, uit 2023.

Bijna had Chance Amsterdam gekozen als uitvalsbasis voor zijn reizende bestaan. „*A home away from home*”, zegt Chance over de stad. „Ik voel absoluut een verwantschap met Nederlanders, met de sfeer, met de cultuur.” Misschien is dat gevoel diep in zijn onderbewustzijn blijven hangen nadat hij er in 1993 als baby een paar maanden woonde, denkt hij. Vader Michael Chance (70), ook countertenor, maakte destijds internationaal furor en zong bij De Nederlandse Opera (nu De Nationale Opera) in een productie van Monteverdi's *L'Incoronazione di Poppea*.

Vragen over zijn vader

De interviewvragen over zijn vader waren een paar jaar geleden niet van

de lucht. „Dat is de afgelopen jaren minder geworden, nu krijg ik meer vragen over mezelf. Hopelijk een teken dat het goed gaat met mijn carrière. Maar het is leuk als mensen na een concert naar me toe komen en vertellen dat ze mijn vader dertig jaar geleden hetzelfde stuk hebben horen zingen. Dat mensen me met mijn vader vergelijken ervaar ik niet als last. We hebben een heel andere stem. Het grappige is dat mijn stem juist vaker wordt vergeleken met die van James Bowman.”

Als zoon die net als zijn vader de muziek in ging, lijkt Chance een voorbestemd pad te bewandelen. Toch duurde het tot het einde van zijn studietijd voor hij bewust voor het zangersleven koos. Eerst volgde hij de voetsporen van zijn moeder, die in Griekenland werd geboren en classicus is. „Als kind leerde ik een beetje modern Grieks. Ik hield van de Griekse mythen en voelde me sterk verbonden met de Griekse cultuur. Dus Oud-Grieks en Latijn studeren was een no-brainer.”

Als student aan de Universiteit van Oxford spendeerde hij ondertussen wel veel tijd aan muziek: hij had zangles en was als *choral scholar* verbonden aan het universiteitskoor van New College, dat regelmatig optrad tijdens evensongs en andere kerkdiensten.

„Twee essays per week schrijven en zo'n beetje elke avond zingen: dat was af en toe best stressvol. In mijn laatste jaar vroeg ik de koorleider eens of ik een tijdje vrij kon nemen van het koor om me op mijn examens te kunnen richten. Hij zei: 'Nee. Het is zó goed voor je ziel en je hersenen om elke avond te zingen en je studie even te vergeten.' Hij had helemaal gelijk. Enerzijds muziek op hoog niveau en



Ik vind het echt geweldig dat we nu als het ware samen op hetzelfde speelveld kunnen staan

anderzijds de academische vakken: dat is echt een mooie, holistische vorm van onderwijs.”

Het besef dat hij zanger wilde zijn

Veel *choral scholars* kiezen na hun academische studie voor een master aan het conservatorium. Was dit dan het moment dat Chance volledig voor de muziek ging? Toch niet: het werd rechten. „Op dit punt dacht ik nog steeds: hmm, ik wil niet hetzelfde doen als mijn vader. Bij die rechten-studie kreeg je in één jaar de stof van drie jaar rechten op bachelorniveau. Echt heel intens. Ik vond het erg leuk, maar ik werd ook constant gevraagd om concerten te geven. Ik voelde me in twee richtingen getrokken. Ik dacht: ik zou eigenlijk naar dit college moeten gaan, maar in Zuid-Frankrijk of in New York willen ze me betalen voor een concert. Uiteindelijk was ik opgelucht dat ik er met een redelijk goed cijfer vanaf was gekomen. Maar tegen het einde van het jaar besefte ik dat ik diep in mijn hart zanger wilde zijn.”

Na zijn studietijd zong Chance in vocale ensembles als de Gesualdo Six, the Tallis Scholars en Vox Luminis. Steeds vaker – zeker na zijn winst van de International Händel Competition in 2022 – werd hij gevraagd als solist bij oratoria en opera's. Dat leverde nieuwe uitdagingen op. Snelle coloraturen bijvoorbeeld, de virtueuze notenslingers waar onder meer Händel zijn muziek mee leerde. „Mijn vocale spieren waren getraind op al die prachtige koormuziek, die meestal vrij langzaam is. Het was een lastig proces om mijn stem opnieuw te trainen en soepeler te maken. Intussen gaat het best goed, maar ik moet er zeker nog aan werken voordat het als een tweede natuur aan-

voelt. Er zijn zangers bij wie je gewoon hoort dat ze ermee geboren zijn. Mijn vader was er altijd heel goed in, en hij helpt me er ook goed bij.”

Zangadvies van zijn vader krijgen is iets van de laatste jaren. In zijn jeugd wilde Chance geen les van hem. „Ik wilde gewoon een bal met hem gooien in de tuin, of samen voetbal kijken, of dat hij me ophaalde van feestjes. Ik wilde gewoon dat hij een vader was”, schrijft hij bij een recente Instagrampost met een jeugdfoto van de twee achter een donkerbruine vleugel.

Pas in coronatijd begonnen ze regelmatig samen te werken. „Ik realiseerde me voor het eerst écht dat hij een ongehooflijke gave heeft. Hij helpt me mijn eigen stem te ontwikkelen. Omdat ik intussen al wat concertervaring had, konden we op hetzelfde niveau over muziek praten. Ik vind het echt geweldig dat we nu als het ware samen op hetzelfde speelveld kunnen staan. Het voelt een beetje zoals voetballers die met pensioen gaan en dan hun zoon gaan coachen.”

En de clou met die coloraturen? „Elke dag een kwartiertje oefenen. Bij coloraturen moet je eindeloos herhalen, en het lijkt soms alsof je geen stap vooruitkomt. Maar op een dag valt opeens het kwartje. Dan heb je een doorbraak en besef je dat wat je deed – ook al leek het op dat moment nutteloos – eigenlijk heel nuttig was.”

Alexander Chance treedt dit seizoen meerdere keren in Nederland op. 15/2: **Solorecital** (Amsterdam). Info: barokvocaal.nl. 21/3-4/4: **Matthäus Passion** met De Nederlandse Bachvereniging (diverse plaatsen). Info: bachvereniging.nl. 14/6: **Vivaldi en Pergolesi** met Il Gardellino (Amsterdam). Info: barokvocaal.nl

ALBUMS VAN DE WEEK

Sef en Abel zijn bozer en beter op 'IJsland 2'

Pop/hiphop

IJsland
IJsland 2
●●●●○

IJsland, de act van Yousef 'Sef' Gnauui, Abel van Gijlswijk, voorman van punkband Hang Youth, en de Antwerpse producer Faisal Char-tar, is terug met deel twee. *IJsland 2*

is nogal een ervaring: het is lang, schreeuwerig en arrogant, en geen enkel nummer bij voorbaat een hit. Maar dat is natuurlijk de bedoeling, want het is, net als deel 1 uit 2024, een stormachtig pamflet over het lijden van de wereld. Dat lijden is alleen maar toegenomen, dus is de woede nog bozer, en waait de wind van de revolutie nog harder: van de media tot AI en van hypotheeken tot de rijken en de politiek, alles en iedereen krijgt ervanlangts.

Maar waar dat op *IJsland 1* nog wat performatief overkwam, zijn de teksten dit keer beter omdat ze veel meer durven. Schelden met kanker, vooral. En *matcha latte* rijmen met *mashallah*. Maar het belangrijkste: de muziek is bozer, en dus beter.

Al begint het lastig, met 'Hete ta-

ke', op een gure draaiorgelbeat. Dat is geen *hot take* maar gewoon, de *take* die ze al jaren hebben: „Breek het af / het systeem / nu meteen”. Al schuurt de tweede helft van de track als een metalen bouwhek dat over beton heen wordt getrokken, het nummer er-na is ook niets nieuws, 'Tijds-geest': „We gaan achteruit / en we gaan vooruit.”

Goed dus dat ze daarna zowel het muzikale als het tekstuele gas-pedaal intrappen: 'Don't believe de krant', naar Public Enemy, is een soort jaren nul beukende hyperpop, en hetzelfde liedje, maar keihard.

'Oppbots', vol G-funk east-coast stuitsynths, gaat over in bubbling, alvorens te verzanden in een eurotrance-achtige verhandeling over AI. Helaas, we vechten niet meer tegen draken maar tegen manipulerende bots: „Voordat je in de comments gaat, pas je op dat je niet praat met een bot van de Mos-sad?” Hoogtepunt is 'Kaasblok', een soort Oost-Europese *drinking song* met een kermis-beat, over een trouwfeest in het buurthuis, met blokken kaas en wat speed. Over de gekte van het leven dat we



als normaal beschouwen, het absur-disme, de hypocrisie. Maar dat de wind van de revolutie ook kan schuren, blijkt op 'Vivienne'. Daar proberen ze hun voorkeur voor mooie kleding en spullen te versmelten met de rebellie. „Heeft de revolutie geen swag? / Mij niet bellen!” Of dat inderdaad te verenigen is, Prada met anarchisme, Margiela met communisme, Westwood met anti-kapitalisme, lijkt me niet. Kritiek is tegenwoordig toch vooral entertain-ment, wist popfilosoof Mark Fisher in *Kapitalistisch Realisme* (2009) al.

Maar ze geven zich eraan over, zoals Sef op afsluiter 'Een stabiel conflict' roept: „We zijn eigenlijk mongolen die niet weten hoe het moet, maar we proberen jullie energie te bundelen / vermenigvul-digen / dus te vermeerderen / mis-schien zit er tussen jullie ergens de volgende, de uitverkorene.” Mis-schien hoeft dat niet eens, die verantwoord. Het zijn nu eenmaal kunstenaars, kunstenaars die spelen met het woord. En de kunst be-tuigt, en dat is soms genoeg. Zoals deze zin: „Het glas is half leeg, maybe / maar ook half Negroni.” **Jonasz Dekkers**



Het trio met daarin ook bassist Teun van der Maarel en drummer Dan Huijser, hult die confessionele inhoud in een onverwacht ruig ge-luid. Wies is een rockband met stu-wende drums en een rafelig gitaar-geluid. Maar er is meer, de muzi-kanten zijn vaak goed in het beden-ken van onverwachte afslagen zo-dat hun liedjes het bekende stra-mien ontwijken. Dat kan door een plotselinge echo op Rouwendaa's zang, zoals in het refrein van 'Ik Ge-loof Dat Wij Iets Delen' (bij de woorden 'de tijd') waardoor de existentiële nood van de woorden wordt uitgegroot. De gitaar in het couplet van 'Magneten' kreeg een mooi wollig resonerende klank. Ook opvallend: 'Drijfzand' begint als een kalme pianoballade maar ontwikkelt zich tot een prachtig ruisend klankbouwsel van ondefi-neerbaar herkomst.

Rouwendaal heeft een stem waaruit verlangen spreekt, ze zingt nadrukkelijk en goed gearticuleerd, soms voluit, soms schuchter. Zoals in een nummer over Gaza: „Ik heb tijd om weg te kijken/ Maar ik kan er niet omheen” ('Ik Heb Tijd'). Of droevig, over een verloren vriend,

Hester Carvalho

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen
of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl of
ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus
20673, 1001 NR Amster-
dam, t.a.v rubriek,
redactie of persoon.
T: **020 - 755 3050**
(algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen?
Stuur maximaal
250 woorden naar
opinie@nrc.nl.
Vermeld naam, adres en
tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten
@nrc.nl

NRC Webwinkel

E: klantenservice@
nrcwebwinkel.nl

**Bezorging en abonne-
menten**

Wij streven ernaar *NRC* te
bezorgen voor 7.00 uur, op
zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572**
(ma-vr 8.00-17.00,
za 9.00-13.00)

Omgang

persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt
van abonnees en gebrui-
kers van online dienst-
verlening gegevens vast
voor de uitvoering van
een (abonnee)overeen-
komst en/of het verlenen
van diensten. Deze gege-
vens kunnen worden ge-
bruikt om u te informeren
over relevante producten
en diensten van Media-
huis NRC BV (zie ook
nrc.nl/privacyverklaring).
Afmelden kan via
privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026.
Alle auteursrechten en
databankrechten ten aan-
zien van (de inhoud van)
deze uitgave worden uit-
drukkelijk voorbehouden.
Deze rechten berusten bij
Mediahuis NRC BV c.q. de
betroffende auteur.
Zie voor de volledige
tekst: nrc.nl

**Zo leest u de
NRC waardering**

●●●●● buitengewoon
●●●●● zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

TEYM

Merino truien

tijdloos in stijl & kwaliteit

- › **Perfekte fit en extreem comfortabel**
- › **Gemaakt van 100% non-mulesed merinowol**
- › **Kriebelt niet en is gemaakt van garens die niet pillen**

Ervaar de zachtheid en kwaliteit van de 100% merinowollen truien van Teym. De truien zijn zorgvuldig ontworpen en tijdloos - zowel in stijl als kwaliteit. De klassieke truien zijn ethisch verantwoord geproduceerd in Europa en verkrijgbaar in Crewneck of Turtleneck, voor dames en heren.

In de kleuren: 

Adviesprijs

169,-

139,-

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/teym